

શ્રી યશોવિજયજી

જૈન ગ્રંથમાળા

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૪૮૪૬

૨૫૦૬

યશોધર્મ

શીલ

તપ

ભાવના

‘વા. મો. શાહ’ ગ્રંથમાળા મણકો ચોથો

આર્ય ધર્મ

== અથવા ==

વીસમી સદીના આર્ય અને આર્યા ધડનાર સંસ્કાર

જ્યાં ધર્મ છે, ત્યાં જ સ્વરાજ્ય છે.

કોઈનું પળ પતન જેથી થાય તે પાપ.

કોઈને પળ નિર્મલ કરે — ઉન્નત કરે તે પુણ્ય.

દાન, શીલ, તપ અને ભાવનાનું યથાર્થ સેવન તે મુક્તિ.

મુક્તિ દરેક મનુષ્ય આ ભવમાં જ અને પોતે જ મેળવી શકે છે.

લેખક :

સ્વ. વા ડી લા લ મો તી લા લ શા હ

મધુમક્ષિકા, સંસારમાં મુખ કર્યાં છે ? મૃત્યુના મ્હોંમાં, અસહકાર, પોલિટિકલ ગીતા, મરતવિલાસ, જૈનદીક્ષા, નમ્રસત્ય, મુંઝાઈ પડેલી દુનિયા, એક આદિના લેખક: સંયુક્ત જૈન વિદ્યાર્થીગૃહ (બોર્ડીંગહાઉસ) ના રચાપક: વિવિધ જૈન કોન્ફરન્સના પ્રમુખ: ‘જૈનહિતેચ્છુ’ માસિક, ‘હિંદી જૈનહિતેચ્છુ’ પાક્ષિક અને ‘જૈન સમાચાર’ સાપ્તાહિક પત્રના તંત્રી.

વિનામૂલ્ય વહેંચવા માટે
આ પુસ્તકની વધુ પ્રતો
ખરીદનારને નીચે જણાવેલા
:: દરથી મળી શકશે ::
૧૦૦ પ્રતના રૂ. ૨૦
૫૦૦ પ્રતના રૂ. ૯૦
૧૦૦૦ પ્રતના રૂ. ૧૫૦

વા. મો. શાહ કૃત કોઈપણ
પુસ્તક મા લેખ વિનામૂલ્ય
પ્રચારના આશયથી છપાવવા
છેજનારને કોઈપણ જાતનો
ખદ્દો લીધા સિવાય તેની
ગોઠવણ કરી આપવામાં આવે છે.

વા. મો. શાહ કૃત
ગુજરાતી, હિંદી, અંગ્રેજી પ્રકટ
અને અપ્રકટ લેખો અને પુસ્તકોનો
સવ હક્ક 'વા. મો. શા.
પ બિલ શર્મા' હા હ સ ને
:: સ્વાધીન છે. ::

આ પુસ્તકની બે હજાર
પ્રત રંગુન નિવાસી શ્રી.
શાન્તિલાલ રવજીભાઈ
તરફથી તેમના સ્વ. પિતા શ્રી
રવજીભાઈ કોરશીભાઈ-
ના સ્મરણાર્થે ભેટ આપવા
માટે પ્રગટ કરવામાં આવી છે.

પ્રસિદ્ધકર્તા:
શકરાભાઈ મોતીલાલ શાહ
ઘાટકોપર - મુંબઈ

આવૃત્તિ ત્રીજી,
જુલાઈ, ૧૯૩૫

મૂલ્ય : સદુપયોગ

વા. મો. શાહકૃત પુસ્તકો
મળવાનું ઠેકાણું:
વા. મો. શા. પબ્લીસીંગ
હાઉસ
સારંગપુર - જુખારાપોળ
અ મ દા વા દ

પ્રસિધ્ધકર્તાનું નિવેદન

આ પુસ્તકના લેખક સદ્ગત શ્રી વા. મો. શાહનું પ્રથમ પુસ્તક ‘મધુમક્ષિકા’ જે લખાયું હતું સન ૧૮૯૮ માં, અને છેલ્લું પુસ્તક આ ‘આર્યધર્મ’ તે લખાયું છે સન ૧૯૩૧ માં. ‘મધુમક્ષિકા’ લખાયું હતું વર્તમાન યુવક-યુવતીઓને માર્ગદર્શક ભોમીઆની ગરજ પૂરી પાડવાના સાધન તરીકે, જ્યારે ‘આર્યધર્મ’ લખાયું છે હિંદને ગુલામગીરીમાંથી મુક્ત કરવા-ભવિષ્યના સાચા આર્ય-આર્યાઓ ઉપજાવવા માટે. એટલે વર્તમાન યુવક-યુવતીઓને છોડીને ભવિષ્યના આર્ય-આર્યાઓ ઉપજાવવાના માર્ગદર્શક વિચારો જનસમાજ સમક્ષ મૂકવા જેટલો નિશ્ચય કરવા માટે લેખકને ૩૪ વર્ષ જેટલો લાંબો સમય ગાળવો પડ્યો હતો. અને એ લાંબા અરસા દરમ્યાન લેખકને જીવનના અનેક તબક્કાઓ પસાર કરવા પડ્યા હતા, કેટલા ય ખાડા-ટેકરાઓ ઓળંગવા પડ્યા હતા, તડકી-છાંયડીનો અવનવો અનુભવ પણ લેવો પડ્યો હતો, એક ધર્મપંથના અભ્યાસક તેમજ સમાજ સુધારક તરીકે જીવન શરૂ કરનાર એ લેખકને જીંદગીનો મ્હોટો ભાગ વાચન, મનન, લેખન, વક્તૃત્વ પાછળ જ આપવો પડ્યો હતો. જે વખત દરમ્યાન તેઓએ ગૂજરાતી, હિંદી, અંગ્રેજી અને મરાઠી : એમ જૂદી જૂદી ભાષાઓમાં લગભગ પોણોસો જેટલાં પુસ્તકો લખ્યાં હતાં અને આશરે સો જેટલાં પુસ્તકોનું સંપાદન કાર્ય બજાવવું પડ્યું હતું; સાત વર્ષ સુધી હિંદી-ગૂજરાતી સાપ્તાહિક, ચાર વર્ષ સુધી હિંદી પાક્ષિક અને ત્રેવીસ વર્ષ સુધી માસિકપત્ર : ઇત્યાદિનું સંપાદન તેઓએ કર્યું હતું; કેટલાય સમાજસુધારાઓ પોતાના જ ઘરથી શરૂ કરી જનતા પાસે તહેનો અમલ કરાવવામાં ફતેહમંદ થયા હતા, વિવિધ જૈન કૌન્દર-સોના પ્રમુખ તરીકે તેમજ જૂદી જૂદી કોમોની કૌન્દર-સોના પ્રમુખોના

બાષણો પોતે તૈયાર કરી આપીને તે દ્વારા પોતાના વિચારો તેમજ મંતવ્યો સમાજ સમક્ષ રજૂ કરી પ્રગતિ સાધવાના અનેક પ્રયાસો તેઓ કરી ચૂક્યા હતા; અનેક નવી સંસ્થાઓને જન્મ આપ્યો હતો અને કેટલીય સંસ્થાઓને ઉદ્દભાવીને ત્હેના નિભાવ માટે હજારોની રકમ આપવામાં પાછી પાની કરી નહોતી; ભાગી-દારી તેમજ સ્વતંત્ર વેપારના ખેડાણુદ્વારા વ્યાપારપદ્ધતિ તેમજ વ્યાપારનીતિનું હાર્દ સમજવા તેઓએ પૂરતો શ્રમ લીધો હતો; હિંદના ઘણાંખરા ભાગોમાં તેમજ યુરોપમાં ભ્રમણ કરીને લોકોનાં માનસનો અભ્યાસ કર્યો હતો; જેલ અને રાજમહેલ, ગરીબ તેમજ શ્રીમંત, મહારાજાઓ તેમજ મહારાજો (ધર્મગુરુઓ), ગુન્હેગારો તેમજ ન્યાયાધીશો, ન્યાય, નીતિ અને ધર્મને નામે ચાલતાં કારસો : ટૂંકમાં સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય બાબતોને લગતાં અનેક પ્રસંગોમાં પોતે આવીને—એવા પ્રસંગોમાં પોતે મૂકાઈને એ સઘળાના પડદાઓ ચીરીચીરીને ત્હેમનું ‘ નમ્ર સ્વરૂપ ’ નિહાળ્યું હતું. પરિણામે જાહેરજીવન તેમજ વિચારક તરીકેના જીવને ત્હેમના નિરંતર અજબગજબના ભોગ લીધા કર્યા હતા. આ સઘળામાંથી મળેલા અનુભવ તેમજ જૈનિઝમ, થિઓ-સૌપ્રી, ન્યુથૉટ, નિરોઅન અને વેદાંતની ફિલસૂફી : ઇત્યાદિનો પૂરો પરિચય સાધવાનું પરિણામ : ટૂંકમાં એ સઘળાનું દોહન તે આ ‘ આર્યધર્મ ’નું પુસ્તક.

* * *

આજથી બાર વર્ષ પહેલાં ‘ વીસમી સદીના હિંદ માટે રાષ્ટ્રીય ગીતા ’ તરીકે ઓળખાવેલા એમના ‘ મહા-વીર કહેતા હવા ’ નામના પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં શ્રી વા. મો. શાહનું હૃદય બોલી ગયું છે કે:—

“ મ્હે જે જે સાહિત્ય વાંચ્યું છે, જે જે વિચારો વિચાર્યા છે, જે જે અનુભવો કર્યા છે : તે સર્વ મ્હેને એક જ કામ પાછળ લાગવા પ્રેરે છે, જીંદગીમાં એક જ કર્તવ્ય હોય એમ નિરંતર.

મહારા કાનમાં કહે છે, અને તે કર્તવ્ય બીજું કોઈ નહિ પણ હિંદને એક નૂતન આદર્શ આપવાનું છે. આ રસ્તે મ્હેં કેટલોક પંથ કાપ્યો છે, છૂટાછવાયાં લખાણો કર્યા છે અને ભવિષ્યમાં એક ‘શાસ્ત્ર’ રૂપે આદર્શ રજુ કરવાનો સંકલ્પ છે. હાલમાં તો એ શાસ્ત્રની પ્રસ્તાવનાની ગરજ સારે એ મતલબથી આ ન્હાનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.”

બાર વર્ષ ઉપર અપાયલા એ જીગરના કાલને તેઓએ ગઈ દીપોત્સવીને શુભ ટાંકણે-ત્રણ માસની માંદગીના બીજાનેથી-આ પુસ્તક લખીને પાળ્યો છે. પરંતુ આ પુસ્તકના છેલ્લાં બે પ્રકરણો ‘ભાવના’ અને ‘મુક્તિ’ની તો માત્ર રૂપરેખા જ તેઓ લખી શકેલા, એ સૂત્રોનું નિરૂપણ તો અધૂરું જ રહેલું. કારણ કે થોડા જ દિવસોમાં અધૂરાં રાખેલાં એ ભાવના અને મુક્તિના સૂત્રોને સાથે રાખીને તેઓશ્રી દિવ્ય-દેવોની દીપોત્સવી (તા. ૨૧-૧૧-૩૧)ની રાત્રીના બાર વાગ્યાના છેલ્લા-બારમા ટકારે મુક્તિને વર્ધા.

જનતાને ‘ઘેટાં’ અને ત્હેમના ગુણોને તેમજ નેતાઓને ‘ભરવાડ’ કહેનાર અને કીકામાંથી દેવબનવાની અનોખી સમજણ આપવાનો અખંડ પ્રયાસ કરનારની ‘મુક્તિ’ દિવ્ય-દેવોની દીપોત્સવીએ જ થાય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે.

આ પુસ્તકના છેલ્લાં બે પ્રકરણો-‘ભાવના’ અને ‘મુક્તિ’ની ટૂંકી રૂપરેખાઓ-જેવા રૂપમાં લખાયલાં છે તેજ પ્રમાણે પ્રકટ કરવાનું ઉચિત ધાર્યું છે. કારણ કે સદ્ગતના જૂના લખાણોમાંથી એને લગતાં સૂત્રોની ચૂંટણી કરીને ત્યાં મૂકવા જતાં ત્હેમના લખાણનો આત્મા બેડોળ થવા સંભવ રહે છે.

* *

આ પુસ્તક વાંચનારે શબ્દોના ‘ખોખાં’ને વળગી ન રહેતાં, એ શબ્દોની પાછળ રહેલા ભાવોને-ગર્ભને પકડી પાડતાં શિખવું

જોઈએ; કારણ કે ધણીય વાર વા. મો. શાહ કહેતા હોય એક વસ્તુ અને શબ્દોના જોખાંને વળગી રહેવાની ટેવવાળા વાચકો સમજી એસે ખીજી જ વસ્તુ. એમ ન થાય એટલા ખાતર તેઓએ સમજવું જોઈએ કે લેખકે લખવા ખાતર કદી પણ લખ્યું નથી. તેઓ તો હરહમેશ કહેતા આવ્યા છે કે:—

“જે શક્તિથી સંતાન અથવા મનુષ્યસૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, તે જ શક્તિથી ભાવનાસૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે,—માત્ર દિશાઓ જૂદી છે. એટલે ‘સૃષ્ટિ રચ’ એવો અવાજ અંતરના બોંયરામાંથી જ્યાં સુધી નીકળે નહિ, સ્વજવાની ‘તાલાવેલી’ અને ‘ઝણઝણી’ તેમજ ‘મસ્તી’: જ્યાં સુધી પ્રગટ થાય નહિ ત્યાં સુધી ભગવતી લેખિની કે ભગવતી ભામિનીનો સ્પર્શ કરવાનું જેઓ મોકુફ ન રાખી શકે તેઓ તે દેવીઓના દ્રોહી અને વાસનાઓના દાસ છે.”

સાથે સાથે એ પણ કહી લેવું આવશ્યક છે કે આવા ખ્યેયવાળા લેખકના લખાણને સમજવા માટે તેમજ તહેને હજમ કરવા માટે વાચક પાસે પોતીકા જ દાંત અને પોતીકાં જ જડખાં ‘જોઈશે’, ભાડૂતી દાંત કે ચોગઠાં નહિ ચાલે.

* * *

આ પુસ્તકની હજારો પ્રતો વિનામૂલ્ય વહેંચાવાની જરૂર છે, આ પુણ્યકાર્ય માટે જેઓ તૈયાર હશે તેઓને આ પુસ્તકની સામટી પ્રતો લગભગ પડતર કિંમતે મળી શકશે.

છેવટમાં એ પણ જણાવવું જરૂરનું છે કે પુસ્તકોનાં મુદ્ર તપાસવામાં પૂરતી કાળજી રાખવા છતાં પ્રેસના માણસોની બેકાળજીથી ભૂલો રહી જવા પામે છે, જે વાચક સુધારીને વાંચશે એવી આશા છે.

ઘાટકોપર
જુલાઈ, ૧૯૩૫.

શકરાભાઈ મોતીલાલ શાહ

સ્નેહાંજલિ

પરમ ઉપકારી પૂજ્ય પિતાશ્રી

સ્વ. રવજીભાઈના ચરણકમળમાં

આપનામાં સરળતા, ક્ષમા, સહનશીલતા, નિરા-
ભિમાનપણું, જ્ઞાન મેળવવાની જીજ્ઞાસા, દીવ્ય જીવન
ગાળવાની ભાવના, સાદાઈ, ઉદારતા વગેરે કે જે કોઈથી
છીનવી ન શકાય તેવા ઉચ્ચ ગુણોનો શુભ ભંડાર હતો,
તેનો દીવ્ય વારસો આપે આપના અમો સૌ બાળકોને
આપીને અત્યંત ઋણી બનાવ્યા છે. આ ઋણમાંથી
યત્કિંચિત્ મુક્ત થવા માટે આપના ઉચ્ચ આદર્શોને
પોષણ આ ઉત્તમ પુસ્તક આપશ્રીના અમરાત્માના
હિતાર્થે [આપશ્રી જ્યાં હો ત્યાં] આપને અર્પણ કરી
કૃતાર્થ થાઉં છું. ૐ શાંતિ.

૭૦ વૉર્ક રોડ,
રંગુન (બરમા)
તા. ૧૫-૭-૧૯૩૫

આપનો ચરણ સેવક
બાળક
શાંતિલાલ

સ્વ. શ્રી. રવજીભાઈ કારશીભાઈ વિજ્ઞપાળ શાહનો ટૂંક પરિચય.

સ્વ. શ્રી રવજીભાઈના પિતા શાહ કારશીભાઈ વિજ્ઞપાળ કચ્છ-મોટા આસંખીયાના રહીશ છે અને તેઓ લગભગ ૪૦ વર્ષથી વ્યાપાર રોજગાર અર્થે રંગુનના વતની થયા છે.

શ્રી કારશીભાઈ પ્રમાણિકતા અને પરોપકારવૃત્તિને લઈને સ્વબળથી વ્યાપાર-રોજગારમાં ઘણા આગળ વધેલા છે. તેઓ શ્રીમંત હોઈ શ્રીમંતાઈને શોભતાં ઘણાંખરાં સાધેના અને સમવડો ધરાવતા હોવા છતાં તદ્દન સાદાઈમાં રહેનારા, પરોપકારી, મિલનસાર, નિરાભિમાની, જ્ઞાન મેળવવાને અત્યંત ઉત્સુક અને આદર્શ જીવન ગાળવાની ધગશવાળા છે.

કારશીભાઈની સંતતિમાં એક પુત્રી બાઈ પાનબાઈ છે કે જેમણે મયે વર્ષે શ્રી જૈનધર્મની દીક્ષા અંગીકાર કરી છે, અને એક પુત્ર રવજીભાઈ હતા, કે જેઓનું સાડત્રીસ વર્ષની ભર યુવાનીમાં સંવત્ ૧૯૮૯ ના માહા શુદ્ધ ૧૨ ના રોજ અકાળે અવસાન થયું છે. આવા દુઃખદ બનાવથી કાને દુઃખ ન થાય ! પરંતુ તેમના વૃધ્ધ પિતાનો બાલ્યાવસ્થામાંથીજ ધર્મ ઉપર પ્રેમ અને ઉત્તમ પુસ્તકો વાંચવાનો અત્યંત શોખ હોવાને લીધે તેઓ શાન્તિપૂર્વક આ આવી પડેલા અસહ્ય દુઃખને સહી રહ્યા છે.

મરહુમ રવજીભાઈ તેમની પાછળ તેમની વિધવા, એક પુત્ર, પાંચ પુત્રીઓ અને વયોવૃધ્ધ પિતાનું બહોળું કુટુંબ મૂકતા ગયા છે. પુત્રનું નામ શાન્તિલાલ છે અને પુત્રીઓનાં નામ સુંદરબાઈ, કેસરબાઈ, નિર્મળાબાઈ, રૂક્મિણિબાઈ અને ઝવેરબાઈ છે.

મરહુમ રવજીભાઈમાં પૂર્વના શુભ કર્મોના યોગે ઉત્તમગુણોની પ્રશંસાપાત્ર સુવાસ હતી તેમજ તેમના કુટુંબમાં પણ એ જ ગુણોની વૃત્તિ પ્રસરી રહેલી છે. જેને પરિણામે સિધ્ધક્ષેત્ર

શ્રી પાલીતાણામાં નવી જૈન ધર્મશાળા, કચ્છ-મોટા આસંખી-યામાં જૈન પાઠશાળા અને અંગ્રેજ સ્કૂલ, શ્રી પાવાપુરીજી જૈન ધર્મશાળા, કચ્છ-મોટા આસંખીયામાં સોનાપુર અને લવ્ય હોલ, શ્રી ચંપાપુરીજી જૈન ધર્મશાળા, શ્રી રાજ્યગિરિજી જૈન ધર્મશાળા, શ્રી અયોધ્યાજી જૈન ધર્મશાળા અને જીર્ણોધ્ધાર, મોમીનાબાદ વિદ્યાશાળા, રંગુન આર્યસમાજ ધર્મશાળા, રંગુન ગુજરાતી સ્કૂલ, પાલીતાણા જીર્ણોધ્ધાર, જવાલાપુર (હીમાલય)માં કન્યાશાળાના મકાનમાં, અમરેલી વ્યાયામ મંદિર (શાળા), ભીલકોમના બાળકોને શિક્ષણ માટે, અજીજગંજ જૈન પાઠશાળા, શ્રી ઘાટકોપર સાર્વજનિક જીવદયા ખાતુ વગેરે વગેરે અનેક સાર્વજનિક કાર્યોમાં હજારો રૂપિયાની સખાવતો થવા પામી છે.

શ્રી કારશીલાઈમાં નાનપણથીજ જ્ઞાન આપનાર પુસ્તકોને વિનામૂલ્ય પ્રચાર કરવાનો શોખ છે જેથી આજથી પાંત્રીસ વર્ષ ઉપર તેમણે આ જ પુસ્તકના લેખકનાં બહાર પડેલાં ‘મધુમક્ષિકા’ અને ‘સતી દમયંતી’ નામના બે પુસ્તકની ૨૦૦-૨૦૦ પ્રતો વિનામૂલ્ય આપવા માટે ખરીદી હતી અને તે પછીથી અન્ય લેખકોના પુસ્તકોની હજારો પ્રતો વિનામૂલ્ય વહેંચી છે અને તેવીજ રીતે મરહુમ રવજીલાઈના સુપુત્ર લાઈ શાન્તિલાલ તરફથી ‘આર્યધર્મ’ પુસ્તકની બે હજાર અને ‘મૃત્યુના મહુંમાં અથવા અમૃતલાલનું અઠવાડિયું’ નામના પુસ્તકની એક હજાર પ્રત વિનામૂલ્ય વહેંચવા માટે તૈયાર કરવામાં આવી છે, જે કારશીલાઈ અને તેમના કુટુંબીઓમાં જ્ઞાન પ્રચારનો શોખ કેવો તીવ્ર છે તે દેખાડી આપે છે.

મરહુમના આત્માને અખંડ શાન્તિ મળે અને તેમના કુટુંબીઓ તરફથી વધુને વધુ પરોપકારી કાર્યો થવા પામે એ જ શુભેચ્છા.

ઘાટકોપર } શકરાલાઈ મોતીલાલ શાહ.
તા. ૨૧-૭-૩૫.

❧ વિજયનો મંગલ ❧

હૃદય કહે તે કરવું, હો સન્નન!
હૃદય કહે તે કરવું;
વિચારીને જ વિચરવું, હો સન્નન!
ભય ત્યાગીને ફરવું—ટેક.
આ કે પેલા સુણ્યા સિધ્ધાન્તો—
માટે ન બાઝી મરવું;
અંતઃકરણ, બુદ્ધિ, અનુભવને
સમય મુજબ અનુસરવું—હો સન્નન!
વિજયેચ્છા ત્યાં શું ભય-શંકા?
લોકટીકાથી ન ડરવું;
વિદ્ય હજારો આવી નહે પણ
પાછું ન ડગલું ભરવું—હો સન્નન!
હાથ ધરેલાં કાર્યો પૂરાં
કરતાં કરતાં મરવું;
જાય કદાપિ કાંઈ રહી તો,
મરતાં મરતાં કરવું—હો સન્નન!
અત્ર વિજય છે, તત્ર વિજય છે,
વિજયમાંજ અવતરવું;
હાર્યા દોર સમ જીવવા કરતાં
લડું વિજયમાં મરવું—હો સન્નન!
વિજય ‘ધર્મ’ છે, વિજય ‘દેવ’ છે,
વિજયજ ‘જીવન-હેતુ’;
વિજયાદશમી દશે દિશામાં
બાંધો વિજય સેતુ!—હો સન્નન!

વિજયાદશમી, સંવત્ ૧૯૭૪.

વા. મો. શાહ

સદ્ગત શ્રી વા. મો. શાહ કૃત પુસ્તકો

ગૂજરાતી ભાષામાં પ્રકટ થયેલાં

- (૧) મધુમક્ષિકા—ખે આવૃત્તિ: સન ૧૮૯૮ અને ૧૯૦૦: પ્રત ૨૦૦૦: મૂલ્ય ૦—૮—૦.
- (૨) સતી દમયંતી—ખે આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૨ અને ૧૯૦૪: પ્રત ૨૦૦૦: મૂલ્ય ૦—૮—૦.
- (૩) કર્મચના રથા. જૈનોની ડિરેક્ટરી—સન ૧૯૦૪: મૂલ્ય-વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૪) ઋષિદત્તા આખ્યાયિકા—ખે આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૪ અને ૧૯૧૪: પ્રત ૨૦૦૦: મૂલ્ય ૦—૩—૦.
- (૫) સમ્યક્ત્વ અથવા ધર્મનો દરવાજો—ખે આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૩ અને ૧૯૦૫: પ્રત ૫૫૦૦: મૂલ્ય ૦—૪—૦.
- (૬) હિતશિક્ષા—પાંચ આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૪ થી ૧૯૦૫: કુલ ૧૨૫૦૦ પ્રત: મૂલ્ય ૦—૪—૦.
- (૭) ખારમત—ખે આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૫: પ્રત ૭૭૦૦: મૂલ્ય ૦—૨—૦.
- (૮) ધર્મતત્ત્વ સંગ્રહ—ખે આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૬: કુલ પ્રત ૩૦૦૦: મૂલ્ય ૧—૦—૦.
- (૯) નમીરાજ—પ્રથમ આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૬: પ્રત ૨૦૦૦: ખીજી આવૃત્તિ: પ્રત : મૂલ્ય ૦—૧૦—૦.
- (૧૦) જીવદયાના હિમાયતીઓને અપીલ—ખે આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૭: પ્રત ૧૦૦૦૦: મૂલ્ય-વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૧૧) જ્યે. સા. પ્રથમ જૈન કૃ. નો હેવાલ—સન ૧૯૦૬:
- (૧૨) શ્રી મહાવીર—સન ૧૯૦૮: પ્રત ૨૦૦૦: વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૧૩) જ્યે. સા. ખીજી જૈન કૃ. નો હેવાલ—સન ૧૯૦૮:
- (૧૪) સુદર્શન ભાગ ૧ લો—ખે આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૮ અને ૧૯૧૧: પ્રત ૩૫૦૦: મૂલ્ય ૦—૬—૦.
- (૧૫) સંસારમાં સુખ કર્યાં છે ?—પાંચ આવૃત્તિ: સન ૧૯૦૯ થી ૧૯૧૧: પ્રત ૧૪૪૦૦: મૂલ્ય ૦—૬—૦.

- (૧૬) ઐતિહાસિક નોંધ—એ આવૃત્તિ : સન ૧૯૦૯ : પ્રત ૪૦૦૦ : મૂલ્ય ૦—૬—૦.
- (૧૭) રવે. સા. ચોથો જૈન કૌ. નો હેવાલ—સન ૧૯૧૦ :
- (૧૮) ચે. સા. પ્રથમ મુનિપરિષદનો હેવાલ—સન ૧૯૧૦ :
- (૧૯) જૈન સમાજનું દિગ્દર્શન અને હવે શું કરવું જોઈએ ?—સન ૧૯૧૦ : પ્રત ૧૦૦૦૦ : મૂલ્ય—વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૨૦) મહાત્મા કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદો, ખંડ ૧-૨—એ આવૃત્તિ : સન ૧૯૧૧ : પ્રત ૩૨૫૦ : મૂલ્ય ૦—૪—૦. ત્રીજી આવૃત્તિ ખંડ ૧-૨-૩ સાથે સન ૧૯૩૨ : મૂલ્ય પાકું પૂકું ૧-૪-૦
- (૨૧) સદ્ગુણપ્રાસિનો ઉપાચ—સન ૧૯૦૮ : પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય ૦-૩-૦
- (૨૨) ભક્તામર દત્તોત્ત—સન ૧૯૦૯ : પ્રત ૧૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૩-૦.
- (૨૩) કલ્યાણમંદિર દત્તોત્ત—સન ૧૯૧૦ : પ્રત ૧૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૩-૦.
- (૨૪) ધર્મસિંહ બાવની—સન ૧૯૧૧ : પ્રત ૧૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૪-૦.
- (૨૫) જૈનસમાચાર મહાવલિ, ખંડ ૧-૨—સન ૧૯૧૨ : પ્રત ૧૫૦૦ : મૂલ્ય ૦—૮—૦.
- (૨૬) ,, ખંડ ૩-૪ ,, ,,
- (૨૭) ,, ખંડ ૫-૬ ,, ,,
- (૨૮) ,, ખંડ ૭-૮ ,, ,,
- (૨૯) ,, ખંડ ૯-૧૦ સન ૧૯૧૩ : પ્રત ૧૫૦૦ : મૂલ્ય ૦-૮-૦.
- (૩૦) શ્રાવિકા ધર્મ—ત્રણ આવૃત્તિ : સન થી ૧૯૧૯ : પ્રત : મૂલ્ય ૦—૧—૦.
- (૩૧) આર્યનારી ધર્મ—એ આવૃત્તિ : સન ૧૯૨૯ : પ્રત ૧૦૦૦૦ : મૂલ્ય ૦—૧—૦.
- (૩૨) ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર—સન ૧૯૧૨ :
- (૩૩) દશબિકાલિક સૂત્ર—સન ૧૯૧૨ :
- (૩૪) દીક્ષા કોને આપી શકાય ?—સન ૧૯૧૩ : પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૩૫) તીર્થોના ઝંઘડા મટાડવા માટે અપીત—સન ૧૯૧૭ : પ્રત ૫૦૦૦ : મૂલ્ય—વિના મૂલ્ય પ્રચાર.

- (૩૬) પયુષ્ણ પર્વ અથવા પવિત્ર જીવનનો પરિચય—સન ૧૯૧૬ :
પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય-વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૩૭) મહાવીર મીશન—સન ૧૯૧૩ : પ્રત ૩૦૦૦ : મૂલ્ય-વિના મૂલ્ય
- (૩૮) મહાવીર કહેતા હતા અથવા વીસમી સદીના હિંદ માટે નૂતન
રાષ્ટ્રીય ગીતા—સન ૧૯૨૧ : પ્રત ૭૦૦૦ : મૂલ્ય ૦—૪—૦.
સચિત્ર બીજી આવૃત્તિ : સન ૧૯૩૨ : પ્રત ૩૦૦૦ : મૂલ્ય ૦-૫-૦
- (૩૯) અસહકાર—પાંચ આવૃત્તિ : સન ૧૯૨૧ : પ્રત ૨૨૦૦૦ : મૂલ્ય—
વિના મૂલ્ય પ્રચાર.
- (૪૦) સાત સૂત્રોનો સાર—
- (૪૧) મૃત્યુના ઝેહોમાં અથવા અમૃતજાલનું અકવાલિયું—સન
૧૯૨૧ ; પ્રત ૪૦૦૦ : મૂલ્ય ૧—૦—૦. સચિત્ર બીજી આવૃત્તિ :
સન ૧૯૩૫ : મૂલ્ય પાકું પૂઠું ૨-૦-૦
- (૪૨) મસ્ત વિદ્યાસ—સન ૧૯૨૫ : પ્રત ૨૦૦૦ : આ પુસ્તક જેઓને
મફત લેવું ન પરવડે તેવાઓ માટે પુસ્તકનું મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦
રખાયું હતું.
- (૪૩) તમામ હિંદી કોમોને ચેતવણી—સન ૧૯૨૭ : પ્રત ૨૦૦૦ :
- (૪૪) ઉદેપુરનો હત્યાકાંડ—સન ૧૯૨૭ :
- (૪૫) જૈનદીક્ષા—સન ૧૯૨૬ : પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય ૨-૦-૦.
- (૪૬) એક—સન ૧૯૩૨ : પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય પાકું પૂઠું ૧-૦-૦
- (૪૭) પ્રાયશ્ચિત્ત—સન ૧૯૩૨ : પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય ૦-૨-૦
- (૪૮) સગાળશા શેઠ અને કેલૈયો કુમાર—સન ૧૯૩૨ : પ્રત ૨૦૦૦,
મૂલ્ય ૦-૨-૦
- (૪૯) આર્યધર્મ—સન ૧૯૩૨ થી ૧૯૩૫ ત્રણ આવૃત્તિ : પ્રત ૭૦૦૦ :
મૂલ્ય ૦-૫-૦
- (૫૦) પ્રગતિનાં પાદચિન્હો અથવા અનુભવના ઓડકાર—પ્રથમ
આવૃત્તિ સન ૧૯૩૩ : પ્રત ૨૦૦૦ : મૂલ્ય પાકું પૂઠું ૧-૦-૦

અંગ્રેજી ભાષામાં

Political Gita—સન ૧૯૨૧ : પ્રત
૫૦૦૦ : વિના મૂલ્ય પ્રચાર : પૃષ્ઠ ૨૧૬

મરાઠી ભાષામાં

રાજતંત્ર—સન ૧૯૨૧ :

મૂલ્ય વિના મૂલ્ય પ્રચાર

હિંદી ભાષામાં પ્રકટ થયેલાં પુસ્તકો.

- (૧) સંસારમેં સુખ કહાં હૈ ?
માગ ૧-૨
(૨) નમીરાજ (નોવેલ)
(૩) સચ્ચે સુખકી કુંજિયાં
(૪) સપ્ત રત્નો
(૫) જૈનશાસ્ત્રમાઠ્ઠા સંહ ૧ લા
(૬) " સંહ ૨ રા
(૭) ઐતિહાસિક નોંધ
(૮) સાધુપરિષદકી રિપોર્ટ
(૯) સદ્ગુણપ્રાપ્તિકે ઉપાય

- (૧૦) મહાત્મા કબીરકે પદ ભાગ ૧
(૧૧) " ભાગ ૨ રા
(૧૨) તીર્થોંકે જગડેકે લિએ અ.
(૧૩) સ્થા. જૈન. કો. કે ચતુર્થ
સમ્મેલનકા અહેવાલ
(૧૪) જ્ઞાનદીપક
(૧૫) શ્રીપાલચરિત્રકી સમાલોચના.
(૧૬) શ્રાવિકા ધર્મ

વા. મો. શાહે પ્રકટ કરેલાં અન્ય લેખકોનાં પુસ્તકો.

- (૧) ખરા સુખની કુંચીઓ
(૨) દિવ્ય ચાત્રા
(૩) જ્ઞાનદીપક
(૪) બુદ્ધ ચરિત્ર
(૫) દયાનો ઝરો
(૬) યોગની કુંચી
(૭) સ્વર શાસ્ત્ર
(૮) સુસદ્ધ ચરિત્ર
(૯) કયા ઇશ્વરે આ વિશ્વ રચ્યું ?
(૧૦) મોતી કાવ્ય
(૧૧) ઉપદેશરત્નકોષ
(૧૨) સતિસાવિત્રી

વા. મો. શાહ કૃત અપ્રકટ પુસ્તકો

- (૧) સરળ અંગ્રેજી વ્યાકરણ
(૨) મહારો જ્ઞેહનો અનુભવ
(૩) માયાની છાયામાં
(૪) મૂંઝાઇ પડેલી દુનિયા
(૫) જૈન દીક્ષા—ભાગ ૨ જો.
(૬) આ બધો પ્રતાપ વેપારનો !

નિઃસ્વાર્થ, હંયા શોખ તરિકે, વિનામૂલ્ય પ્રચારના આશયથી વા. મો. શાહ કૃત કોઈ પણ પુસ્તક યા લેખ છપાવવા ઇચ્છનારને કોઈ પણ જાતનો ખર્ચો લીધા સિવાય તેવી સગવડ કરી આપવામાં આવે છે. તેમ જ વિનામૂલ્ય હોયવા માટે છપાયેલા પુસ્તકની સામગ્રી પ્રતો ખરીદનારને કીંમતમાં ખાસ ઘટાડો કરી આપવામાં આવે છે.

વા. મો. શાહ કૃત મળી શકતાં પુસ્તકો અને અભિપ્રાયો માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૮૧ થી ૯૫

My Longing મારી દીવશી.

દેરી જન્મવાની વાત જાણને પરમતી નથી, તેથી આ જન્મને કે અન્ય જન્મને
કું એવો ધવા ઇચ્છું કે મારે રક્ષક યોગીની ઉપામાં ઉપરી પ્રતિધાની નીકું
વજ્રમયે બન્યું રામ છે તેજ જ વજ્રકું હોય, ગાળુ બારોકમાં બારોક સનાતના સ્ફોર
કાઢેબને જોત સિંદનદ કરવાને યોગ્ય હોય, અને આકારો ત્યાં બીને એકરુરની
પાંખી પર સ્થાવવા-ઉતારવાની મને રૂઢી 'કુરસદ' હોય.

એકું એટલા માટે ઇચ્છું કે માત્ર નાદાઈ જ - મારી એ બતી
માત્રીન - કું જગત્સને નખાવી-ફૂંદાવી - જુવન સ્વપ્નમાં દોવ્યતાલસાં ફૂંદાઈ
ઉસતાં ખેલતાં કાલી નેપછી આનંદમય નિદાના ખોલામાં ખોડેલી રીકું.

તમે આ પિંડ એ અનુભવ ભરી રાકે નો નો પ્રભાવનો એક અંશ
એ પિંડ છે તે સુસ્ત કે મુંડાલ કેમ રહી રહો!

મને ખરકે છે - સૌંદર્ય બધું ખરકે છે - અજોનિરા ખરકે છે ને અજો
કે વિશ્વ અને કું હજાર 'કુડાઈ' છંદો - કુંઈ માથે નાચતા બાલક
અને કુંઈ બનીએ!

(ખાનગી ડાયરીમાંથી ફોટો)

પ્રસ્તાવના

સત્તરથી બાવન વર્ષની ઉંમરનો લગભગ બધો સમય મ્હું બહુધા પુરુષવર્ગ માટે જ લખવા અને કામ કરવામાં ગુજર્યો છે.

પુરુષવર્ગના વિકાસ માટેના મ્હારા રાત્રીદિવસના પરિશ્રમે, લખાણો, પ્રવૃત્તિઓ, યુદ્ધો, ખર્ચો લગભગ વ્યર્થ ગયાં છે, એવો એકશર પ્રમાણિકપણે-જો કે બળતા હૃદયે-કરવો જ પડે છે. મ્હારી પ્રવૃત્તિઓએ ઘણીએ ચકચાર જગાડી હતી, ઘણીએ તારીફોના મેઘ ગર્જાવ્યા હતા, ઘણીએ અંગત શત્રુતાઓ સૃજી હતી, પણ એ સર્વનું નક્કર પરિણામ-માનવ જાતિમાંથી થોડા ય સાચા દેવ બનવા રૂપ પરિણામ-જોવાની આશામાં હું ખરે જ નિરાશ થયો છું. મ્હને ચાહનારા હજારો ‘ભણેલા’ઓ અને હજારો જૂના વિચારનાઓ: બન્ને મળ્યા છે, પણ બન્ને વર્ગમાંથી એક પણ સાચો મરદ-સાચો આર્ય-દેવ, યુરોપ-અમેરિકામાં ગલીએ ગલીએ છે તેવો એક પણ મગજ અને હૃદયના વિકાસવાળો ‘મરજીવો’ એ હજારો બદ્ધ લાખોમાંથી પાક્યો નથી એ કબૂલ કરી મ્હારી હાર પર હું એ આંસુ હમેશ નાખતો રહ્યો છું.

ધર્મ અને નીતિ અને દેશદાઝની વાતો પર તાલીઓ પાડનારા અને એ વિષયો પર લાપણો અને લખાણો કરનારા: બન્નેમાં બુદ્ધિની જડતા, ધરાદાની મલિનતા, દષ્ટિની મંકુચિતતા, કલ્પના-શક્તિની ગેરહાજરી, ઈચ્છાશક્તિની મંદતા, ઉંચા શોખપર-પોતાના જ

રહીએ છીએ, અને તે છતાં નફરો થઈ તુચ્છ હવસોમાં અને તુચ્છ શોષોમાં ફરીએ છીએ.

નફરો કેણુ હોય ? કાં તો મુડદું અને કાં તો વધારેમાં વધારે ચૈતન્ય ધરાવતો મનુષ્ય. મુડદામાં ચૈતન્ય જ નથી તેથી તહેને ગમે તેટલું છૂંદો તો પણ લાગતું જ નથી, અને વધારેમાં વધારે ચૈતન્ય ધરાવતો મનુષ્ય પોતાની અંદરના બળને લીધે ગમે તેવા સંકટોને હશી કહાડે છે. પણ અમે તો એવું અંદરનું બળ જ શું ચીજ હશે તે પણ જાણતા નથી. અમે તો નીતિની વ્યાખ્યાઓને સર્વસ્વ માનીએ છીએ, અને ધર્મની ક્રિયાઓને મુક્તિનું સાધન માનીએ છીએ,—મુક્તિ પણ મુઆ પછીની અને બીજી દુનિયામાં મળવાની. અંદરનું બળ અંતઃકરણની ચીજ છે અને અંતઃકરણ એ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત તથા વ્યક્તિત્વ (Personality) એ ચાર અંગ ધરાવે છે, તથા એ ચાર અંગના ‘અંતઃકરણ’ ને જ માણસ (માનસ) કહેવામાં આવે છે, સઘળું બળ એ ચાર અંગના વિકાસમાં જ રહેલું છે, નહિ કે જ્ઞાનેન્દ્રિયો કે કર્મેન્દ્રિયોમાં : એ અમે જાણતા જ નથી, તો પછી એ અંતઃકરણના ચારે અંગોને ખિલવવા માટે જ સ્થપાયેલી ધર્મસંસ્થાનો સાચો ઉપયોગ તો કરી પણ કેમ શકીએ ? આ ચાર આંતરિક અંગોની ક્રિયાને બદલે બાહ્ય અંગોની ક્રિયામાં—ધર્માલમાં—સપાટી પરની પ્રવૃત્તિમાં જ અમે ગોંધાઇ રહીએ છીએ અને ધર્મનો ઉપયોગ પણ બાહ્ય ઇન્દ્રિયો વડે થતી ક્રિયાઓરૂપ ધર્માલોમાં જ કરીને અમારાં સ્થૂલ સાધનોનો વ્યય તથા સૂક્ષ્મ અંગોની શક્તિનો વ્યય ઉડાઉપણે કરી નાખીએ છીએ. અમારા જેવા આત્મઘાતી—Undisciplined સંસ્કાર રહિત—લોકો ભણેલી કે અભણ દુનિયામાં બીજે કાઈ સ્થાને નથી. જે પોતાને—પોતાના અંતઃકરણને—પોતાનાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત તથા વ્યક્તિત્વને—વફાદાર નથી તેવા

મનુષ્યો ધર્મને કે નીતિને કે સમાજને કે કોઈપણ ઉચ્ચ આશયને વફાદાર હોય એ કોઈ કાળે બન્યું નથી અને બની શકે નહિ.

મનુષ્યમાં જેમ ‘બહારનો માણસ’ અને ‘અંદરનો માણસ’ (‘જ્ઞાનેન્દ્રિયો’ તથા ‘કર્મેન્દ્રિયો’ અને ‘અંતઃકરણ’) એમ બે પક્ષ છે, તેમજ જીવનમાં પણ ‘આ લોક’ અને ‘પર લોક’ એવા બે પક્ષ છે. ‘આ લોક’ એટલે જ્ઞાનેન્દ્રિયો તથા કર્મેન્દ્રિયોનો, તે જે જે પદાર્થોના સંગમાં આવે છે તેઓ સાથેનો વ્યવહાર. અને ‘પરલોક’ એટલે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત તથા વ્યક્તિત્વથી થતી ક્રિયા-પ્રતિક્રિયાનો પ્રદેશ, કે જે પ્રદેશમાં જ શક્તિ-અશક્તિનો વાસો છે. હવે જેણે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને વ્યક્તિત્વને તો ઓળખવાની ય જીંદગી-ભરમાં દરકાર કરી નથી તથા એમના આરોગ્ય અને વિકાસ માટે પ્રયત્ન કર્યો નથી એવા મનુષ્યોને બહારના કાયદા કાનૂનથી, ઉપદેશથી કે રક્ષાથી પણ હિત કેમ થઈ શકવાનું હતું? જેની બુદ્ધિ જ જડ છે તે ધર્મ કે જે માનસિક સાયન્સ છે તે કેમ સહમજી શકવાનો હતો? જેનો હૃદયનો આયનો જ વાંકો છે તેવો મનુષ્ય ગમે એવી ઉત્તમ વાત કે ઉત્તમ મનુષ્યની મળક જ કરે એમાં શું આશ્ચર્ય? વસ્તુસ્થિતિ એમ હોય આજના હિંદીઓને ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, દેશપ્રેમ, ખાનદાનીભરી પ્રવૃત્તિઓ, મોઝ ખાતરનાં મરી પડવાં, એવું કાંઈ શિખવવાના જેટલા પ્રયાસ થાય તેટલા લગભગ નિરર્થક જ નીવડે. કૂતરાનો સંઘ કાશીએ ન જાય અને આંતરિક શક્તિઓની તાલીમ વગરના Undisciplined લોકોનાં ટાળાં આ ભવ કે પરભવની મુક્તિરૂપ કાશી ન પામી શકે.

બહારની ઇન્દ્રિયોને ઉશ્કેરીને લોકો પાસે ધમાલ કરાવવામાં આવે તે તાકાદવાળી કદાપિ ન હોય, સુચ્યવસ્થિત પણ ન હોય.

હિંદોનો ઉદ્ધાર થવાનો જ હોય તો તે ફક્ત નવા હિંદીઓ વડે જ થઈ શકશે, અને તે પણ તેઓ જન્મે તે પહેલાં તહેમની જન્મભૂમિ-માતા-ને વિશુદ્ધ કરવાનો સતત પ્રયત્ન ચાલુ રહેશે

તો જ. આજના હિંદીઓ પોતે અગવડ, ખર્ચ, માનસિક પીડા સહી લઈને પણ હિંદી બાલાઓને જોગમાયા જેવી બનાવવા કમર કસે તો એ ભૂમિમાંથી ઉપજતી ‘ પ્ર-જન ’ (Pro-creation) એક દિવસ ખરા આર્યો ઉપજાવશે. અને એ આર્યો ‘ પોતાનો આર્યાવર્ત ’ બનાવશે. હિંદુઓને જ્યારે એમ કહેવામાં આવે છે કે ત્હમે હમેશ દાન કરતા રહો, હમેશ અમુક તપ અને નિયમનું પાલન કરતા રહો, અમુક ધર્મગુરૂના વચનને ઇશ્વરવચન તરીકે માથે ચઢાવી સર્વસ્વ એને અર્પણ કરતા રહો તો, સો-પાંચસો કે હજાર ભવે મુક્તિ પામશો,—એવું જ્યારે કહેવામાં આવે છે ત્યારે તે વાત તેઓ માની શકે છે અને એ માન્યતા પર સગવડ અને નાણાંનો ભોગ પણ આપી શકે છે તથા પરિણામ માટે સો કે હજાર ભવની રાહ પણ જોઈ શકે છે. ધર્મેએ હિંદી માનસને આ સ્થિતિ પર લાવી મૂક્યું તે તો ઠીક જ કર્યું છે, પણ હવે એમને વધુ વખત બાળક ન માનતાં પુખ્ત વયના સમજી ખુદ્દું સંભળાવી દેવું ઘટે છે કે હિંદીઓ ! ત્હમે આજે જેવા છો તેવાથી કાંઈ મુક્તિ-સ્વાતંત્ર્ય મળી શકે જ નહિ : મુક્તિ માટે જે આંતરિક બળ જોઈએ તેવા બળવાળા સંતાન ઉપજાવો તો તેઓ વડે એક દિવસ મુક્તિ મળે ખરી. એ સંતાન માટે આજથી તૈયારી કરો તો પાંચ કે પચીસમી પેઢીએ મુક્તિ મેળવી શકનારા ત્હમારાં જ સ્વરૂપો પાકે. ત્હમે આજે ‘ કાચા ’ છો : ત્હમને પાકવાને એટલો વખત લાગશે. પાકશો ત્યારે ત્હમારો જ અંશ ફળ તરીકે—પરિપક્વ શક્તિવાળી પ્રજા તરીકે—જન્મશે. એ જ ત્હમારો નવો જન્મ ! એટલો સમય રાહ જોવાની ધીરજ ત્હમારે કેળવવી જોઈએ અને એટલા વખત સુધી ત્હમારાં સઘળાં સાધનો ભવિષ્યના ઉદ્ધારકોને હયાતીમાં લાવવાના કામ પાછળ જ ખર્ચવા હસતે મુખે-પુણ્ય કાર્ય તરીકે—મુક્તિની કિંમત તરીકે—તૈયાર રહેવું જોઈએ. પુણ્ય એ જ છે, કારણ કે ત્હમારા એ ભાવિ સંતાનોથી જ ત્હમે

પવિત્ર થશો. મુક્તિ એ જ છે, કારણ કે હિંદીઓ પોતાની ભૂમિમાં મુક્તપણે જીવી શકશે,—ગુલામ કે કીડા માફક નહિ.

આપણે સ્વતંત્રતાની વાતો કરીએ છીએ : પણ સ્વતંત્રતા શાની ? આપણને શું જોઈએ છે તે જ આપણે જાણતા નથી : ફક્ત પોપટની માફક કોઈએ શિખવેલો ‘સ્વતંત્રતા’ શબ્દ બક્યા કરીએ છીએ. અંદરની સ્વતંત્રતા વગર બહારની સ્વતંત્રતા સંભવતી જ નથી એ કુદરતી કાનૂન છે. ન માની શકતા હોય તેમણે સ્વતંત્ર દેશોનાં સ્ત્રી—પુરૂષોનાં જીવનનું બારીકાઈથી અવલોકન કરવું. એમના મન ઉપર એમનો કેટલો કાબૂ છે ? એમની બુદ્ધિ કેટલી તીવ્ર છે ? એમનું ચિત્ત કેટલું ઉંડું અને નિર્મળ છે ? એમનું વ્યક્તિત્વ કેવું વજ્ર જેવું છે ? એમનું જીવન કેટલું વ્યવસ્થિત અને ઉંચા શોખવાળું છે ? લજ્જા-શંકા-ભય : એ ત્રણ રાક્ષસોથી સ્વતંત્ર એમનું દરેક વર્તન કેવું પ્રકૃતિજન્ય છે ? સંતાન ઉછેરવાની કાળજી અને અનુભવ તેઓ કેવો સુંદર ધરાવે છે ? તહમારા યોગશાસ્ત્રમાં કહેલા નિયમોનું ફળ એમના જીવનમાં કેટલું ઓતપ્રોત છે ? એવા લોકો રાજ ન કરે તો હિંદુ ધર્મો અને યોગશાસ્ત્રો જૂઠ્ઠા પડે. આપણાં શાસ્ત્રોનું સંશોધન કે ભાષાન્તરકાર્ય પણ યુરોપી વિદ્વાનો આપણા પંડિતો અને ધર્મગુરુઓ કરતાં સાફ કરી શક્યા છે ત્હેનું કારણ શું ? કારણ એ છે કે તેઓમાં ચિત્તની એકાગ્રતા અને જોખમદારીના ભાનરૂપ વ્યક્તિત્વ છે; જે અમારામાં નથી અગર કોઈમાં છે તો બહુ અદ્ય અંશમાં.

આપણાં બુદ્ધિ અને ચિત્ત અને વ્યક્તિત્વ રોગી અને નબળાં હોવાથી જ આપણે નીતિઓ પાળવા છતાંય નીતિઓને બ્રષ્ટ કરીએ છીએ. દાખલા તરીકે અહિંસાની નીતિ તથા શીલની નીતિ તપાસો. હડકાયા કૂતરાને પણ નહિ મારવા તથા પ્રતિક્ષણ ફીડી મંકોડીની પણ રક્ષા કરવા સુધી આપણે અહિંસા પાળીશું અને પોતા તરફની અહિંસા શું ચીજ છે ત્હેનો તો ખ્યાલે

નહિ કરીએ. પોતાની બુદ્ધિની રક્ષા ન કરવાથી જ એ મ્હોટામાં મ્હોટો પ્રમાદ—મ્હોટામાં મ્હોટી આત્મહત્યા થઇ જાય છે. કોઇ એ કહ્યું કે હિંસા કરો તો હિંસા કરવા કૂદી પડશે,—ખુદ ધર્મના નામથી પણ; અને કોઈએ કહ્યું કે અહિંસા પાળો તો સમાજ અને દેશને ખૂરી દાનતથી પાયમાલ કરનાર તરફ પણ દયાબુદ્ધિ રાખશે. મતલબ કે પોતાની બુદ્ધિનું ખૂન અને પારકી બુદ્ધિની ગુલામી : એ જ આપણો ધર્મ છે !— અર્થાત્ ‘ આર્યધર્મ ’ નથી — ‘ પ્રેરિત ધર્મ ’ છે,—અને પ્રેરિત ધર્મ એ મુદ્દલ ધર્મ ન હોવા કરતાં ય વધુ ભયંકર ચીજ છે. દયા પ્રથમ પોતાની જોડે—પોતાના આત્માને નીરોગી અને પુષ્ટ બનાવવામાં જોડે, અને બાકીના આત્મા તો સદા બીજાઓ પ્રત્યે દયાથી જ વર્તે છે. માંસાહારી યુરોપીયો સ્વભાવતઃ જનવરો તરફ દયાળુ છે, —આપણાથી કંઈ અંશે વિશેષ. તેઓ મનુષ્યોને પણ બીન-જરૂરી કષ્ટ ન પહોંચાડવા કાળજીવાળા છે, રે બીનજરૂરી કડવો શબ્દ કે કોલાહલ પણ કરવાની તહેમતી પ્રકૃતિ નથી, જ્યારે અમે જીવડાંની દયા પાળનારાઓ અંદરોઅંદર અને ખુદ કુટુંબમાં પણ જીવનું નરક ઉપજાવીએ છીએ. દરેક ધર્મના લાખો પંડિતો દયા અને અહિંસાની વ્યાખ્યા હજારો વર્ષોથી કરતા રહ્યા છે અને લોકોને ઘડીમાં આમ અને ઘડીમાં તેમ ભમાવતા રહ્યા છે. કોઇ પણ સાચા અનુભવીને પૂછો : તે કહેશે કે વ્યાખ્યાઓ માત્ર સાપેક્ષ—ખોટી હોય : સત્ય તો એ છે કે પોતા તરફ દયા કરનાર અને તેથી પોતાના અંતઃકરણના ચારે અંગોને નીરોગી બનાવનાર સ્વભાવતઃ દયાળુ જ હોય છે. મતલબ કે દયા એ કોઈ નીતિનો વિષય નથી, અંદરના બળનું સ્વાભાવિક પરિણામ છે. નબળો દયાળુ હોઈ શકે જ નહિ અને નબળાનાં દયાકર્મો ઢોંગ કે આત્મહત્યારૂપે જ હોય. દયા ? નબળાઓમાં દયા ? તે કેવી જાતની હોય તે જોવું છે ? ત્હમે શું ત્હમારા જ વર્તનની નોંધ નથી કરી કે જેથી બીજા પાસેથી જાણવા ઇચ્છો છો ? છોકરા પરની દયાથી ત્હમે ત્હને

પરણાવી આપો છો : એનું ખૂન કરો છો ! ત્હમને ત્હેના પર
હાલમાં એક જીવની અને ભવિષ્યમાં વધુ જીવોની જોખમદારી
નાખવાનો શું હક્ક હતો ? ત્હમે પોતાને જ કેળવી શક્યા નથી,
ત્હમારા પુત્ર-પુત્રીને પણ યથેષ્ટ રીતે કેળવી શક્યા નથી અને હવે
તે પુત્ર-પુત્રી પર જીવનભરની જોખમદારીઓ નાખો છો ? ઘોડા
પર વધુ ભાર ભરનારને ત્હમે ગુન્હેગાર ઠરાવી સરકારમાં દંડાવો છો,
અને ત્હમારાં બાળકોને સમર્થ બનાવ્યા સિવાય આખી જાંદગી
સુધીનો ભાર લાધી દેવામાં ગુન્હા જેવું કાંઈ જ લાગતું નથી !
કેટલી હદનું પાપી જીવ ! આ કરતાં તો કસાઈ ભલો કે જે
એક જ પ્રહારે જીવની વેદનાનો અંત લાવે છે. આજના હિંદી
લગ્નોનો દપ ટકા જેટલો ભાગ કસાઈનાં કૃત્ય કરતાં કાઈ રીતે
ઉતરતો નથી : મ્હને લગ્ન જોઈ કમકમાટી છૂટે છે : છૂપા શાપ હિંદ
તરફ નીકળી જાય છે. શીલ અને અહમચર્યની આપણી નીતિ
તપાસો : થોડાંકો જીવનભરનું અહમચર્ય પાળવાનું વ્રત લઈ સાધુ
બને છે, બ્યારે ખીજાઓ સ્વસ્ત્રી સિવાય દષ્ટિ ન કરવી એવા
નિયમથી પરણે છે; એ સિવાયના ખીજાઓ પરણવા માગે છે પણ
જાતિબંધનોની નડતરથી ફરજિયાત કુંવારા આથડે છે. ત્રણેનું
જીવન હવે તપાસો : પહેલો વર્ગ સાચી દાનતવાળો હોય તો પણ
અંતઃકરણનાં અંગોની શક્તિ વગરનો હોઈ નિયમ નથી જ પાળી
શકતો અને છૂપા વ્યભિચારનું કે અકુદરતી ગુન્હાનું સેવન કરે છે,
ખીજો વર્ગ પ્રમાણિક હોય તો પણ અંતઃકરણના અંગોની શક્તિને
અભાવે સ્વસ્ત્રીસેવનમાં નિરંકુશ-ગ્નનવર જેવો-બને છે અને કેટ-
લાંકો બહારનાં આકર્ષણોને પણ નમે છે; ત્રીજો વર્ગ રાત્રી-દિવસ
સ્ત્રીની જાંખના કરે છે તેથી પરવશદશામાં ગમે તેવાં કુકર્મમાં
ઢળી પડે છે. બતાવો, એકે વર્ગમાં શીલરક્ષા થઈ શકી ? ઉપદેશક
વર્ગ માટે ફરજિયાત અહમચર્ય રાખવાથી બેવડું નુકસાન ન થઈ
એકું ? ગૃહસ્થવર્ગને જોખમદારીનું ભાન પ્રકટયા પહેલાં પરણા-

વવાથી કુંવારાને મળતા વ્યભિચારના પ્રસંગ કરતાં ય વધુ અપ્રહ્મચર્ય ન સેવાયું ? હજારોને ઇચ્છા છતાં ફરજિયાત કુંવારા રહેવાની સ્થિતિ ઉપજવવાથી વિશ્વાસઘાત, વ્યભિચાર, વેશ્યાવર્ગ, સૃષ્ટિવિ-રૂઢકાર્ય : આ સર્વ લયંકરતાઓ ન ઉત્પન્ન કરી આપી ?..... જેમ જેમ અકુદરતી કાનૂન કરશે તેમ તેમ વધુને વધુ ગુંચવાડા અને વધુને વધુ અંતઃકરણની નિર્બળતા તથા ઢોંગધર્તીંગ આવવાનાં જ. કુદરતી કાનૂન પર આવતાં ત્હમને આજની રૂઢિઓનો લય લાગે છે, એ લયને છોડવો નથી અને વજ્ર જેવા વિદેશી-ઓના લયથી છટકવું છે ! થોભો, રાહ જુઓ, આપણા આખા દેશનો નાશ થઇ જાય ત્યાં સુધી રાહ જુઓ !

હું ફરી ફરીને કહું છું—અનુભવથી કહું છું—ઉંડા વિચાર પછી કહું છું કે નીતિઓ નહિ, બળ જ બચાવી શકે; અને બળ અંતઃકરણના ચારે અંગોનું. બળવાન જ દયા કરી શકે, બળવાન જ શીલ પાળી શકે, બળવાન જ સત્યકથન કરી શકે, બળવાન જ ચોરવાને બદલે આપવામાં આનાંદી શકે. અને ધર્મ બીજું શું વધારે કહે છે ?—હિંદુ ધર્મ કે જૈન ધર્મ કે મુસલમાન ધર્મ કે ખ્રિસ્તી ધર્મ બીજું શું વધારે કહે છે ? આ બજો ઉપજવવા માટે નીતિઓ નહિ પણ તાલીમ—culture સંસ્કારની જરૂર પડે, અને ધર્મ એવા સંસ્કાર આપવા માટે જ સર્જાયા હતા. આજે સંસ્કાર શબ્દનો અર્થ પણ કોણ સમજે છે ? ઉંચી ટેવો એ સંસ્કાર છે. ખાવું-પીવું, પરણવું, પ્રજેત્પત્તિ કરવી, બોલવું, લખવું, વ્યાપાર કરવો, સમાજકાર્ય કરવું ઇત્યાદિ દરેક દરેક ક્રિયા ઉંચા માનસથી—ઉંચા શોખથી—થવા પામે એવી ટેવ પાડવી: જ્ઞાનતંત્રો આપોઆપ એવી જ ક્રિયા કરે એવાં બનાવી દેવાં: એ જ સંસ્કાર. માત્ર કલ્પનાઓ, બ્યાખ્યાનો, નીતિઓ, વિધિઓ એ કાંઈ ‘સંસ્કાર’ નથી જ; એ તો બધાં સમર્થનાં વર્તન જોઈને પંડિતોએ ઉપજાવેલી કલ્પનાઓનાં જળાં છે.

પંડિતો અને ધર્મગુરુઓ ‘સત્ય’ શબ્દનાં ચૂંચણા ચૂંચતાં

હજારો વર્ષથી ધરાયા નહિ અને હજીએ હિંદના ખૂણે ખૂણેએ જ નામ પર મારામારીઓ ચાલી રહી છે. હજારો વર્ષથી જે ન મેળવાયું તે હવે આ પડિતો અને ધર્મગુરુઓ મેળવી આપવાના હતા ! વર્તમાનમાં જીવવાને બદલે ભૂત અને ભવિષ્યની કલ્પનાઓમાં જ દેશને રમાડનારાં એ બાળકો હિંદ છોડે નહિ ત્યાં સુધી પોતાનું માનસ સ્વતંત્ર કરી શકે નહિ અને પોતાનું માનસ સ્વતંત્ર ન હોય તેવાઓ પરદેશીઓથી સ્વતંત્ર કોટિ કાળે પણ ન થઈ શકે. સત્ય ? આ બધાઓ શું સત્ય—અવ્યાબાધ સત્ય—નરા સત્યના ભક્તો છે ? એમને હા કહેવા દો : નગ્નસત્યના એ ભક્તો માટે જ મહારા નગ્ન પ્રશ્નો છે : ત્હમને જીવવું શા માટે પડે છે ? પ્રયત્ન જીવો છો તો મરવાનો પ્રયત્ન કાં નથી કરતા ? આ જીવન તો પાપમય જ છે તો પછી જીવવાનો પ્રયત્ન શા માટે ? અંગ્રેજોને આ દેશ પર રાજ્ય નહિ કરવા દેવું અને ત્હમારું જ રાજ્ય જોઈએ એમ શા માટે ? બધા ધર્મો ખોટા અને ત્હમારો જ ધર્મ સાચો એમ શા માટે ? તપ જ ધર્મ છે તો ખાઓ છો શું કરવા ? શીલ જ ધર્મ છે તો પરણો છો શું કરવા ? ધ્યાન જ પરમ સત્ય છે તો લાંબી સમાધિ જ કાં નથી કરી લેતા ? દાન જ ધર્મ છે તો લાખ્ખો કાળાંધોળાં કરી એકઠા કરેલા અને દોટેલા-લાખ્ખો અન્ન વગર ભૂખે મરતા અડધા ભારતને કાં આપી નથી દેતા ? અહિંસા જ પરમ સત્ય છે તો સંચારો કાં નથી કરતા ? બધા ધર્મો એમના મહાપુરુષોની સેવામાં અનંતશક્તિવાળા દેવો આવતા હોવાનું કહે છે તો એ બધા દેવો આજે કાં દેશનો તો શું પણ એ ધર્મોનો ય બચાવ કરવા નથી આવતા ? બધાએ ધર્મના સ્થાપકોને ત્રણ લોકના નાથ કહ્યા અને અનંત જ્ઞાન-શક્તિ તેમજ અનંત કર્ણા કહી તો આજે અથવા કોઈ કાળે આખી દુનિયા પર કે દુનિયાના હૃદય પર કોઈ એક ધર્મનું સામ્રાજ્ય કેમ ન થઈ શકયું ? બિખારાઓ જ સાધુ કેમ બને છે અને શ્રીમંતો નહિ ? કોઈ રડ્યોખડ્યો શ્રીમંત સાધુ થતો હોય છે તો અંગત મિલકતને

જાહેર મિલકત બનાવવા જેટલી સાધુતા કેમ નથી પળાતી? કૈવલ્ય કે એનાથી અતિ નજીકની સ્થિતિનો દાવો કરનારા ય મિલકત પરનો મોહ કેમ ન છોડી શક્યા? સાધુઆશ્રમને હલકો પાડી આધ્યાત્મની ખાલી વાતોમાં લોકોને ખેંચી જઈ નવા પંથ યુક્તિપૂર્વક સ્થાપનારાઓ એકાંતમાં બેસી ત્યાં શું પરાક્રમ કરે છે? આત્મા શબ્દથી જુદો સમજ્યા જ શું છે? અક્રિય બેસી રહેવું અને આત્મકલ્યાણ તથા આધ્યાત્મ શબ્દનો જાપ જાપવો એ જ બધાને હલકો પાડીને આપવાનું પરમ સત્ય છે કે? અને એમ જ પોતાની મૂર્તિઓ પૂજાવવાનું અને ગોશાળાનાં ધર ભરવાનું પરમ સત્ય સેવાય છે કે? જડવિજ્ઞાન અને માનસ-વિજ્ઞાન પણ નહિ જાણનારાઓ એથી ય અતિ સૂક્ષ્મ પદાર્થનું જ્ઞાન પામી શકતા હશે કે? વેદ અને જૈન શાસ્ત્રોમાં વિશિષ્ટ પુરુષના શરીરવિકાસ તથા બુદ્ધિવિકાસ અને વાણીનું જે વર્ણન આપ્યું છે તેમાંનું કશું આ ધર્મધુરંધરો અને ધર્મસ્થાપકોમાં જોવામાં આવે છે કે? જે લોકો કાષ્ઠપણુ ધર્મપંથના અગ્રેસર કહેવાય છે તેઓ જ પ્રાયઃ સર્વથી વધુ ધૂર્ત, હરામખાઉ, પ્રપંચી અને ટંટાખોર કેમ બને છે? આત્મા જ પરમસત્ય છે તો પછી દેરાં, અપાસરા, મઠ, મંદિર વગેરે ધામેની, ફંડોની, અધિકારી-ઓની જરૂર કેમ પડી? જેઓ પરમસત્ય પામ્યા હતા એમ કહેવામાં આવે છે તેઓએ તે સત્ય પોતે ન લખતાં બીજાઓ માટે-સાક્ષાત્કાર વગરના પાછળનાઓ માટે-તે કામ કેમ રહેવા દીધું? જેમને નમવા આકાશમાંથી ઇન્દ્રો અને દેવો વિમાન સાથે અહીં આવતા અને સુવર્ણની વૃષ્ટિઓ થતી તેવાઓની હયાતીમાં પણ શા માટે તે ધર્મ હિંદ બહાર ન જઈ શક્યો અને હિંદમાં ય મુઠ્ઠીભર માણસોમાં જ કેમ ગોંધાઈ રહ્યો? બધા ધર્મો એમ દાવો કરે છે કે દુનિયાની તમામ વિદ્યાઓ તેમના મહાપુરુષે જ શોધી અને શિખવી હતી તો આજે એક પણ વિદ્યા એક પણ ધર્મના

મહાપુરુષથી કે અલ્પપુરુષથી કાં નથી શોધાતી ? શું બધા ધર્મો મરી ગયા છે ?...હકીકત એ છે કે, ધર્મોએ માત્ર સઘળી વિદ્યા અને સઘળા વિજય મેળવનાર અંતઃકરણને ધડવાનું જ કામ કરવાનું છે. બાપે પુત્રને વારસો આપવાનો નથી, નાણાં મેળવવાની અને નાણાંને જીરવવાની તથા તહેનો સદુપયોગ કરવાની શક્તિ આપવાની છે; અને વ્યવહાર રીતે એ જ ખરો વારસો આપ્યો કહેવાય. પણ આજે ધર્મ, ધર્મનું કામ બળવતો નથી અને ધર્મને નામે લોકોનાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, વ્યક્તિત્વ : ચારે કિમતી અંગોને-એ પરલોકને બ્રહ્મ કરનારાઓ-કેટલાકો અજ્ઞાનતાથી અને કેટલાકો ખૂરી દાનતથી-પોતાની બેડીઓ આખા દેશ પર જકડી રહ્યા છે. એથી આજના હિંદીઓના જીવનની બધી પ્રવૃત્તિઓ ગુલામવત્, કીટવત્, રોગી, મિથ્યા બની છે અને તેઓ જીવતરનું ગાડું જેમતેમ ખેંચે છે.

એવા લોકોને જેમ તેમ જીવવું ય મુશ્કેલ છે ત્યાં, જીવવું અને દેવ જેવી શક્તિઓવાળા યુરોપ-અમેરિકાની સતત હરીદાર વચ્ચે જીવવું એ કોઈ રીતે શક્ય છે ? હરીદાર એક નહાનામાં નહાતું કામ પણ એનાં સો વર્ષ પરનાં પરિણામનો વિચાર કરીને કરે છે અને આપણાથી હજાર વર્ષમાં નથી બની શક્યું તેટલું એક વર્ષમાં કરતા રહ્યા છે. અમે મ્હોટામાં મ્હોટું કામ કરવાનું પ્રાપ્ત થતાં પણ આવતી કાલના ય પરિણામનો વિચાર નથી કરતા અને એક દિવસમાં થવું જોઈએ તે કામને માટે સો વર્ષ લેવા છતાં કોઈ જ પરિણામ લાવી શકતા નથી. કારણ કે આપણે કોઈ વાતને એના ખરા રૂપમાં સ્પષ્ટ શકતા જ નથી અને એના પડછાયારૂપ તર્ક-વિતર્કોમાં જ ગોથાં ખાધાં કરીએ છીએ અને ચર્ચાઓ, વિવાદો અને તેમાંથી તકરારોમાં જ આપણા મનના પરમાણુઓને વેરી નાખીએ છીએ, જેથી માનસિક શક્તિઓનું એકીકરણ થઈ એક ચીજ પર પડી એના પૂરા પ્રકાશથી જે સ્વરૂપ દેખાવું જોઈએ તે આપણને દેખાતું જ નથી. બધા રોગ આપણા માનસમાં-મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, વ્યક્તિત્વમાં-જ છે, એ રોગ નીકળે નહિ ત્યાં સુધી આપણું જીવન

તનદુરસ્ત અને નહિ, અને જીવન તંદુરસ્ત બન્યા સિવાય દેશ કે વ્યક્તિને સ્વતંત્રતા—મોક્ષ—કદાપિ પ્રાપ્ત થાય જ નહિ.

શાસ્ત્રો ખોટાં નથી—સમજનારા ખોટા છે.

શાસ્ત્રો કહે છે કે “આત્મા પર અનેક ભવના કર્મોના દળીઆં વજ્રલેપ જ્યેમ ચ્હોંટી ગયાં છે, અને લાંબા કાળ સુધી તપ-જપ-વ્રત-નિયમ-ધ્યાનાદિ ઉપાયો કરતા રહીએ તો જ કેટલાએ ભવો પછી મુક્તિ મળે.”

તદન સાચી વાત કહી છે, પણ અમે ઉંધું સ્થમજ્યા છીએ. પામર મનુષ્યોના હાથમાં શાસ્ત્રો આવી પડવાથી તેઓ ઉંધુ જ સમજી શક્યા છે. જે લોકો ગૃહસ્થાશ્રમમાં પોતાનું ય ગુજરાન ચલાવી શકતા નહોતા, એટલું ય જ્ઞાન અને શક્તિ ધરાવતા નહોતા તેઓ એકએક દુનિયાને મુક્તિ અપાવનાર થઈ બેઠા હતા ! ભોળા ખચ્ચરો અમે ! સાધુ શું, વૈરાગ્ય શું, દયા શું, મુક્તિ શું, જીંદગી શું, કાંઈ પણ ન વિચારતાં માત્ર કલ્પિત મોક્ષ, કલ્પિત વૈરાગ્યવાળાઓ માર્ગેત મેળવવાની દોડધામમાં અમારું આ જીવન જ બૂલી ગયા; સામાન્ય અક્ષલ—સાદી સમજ—ને પણ ધરાણે મૂકી બેઠા; શક્યો પાપડ જેનાથી ન ભાગી શકાય ત્હેનાથી પહાડ તોડવાની આશા કરવા જેટલા મૂર્ખ બન્યા; અને તે માત્ર શબ્દોની જાળમાં ફસાઈને ! વૈરાગ્ય, મોક્ષ, પરલોક : એ શબ્દોએ જ અમને ફસાવ્યા અને અમારા ભોળપણનો-મૂર્ખાઈનો-લાલ જિખારીઓ અને શ્રીમંતોએ સારી રીતે લીધો. જિખારીઓને અમનચમન જેષ્ટતાં હતાં અને શ્રીમંતોને પોતાના હથીઆરૂપ માણસો જેષ્ટતાં હતાં. શ્રીમંતોએ જિખારીઓને સાધુપદે સ્થાપી એમની મારફત મોક્ષ, પરલોક, વિરાગની જાળ બીછાવી લોકોની રહીસહી ઈચ્છાશક્તિને પણ નબળી બનાવી, કે જેથી એ શ્રીમંતો ધર્મધુરંધર બની તેમના પર વગર તકલીફ સત્તા જમાવી શકે અને સત્તાના અંગમાં સમાયલા આર્થિક લાભો

પણ ગુપત્યુપ મેળવ્યાં કરે ! આ આખી ગંદી બાજી મહેં બારીકાઈથી અવલોકી છે. કોઈ દેવ પણ આવીને કહે કે એ ત્હારી શંકા ખોટી છે, તો હું એને કહું કે સેતાન ! ચાલ્યો જા ! કોઈ ગમારોને શોધ ! મ્હારી આંખોએ જોયેલું, મ્હારી બુદ્ધિએ જોયેલું, મ્હારા ચિત્તે અનુભવેલું જૂઠું ઠરાવવાની હિંમત ધરનારને સાંભળવાની વાત તો દૂર રહી પણ એને જતો કરવો એ ય મ્હારે માટે માણુ-સાધ રહિત થઈ પડે. હું એને બે તમાચા વગર જવાય ન દઉં. સઘળા પાખંડો શ્રીમંતોના જ છે, અને લિખારાઓ એમનાં હથીઆર છે; સામાન્ય ગણુ એમની જાળમાં પકડાતી મચ્છીઓ છે. એ ધૂતોં વિરાગની વાત કરે છે : એમાંના એકેમાં વિરાગ છે ?—વિરાગની જે વ્યાખ્યા તેઓ આપે છે તેવો વિરાગ તેઓના એકેમાં છે ? વિરાગ છે શું લલા ? મ્હને ધર્મગુરુઓ અને ધર્મનાયકરૂપ શ્રીમંતોથી વિરાગ ઉપજ્યો છે, એ સાચો વિરાગ છે, તે કેમ ઉપજ્યો ? મહેં તેઓનો અનુભવ અડધી સદી સુધી કર્યો અને ત્હેમના અંતઃકરણનો ખૂણોખાંચકો કાપીફૂપીને જોયો, મ્હને ત્યાં સંડાસ દેખાયો. સંડાસ તરફ અણુગમે કોને ન ઉપજે ! અને એ અણુગમે એ જ વિરાગ ! એમ જ સંસારની દરેક ચીજને, સંબંધને, કાપીફૂટી તપાસીએ તો કોઈ ચીજ પર મોહ નહિ રહેવા પામે; પણ ચીજનો સંગ કર્યો વગર, ચીજની કાપફૂટ (ભાગ ત્યાગ લક્ષણુ વડે) કર્યો વગર, ચીજને તપાસવાની તકો લીધા વગર ચીજ પરનો મોહ છૂટે ? પૈસો દીઠા, સેવ્યા અને અનુભવ્યા વગર પૈસા પર વિરાગ થાય ? પણ સખૂર, મ્હને સાધુ અને શ્રીમંત પર વિરાગ થયો એટલે શું થયું ? જીંદગીમાં હવેનું હું એવા કોઈ માણુસ સાથે શું કામ જ નહિ પડવા દઉં કે શ્રીમંત કે સાધુ હોય ? ના, મ્હારી ઈચ્છા હોવા ન હો, એઓ પૈકોની કોઈ નહિ ને કોઈ વ્યક્તિ સાથે સારો—નરસો પ્રસંગ તો પડશે જ. ફક્ત હવે હું જૂદા માનસથી એમની સાથેના આવી પડેલા પ્રસંગને બરદાસ કરીશ. એક કોડા-ઝેરીકોડા—સાથે કામ પાડવાનું પ્રાપ્ત થયું છે એવા લાન સાથે વર્તીશ

એ વિરાગ! એમના પર મોહ નહિ હોય, ખુલ્લો તિરસ્કાર પણ ન કરે, ફક્ત 'મ્હાર' માનસ તહેમનું સ્વરૂપ જાણવું થઇ સાવધાનીથી વર્તે એટલું જ. વિરાગ એટલે માનસિક ગુલામીમાંથી છૂટકારો. સાધુએ જીંદગીને પાપરૂપ માની તેથી શું તે આત્મહત્યા કરે છે? ભોજનને પાપ માન્યું તેથી શું જીંદગીભર ભૂખ્યા મરે છે? ત્યાં તો તેઓ એમ કહે છે કે જીંદગીની પોકળતા જોઇ લીધી, હવે એના પર મોહ ન થઈ શકે. ખોરાકના સ્વાદના પોકળતા જોઇ લીધી હવે ખાઈએ છીએ ખરા પણ સ્વાદના મોહમાં ફસાયા વગર. હિતકર હોય તે ખાઈએ, હાનીકારક હોય તે તહેને ગાળો દીધા સિવાય જ છોડીએ. ગાળો દેવી એ એક ચીજ છે અને મોહથી છૂટવું એ બીજી ચીજ છે. મોહથી છૂટવામાં ગાળોની કાંઈ જરૂર નથી. અને મોહ છૂટે છે ક્યારે? ચીજના ગંદાપણાનો કે નમાલાપણાનો અનુભવ થાય છે ત્યારે જ. આ ભિખારાઓને પૈસાનો, જીવનનો, સત્તાનો અનુભવ ક્યારે થયો કે એમનો મોહ ગયો અને વિરાગ થયો? ઉલટા તેઓ નીરાંતે પૈસો, સત્તા, જીવન ભોગવે છે!—પારકા શ્રમે! શ્રમ વગરનું જીવન અને મહેનત વગરની પ્રાપ્તિ એ હિંદી માનસનો બચંકરમાં બચંકર રોગ છે, લગભગ દરેક મનુષ્યને એ રોગ છે. પુસ્તક ગમે તેવું ઉત્તમ હશે, ત્હમને તે ગમેતેટલું ગમ્યું પણ હશે, લેખક તરફ ગમેતેટલું ત્હમારું માન પણ હશે, છતાં ય ત્હમને પુસ્તક મફત મેળવવા નહિ તો કમમાં કમ મફત વાંચવા તો જરૂર ઇચ્છશો. શેર-સદા-વગર મહેનતે દ્રવ્ય મેળવવાની ધાંધલ નથી તો બીજું શું છે? 'શીરા માટે કે પતાસાં માટે શ્રાવક' થવાની વાત તો કહાણીરૂપે પ્રસિદ્ધ છે. આ શું સૂચવે છે? ભિક્ષુક માનસ! ભિખારચોટ પ્રકૃતિ! ગુલામના ગુલામની ટેવ! યુરોપમાં બે સગ્ગા ભાઈઓ પણ એક પેપરની બે જૂદી નકલો ખરીદે છે. પુસ્તક મફત કે ઉછીનું લેવાની વાત નહિ. લેખક સ્નેહી હોય અને એક પ્રત ભેટ મોકલે તો સ્હમજે કે મિત્રને દશ કે સો ગુણો લાભ પહોંચાડવાની જોખમદારી મ્હારા માથા પર આવી. સ્નેહીના ઘેર

બોજન માટે આમંત્રણ હોય તો ત્હેનાં બાળકો માટે કાંઈ નહિ ને કાંઈ ભેટ લીધા સિવાય જાય નહિ. નાતાલના દિવસે, પોતાની જન્મગાંઠના દિવસે, સ્નેહીની જન્મગાંઠના દિવસે કાંઈ નહિ ને કાંઈ ભેટો મોકલ્યા સિવાય રહે જ નહિ-પછી પોતે ગમે તેવો ગરીબ કાં ન હોય ! એમનાં માનસ આપણા જેવાં લિખારચોટ નથી. મ્હને અનુભવ છે : બત્રીસ બત્રીસ વર્ષ સુધી પેપરો અને પુસ્તકો જે કાંઈ મ્હેં લખ્યાં તે પૈકી ઘણાંખરાંની પડતર કિંમત કરતાં ય અડધી કે ચોથા ભાગની કિંમત રાખતો, છતાં સેંકડો પ્રતો મફત જતી ! અને તે પણ મફત લેનારાઓ બખ્ખે ચચ્યાર વખત ફરી ફરી માગતા ! તેમાંય શ્રીમંતો પહેલા ! અને મફત લેનારાઓ તરફથી એ પાંચ પણ પ્રતના ગ્રાહક કરવાની વાત નહિ ત્યાં પછી મ્હારા ખર્ચ માટે ચિંતા કરવાની તો વાતે શું કરવી ? આ નફ્ટ માનસ ! આ સેતાની જીગર ! એમને ધૂર્ત સાધુઓ અને ધૂર્ત મૂડીવાદીઓ કાં ન મળે ? એમને પાખંડી પેટભરા લેખકો અને પત્રકારો ન મળે તો બીજું શું મળે ? કુદરતમાં કાંઈ જ એવું નથી બનતું કે જે નહોતું બનતું જોઈતું.

ત્યારે એમ જ—અનુભવથી જ—મ્હને સાધુઓ અને શ્રીમંતો અને લોકાનો મોહ ગયો, એ જ વિરાગ !

અને શાસ્ત્રોએ કહ્યું છે કે પ્રથમ વિરાગ થાય, પછી અનેક ભવના—આપણા કંઈ પેઢીના પૂર્વજોનાં પાપ—એમની ભૂલ ભરેલી માન્યતાઓ અને ટેવોને દૂર કરવા માટે આખી જીંદગી સુધી તપ અથવા પરિશ્રમ—માનસિક પુરુષાર્થ—કરીએ તો જ જ્ઞાનતંત્ર (Nerves) નો ચીલો બદલાય, મિથ્યાત્વમાંથી સમક્તિમાં અવાય. શું, તપ એટલે પુરુષાર્થ એવો અર્થ મ્હારા ધરનો છે ? પૂછો ખુદ શાસ્ત્રોને. ‘પુરુષાર્થ એ કર્મેન્દ્રિયોના શ્રમની નહિ, જ્ઞાનેન્દ્રિયના શ્રમની પણ નહિ, પણ અંતઃકરણ—મન, બુદ્ધિ, ચિત્તના શ્રમની વાત છે’ એવું મ્હાઈ કથન શાસ્ત્રના આધારે નથી.

એમ: પુરવાર કરનારને હું પાંચસો રૂપિયા ભેટ આપવા તૈયાર છું. શાસ્ત્રમાં જ્યાં જ્યાં ' પુરુષાર્થ કરો, પુરુષાર્થ કરો!' એમ કહેવામાં આવ્યું છે ત્યાં ત્યાં મન, બુદ્ધિ અને ચિત્તને ગતિમાન કરો, એને તાલીમ આપો, એને શુદ્ધ અને સશક્ત કરો: એ જ અર્થમાં કહ્યું છે, પણ આજે બધા પુરુષાર્થનો અર્થ બાહ્ય ધર્માલ રૂપે જ કરે છે.

શાસ્ત્રો કહે છે કે હજારો ભવનાં પાપનાં દળીયાં લાંબો કાળ તપાદિ કરવાથી બળે અને કંઈ ભવે મુક્તિ મળે. ખરું છે : ત્હમારા અધ્યાસો-અનેક પેઢીઓથી ચાલતી આવતી ખોટી મોન્યતાઓ અને ટેવો-ને અભ્યાસથી (તાલીમથી) દૂર કરો તો ત્હમારા સંતાન ત્હમારા કરતાં વધુ આરોગ્યવાળાં થશે (આરોગ્ય શબ્દ હું અંતઃકરણના આરોગ્યના અર્થમાં બોલું છું) અને ત્હમનાં સંતાન તેથી ય વધુ આરોગ્યવાળાં બનશે. એમ કેટલીક પેઢી પછીનો તનદુરસ્ત પુરુષ-મુક્તપુરુષ પાકશે અને એવો મુક્ત જ્યાં હશે ત્યાં મુક્તિ જ અનુભવશે. હિંદ તે વખતે આપોઆપ મુક્ત થયું હશે. જર્મની મુક્ત હતા તો અંગ્રેજો-ફ્રેન્ચો-અમેરિકનો ત્હમને હરાવવા છતાં ગુલામ ન જ બનાવી શક્યા. ત્હમારા સંતાન મુક્ત હશે ત્હારે અંગ્રેજો કે અમેરિકનો કોઈ એમને ગુલામ નહિ બનાવી શકે.

જે લોકો શાસ્ત્રોના રહસ્યને પકડવાની ના કહી બાહ્ય ધર્માલો અને વહેમોને વળગવાનો આગ્રહ કરે છે તેઓ ત્હમની એ વૃત્તિથી બીજાઓને ધર્મથી વિમુખ બનાવે છે અને હજી-જો આમ જ ચાલુ રહેશે તો-એક દિવસ એવો આવશે કે ન્યારે સઘળા હિંદીઓ ધર્મને સમૂળગો છોડશે. શું ધર્મીઓ એ પસંદ કરે છે ? શું એ સ્થિતિ પસંદ કરવા જેવી છે ? હરગીજ નહિ.

ધર્મની અસર જતાં યુરોપિયન પોલીટીક્સ-ગંદા રાજ-પ્રપંચનું જોર વધ્યું છે. યુરોપ એ સેતાનની બેડીમાંથી છૂટશે તે તત્ત્વજ્ઞાનની મદદથી; કારણ કે તત્ત્વજ્ઞાનમાં ધર્મની કુમાશ છે અને

સાયન્સની નિષ્ઠુરતા પણ છે. અને તેથી યુરોપી પ્રજાને તે વધારે અનુકૂળ થાય એ સ્વાભાવિક છે, પણ હિંદુ જો ધર્મ ગુમાવશે તો જંગલી-રાક્ષસી જ-બની જશે. એના અનિયંત્રિત માનસને કાળમાં રાખનારી એ એકની એક ચીજ નાબૂદ થાય એ એના વિકાસને અને મુક્તિને માટે નહિ ઇચ્છવાનું છે. પણ હિંદુ એના અતિ-ધર્મને લીધે જ ધર્મનો નાશ કરી બેસશે તો કાણ અટકાવી શકશે?

અધ્યાસોનાં—પાપોનાં—દુષ્ટતાનાં હિંદી માનસમાં એટલાં જામી ગયાં છે કે, મૂને તે દુષ્ટતામાંથી અંશે છૂટતાં ૩૫ વર્ષ મનનરૂપી તપમાં ગાળવાં પડ્યાં. મહેં જે અનુભવ આજે—વગર સહાયે—મેળવ્યો તે હું બીજાને ૬ માસમાં આપી શકું. મૂને એવો કોઈ ૧૭ વર્ષની વયે મળ્યો હોત તો મહારાં ૩૫ વર્ષો બચત અને તે ૩૫ વર્ષમાં મહેં કેટલીએ શક્તિએ મેળવી હોત. મહારાં આ નુકસાન ધર્મગુરુએ અને ધર્મગ્રંથોના ફાટેલા રાફડાને અભારી છે. હું એમને જીવતાં સુધી શાપ દઈશ, છાપરે છાપરે એમને માટે શાપ લખીશ, દમબદમ એમને બદલવા દઈશ: એ મહારો જાપ છે—એ મહારાં ધ્યાન છે. એથી લોકો ચેતશે, જાગશે, નવાં ચક્ષુ પામશે. જૂની મૂર્તિઓ માત્રનો ભાગી ભૂકો થશે. એથી મહારાં નહિ તો લાખો-કોડો હિંદીઓ પૈકીના એકાદની સોમી પેઢીના સંતાનનું કલ્યાણ થશે તે મહારાં જ કલ્યાણ છે. મૂને જોનો અને હિંદુઓ કહે છે તે સિદ્ધશીલા અને વૈકુંઠ હગવાય નથી જોઈતું. અહીં જ વૈકુંઠ છે: એકાદ પણ કોઈ જાગતો થાય તો એને જોવાથી જ મહારાં વૈકુંઠ છે.

ઘાટકોપર

વા. મો. શાહ

ઉદ્દેશ

મહાત્મજી આખા જગતને ખળભળાવી મૂક્યું છે. સર્વત્ર રાજકીય, સામાજિક, ધાર્મિક તથા વ્યાપારવિષયક પુનર્વ્યવસ્થા થવા લાગી છે. જૂના પોશાક નવા દેહને બંધબેસતા નથી થતા એવું ભાન સર્વ પ્રજામાં ઉગવા લાગ્યું છે.

હિંદમાં પણ પુનરુત્થાનની ચર્ચાઓ ચોતરફ થવા લાગી છે,— હા માત્ર ચર્ચાઓ અને વાતો જ હજી તો થવા લાગી છે, અને તે પણ બહુધા વિતંડાવાદ તરીકે.

હિંદી માનસ (Mentality) રૂપી ક્ષેત્રને નિયમિત ખાતર આપવાની કાળજી કર્યા સિવાય એમાંથી ધણા પાક લેવાઈ ચૂક્યા હોવાથી એ ‘જમીન’ કસ વગરની બની ગઈ છે, તેથી ગતિશીલતાનો બહુધા અભાવ છે.

હિંદુ પુનરુત્થાન હિંદી માનસનો પૂર્ણ પલટો માગે છે, પણ શિક્ષણસંસ્થાઓ અને રાજદારીસંસ્થાઓ માનસ શબ્દને ફક્ત બુદ્ધિના અર્થમાં ગોંધી રાખતી જણાય છે અને ધર્મસંસ્થાઓ ત્હેને માત્ર લાગણીના અર્થમાં ગોંધી રાખતી જણાય છે. પરિણામે ‘અર્ધમનુષ્યો’ જ પાડે.

હિંદુ જ્યારે તનદુરસ્ત માનસ ધરાવતું હતું તે વખતના તહેના તત્ત્વવેતાઓએ માનસનું સ્વરૂપ સારી રીતે વિચાર્યું હતું અને હિંદીઓના આખખાય માનસના આરોગ્ય તથા વિકાસનું સાયન્સ શોધ્યું હતું. તેઓ ‘માનસ’ ને ‘અંતઃકરણ’ કહેતા અને એમાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત તથા ‘અહં’કાર એવાં ચાર સૂક્ષ્મ અંગોનો સમાવેશ કરતા. ‘અહં’કાર એટલે વ્યક્તિત્વ (Individuality) જેમાં ચારિત્ર (character) નો વાસ છે, એને Will (ધમ્મા-શક્તિ, સંકલ્પબળ) કહેા તો પણ ચાલે. તાત્પર્ય કે માણસના બાહ્ય શરીરમાં પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને પાંચ કર્મેન્દ્રિયો એ જેમ મુખ્ય ‘અંગ’ અથવા ‘કરણ’ છે, તેમ તહેના આંતરશરીરમાં (અંતઃકરણમાં) મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને વ્યક્તિત્વ એ ચાર ‘કરણ’ અથવા અંગ છે.

અને એ પ્રત્યેક ‘કરણ’ જ્યારે તનદુરસ્ત હોય એટલું જ નહિ પણ એક-ખીજાથી સહકાર કરતા હોય ત્યારે જ એમ કહી શકાય કે અમુકનું માનસ ધરાવતું છે, અર્થાત્ અમુક મનુષ્ય ‘સ્વાભાવિક સ્થિતિ’માં છે. એ ચાર અંગોમાંનું એક પણ અંગ ખીમાર, મુડદાલ, દબાયલું, સહકાર નહિ કરનાર, સ્વછંદી અને તો મનુષ્યની અંદરની મશીનરી અવ્યવસ્થિત થાય અને એ ક્ષણભર પણ ભૂલવું ન જોઈએ કે મનુષ્યની સઘળી ક્રિયાઓ પ્રથમ ‘અંતઃકરણ’માંથી જ પ્રકટે છે. ક્રિયા કરવાની ધમ્મા ત્યાંથી જ ઉદ્ભવે છે, ક્રિયાની દિશા ત્યાં જ નક્કી થાય છે, અને ક્રિયાનું બળ પણ ત્યાંથી જ મળે છે. એટલે જે પ્રજાએ, ‘સંપૂર્ણ’ મનુષ્ય’ ઉપજાવવા હોય તેણે માનસના ચારે અંગોના આરોગ્ય, વિકાસ તથા સહકાર તરફ લક્ષ ઠેરવીને જ શિક્ષણપદ્ધતિઓ મુકરર કરવી જોઈશે, એ દષ્ટિએ જ લઘાદિ સામાજિક પ્રશ્નોની પુનર્વ્યવસ્થા કરવી જોઈશે અને એ દષ્ટિએ જ રાજકીય પુનર્ગત્યાનના પ્રશ્નો હલ કરવા જોઈશે.

આટલી રહમજ એ પુનર્ગત્યાનનું કામ કરનારાઓ માટે

પહેલામાં પહેલી જરૂરીઆત છે અને કામ ખરાબર કરી શકવા માટે તો કામ કરનારાઓએ પ્રથમ પોતામાં એ ‘આરોગ્ય’ ઉપજવું જોઈશે, તે સિવાય એ ‘સ્થૂમજ’ ને ચાલુ પ્રશ્નો પર લાગુ પાડવામાં અને એ રીતે સાચો માર્ગ શોધવામાં બૂલ જ થવાની. શિક્ષણખાતાના વડાઓ ગમે તેટલા વિદ્વાન ભલે હો. પણ એમના માનસનાં ચારે અંગો તનદુરસ્ત ન હોય તો શિક્ષણપદ્ધતિ, વાંચનમાળાની યોજના, શિક્ષકોની પસંદગી ઇત્યાદિ બાબતોમાં ‘સાચા નિર્ણય’ નહિ જ થઈ શકવાના. ચારે અંગોની એકતારતા (Harmony) થી બુદ્ધિ પ્રગુદ્ધ (enlightened) બની જે સાચો માર્ગ દેખાડે છે તે કાંઈ નરા બુદ્ધિતત્ત્વથી જ નહિ દેખાય.

તાત્પર્ય કે, આ પ્રાથમિક સત્યના સ્વીકાર અને અનુપાલનથી આખી શિક્ષણસંસ્થા પલટાઈ જશે, સમાજસંસ્થા પણ પલટાઈ જશે અને એ રસ્તે કામ કરનારાઓમાં નવી અને અતિ મહાન જોખમદારીનું ભાન ઉગશે. તેઓમાં નવું ‘ઉંડાણ’ અને નવું ‘ઉંચાણ’ પ્રકટશે અને શિક્ષણ વિષયક, સમાજ વિષયક તથા રાજકીય પ્રશ્નોના ખરા ઉત્તરો તે વખતે જ ‘સૂઝશે.’

* * *

એ ઉપર કહેલા માનસનાં ચારે અંગો પૈકીના એકાદ અંગની બીમારીનું જ પરિણામ છે કે એક વર્ગ ધર્મસંસ્થાને જ હુબબગ કહેવામાં આનંદ માને છે અને એક વર્ગ ધર્મના નામની દરેક ચીજને દરેક બાબતમાં આગળ કરવામાં પવિત્રતા માને છે.

બન્ને વર્ગ એવા છે કે જેઓ ધર્મના ‘મૂળ’ માં ગયા નથી અને એ સંસ્થા—એ ‘જીવનકલા’—શોધનારાઓના ધૂપા આશ્રયને પહોંચી શક્યા નથી.

આ લખનારે અડધી સદી જેટલું આયુષ્ય ધર્મ, આધ્યાત્મ, માનસશાસ્ત્રની વિચારણામાં ગુજર્યું છે, અને તે જ વખતે એમની

જીવન પરની અસરો વિચારી છે; પોતા પરની તેમ જ પોતાના ઉપદેશોએ લાખો મનુષ્યો પર ઉપજાવેલી અસરો અને એનો અનુભવ કહે છે કે હિંદી ધર્મો મૂળે માનસને ઘડવા માટે સજાયા હતા,—જે કે પાછળથી બીમાર માનસના હાથમાં આવી પડવાથી દલીલના વિષય બનાવવામાં આવ્યા હતા. એનો અનુભવ એ પણ કહે છે કે ઘડતરકાર્ય કરનારમાં ઘડતરના સાયન્સનું જ્ઞાન અવશ્ય જોઈએ, પણ જેમના ઉપર ઘડતરકાર્ય થાય છે તેઓને તો સાયન્સ નહિ પણ કલા જ આપવી જોઈશે. હા, એ કલા આરોગ્ય અને શક્તિ આપનારી હોવી જોઈએ, નહિ કે બીમારી અને અશક્તિ. Man can not and does not live by logical truths. The will-to-live demands what may be philosophically termed 'Lies'. અને હજારો વર્ષના હિંદી સંસ્કાર જોતાં હિંદુનું ઉત્થાન કરવામાં તો ધર્મ નામની 'કલા'ની અવગણના કરવી કોઈરીતે કાર્યસાધક થશે નહિ.

* *

હિંદુઓ, જૈનો, પારસીઓ, મુસલમાનો સર્વ ક્યારે કરતા રહ્યા છે કે જાહેર શાળાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણનો પ્રયત્ન થવો જોઈએ. દરેક ધર્મવાળાઓએ ખાનગી ધાર્મિક ક્લાસો તો ખોલી જ હોય છે. ભિન્ન ભિન્ન ધર્મનું શિક્ષણ જાહેર શાળાઓમાં આપવું શક્ય નથી, અને કોઈ અમુક શહેરમાં જૂદા જૂદા ધર્મવાળાઓ પોતા તરફથી સાધનો પૂરાં પાડે તો પણ એ શિક્ષણ તનદુરસ્ત માનસ ઘડવામાં ઉપયોગી થઈ શકવાનું નથી. દરેક ધર્મની ખાનગી ક્લાસોનું એ જ પરિણામ આવ્યું છે.

ત્યારે એ ખાનગી ક્લાસો અને જાહેર સ્કુલો માટે શું એવા એક પુસ્તકની જરૂર નથી કે જે સઘળા ભિન્ન દેખાતા ધર્મોના અનુયાયીઓની જરૂરીયાત પૂરવા ઉપરાંત યુવકો અને કન્યાઓનું માનસ ઘડવામાં ઉપયોગી થઈ પડે ?

એ જરૂરીઆતે જ આ ન્હાનું પુસ્તક લખવાની પ્રેરણા કરી છે. નવા તનદુરસ્ત હિંદી ઘડવાનો આ પુસ્તકનો આશય છે. લખનાર અંતઃકરણથી ઇચ્છે છે કે દરેક શિક્ષક અને શિક્ષિકા તથા દરેક દંપતી આ પુસ્તક મનનપૂર્વક વાંચે અને પોતાનું તથા પોતાના હાથ નીચેનાં બાળકોનું માનસ ઘડવામાં એ જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરે. વિચારશક્તિ ખિલવા પામી હોય એવા પ્રત્યેક કુમાર અને કુમારિકાને પણ આ પુસ્તકનો કાળજીપૂર્વક અભ્યાસ કરવાનો લેખક આગ્રહ કરે છે, અને એને વિશ્વાસ છે કે આસ્તિક તેમ જ નાસ્તિક બન્નેને પોતાના જીવતરના કડીઆ બનવામાં આ પુસ્તક અવશ્ય ઉપયોગી થશે.

ભિન્ન ભિન્ન ધર્મસંસ્થાઓના અનુયાયીઓ આ પુસ્તકમાં પોતાના ધર્મનાં મૂળતત્ત્વોને આખાદ રક્ષાયલાં જોશે.

તે જ વખતે વળી સાયન્ટીસ્ટ અને સાઈકૉલૉજીસ્ટ પોતાના દષ્ટિર્ગિદ્ધની સન્નામતી જોઈ શકશે.

ઘાટકોપર (મુંબઈ).

દીપોત્સવી, ૧૯૮૭.

વા. મો. શાહ

આપણે કોણ ?

હિંદ આપણો દેશ છે. આપણા પૂર્વજો હજારો વર્ષથી આ દેશમાં રહેતા આવ્યા છે.

જ્યારે દુનિયાના બીજા ભાગોમાં વસનારા મનુષ્ય-
બંધુઓ હજી જંગલી કે અણઘડ સ્થિતિમાં હતા ત્યારે
પણ આપણા હિંદના લોકો બધી બાબતમાં આગળ
વધેલા હતા અને તેથી અખિલ જગતમાં તેમનું
સન્માન થતું હતું.

સન્માનને પાત્ર મનુષ્યને સંસ્કૃત ભાષામાં આર્ય
કહેવાય છે.

સંસ્કૃત ભાષા દુનિયામાં જૂનામાંજૂની ભાષા હતી,
જેમાંથી હિંદની હાલની ભાષાઓ તેમજ યુરોપની
ભાષાઓ જન્મ પામી હતી.

* * *

આપણા પૂર્વજો સન્માનને યોગ્ય હતા અને સર્વ સન્માન પામતા હતા તેથી જ તેઓ ‘ આર્ય ’ કહેવાતા, સ્ત્રીઓ ‘ આર્યા ’ કહેવાતી.

એમનામાં એ પાત્રતા કેવી રીતે પ્રકટી હતી ?

હિંદુ ધર્મે તેઓમાં જ્ઞાનશક્તિ તથા ક્રિયાશક્તિ પ્રકટાવી આપી હતી, જેથી તેઓ—સ્ત્રીઓ તથા પુરુષો સર્વે—પોતાના શરીરને ખિલવી શક્યાં હતાં, બુદ્ધિને ખિલવી શક્યાં હતાં અને વ્યક્તિત્વ અથવા ચારિત્ર-બળને ખિલવી શક્યાં હતાં.

સર્વ દિશાની એ ખિલવટને લીધે એ સ્ત્રી-પુરુષો પરાક્રમી અને તેથી ઉદાર બન્યાં હતાં, પરાક્રમને લીધે તેઓ આખી દુનિયામાં પગપેસારો કરી શક્યા હતા અને ઉદાર પ્રકૃતિને લીધે સન્માન પામ્યા હતા.

‘ આર્ય ’ અને ‘ આર્યા ’ શબ્દ એમના એ ગુણોને લક્ષ્યને જ એમને લગાડવામાં આવ્યા હતા.

* * *

અને એમનામાં એ ગુણો—જ્ઞાનશક્તિ તથા ક્રિયા-શક્તિ—હિંદુધર્મે પ્રકટાવ્યા હતા.

એ વખતનો હિંદુધર્મ વહેતી નદી—જીવતી નદી જેવો હતો : બંધીઆર પાણીના ખાખોચીઆ જેવો ન હતો. જ્ઞાનશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિના ભંડોળ સમાન ઋષિઓ મહોટી સંખ્યામાં હતા, જેઓ ધર્મની નદીને

વહેતી—જીવતી—નિરંતર પ્રેરણા આપતી, નિરંતર રૂપ બદલતી રાખવામાં કુશળ હતા.

એ ઋષિઓ હિંદી સ્ત્રી-પુરુષોને દરેકની માનસિક સ્થિતિના પ્રમાણમાં ભિન્ન ભિન્ન માન્યતાઓ અને ભિન્ન ભિન્ન ક્રિયાકાંડ આપતા અને એક વાર આપેલી માન્યતાઓ અને ક્રિયાકાંડથી થવો જોઈતો બુદ્ધિવિકાસ થયા પછી જૂઠ્ઠી જ માન્યતા અને જૂઠ્ઠો જ ક્રિયાકાંડ આપતા અને એમ ક્રમે ક્રમે તેઓનો વિકાસ કરી આપતા.

સઘળી માન્યતાઓ અને સઘળા ક્રિયાકાંડ ઇલાજ તરીકે, સાધન તરીકે, પગથીઆ તરીકે શિખવાતાં, નહિ કે જીવંતના સત્ય તરીકે. એક પગથીઆ પર મનુષ્યનો પગ દઢ થયો એટલે ત્હોને ઉપલે પગથીએ જવાની પ્રેરણા કરવા માટે નવી જ માન્યતા અને નવી જ ક્રિયા શિખવતા. કોઈ પણ એક પગથીઆ પર મનુષ્ય સ્થિર થઈ બેસે તો બહેમી કે ધર્મજનની બની જાય એ તેઓ ખરાબર સહમજતા હતા તેથી દરેકને ‘એ નહિ, એ નહિ’ એમ કહી આગળને આગળ ધક્કેલતા હતા—‘પ્રગતિ’ કરાવતા હતા; અને જ્યારે પુરુષ કે સ્ત્રીમાં જ્ઞાનશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિ ખરાબર પ્રકટતી—એટલે કે ‘વ્યક્તિત્વ’ પ્રકટતું—ત્યારે ત્હોને સ્વતંત્ર વર્તન કરવા દેતા.

એથી જ હિંદમાં સેંકડો ધર્મો અને હજારો માન્યતાઓ જોવામાં આવે છે. ધર્મના મૂળ આશયને નહિ સહમજનારાઓ આજે એમ લાય બતાવે છે કે

‘જ્યાં ઘણા ધર્મો હોય ત્યાં એકતા ન થઈ શકે.’ પણ વસ્તુતઃ ઘણા ધર્મો થવા પામ્યા એ તો હિંદી માનસની સ્વતંત્રતા—વ્યક્તિત્વની ખિલવટ સૂચવે છે. હા, એ જૂઠ્ઠા ધર્મો મૂળ આશયમાં ન લળતા હોય અને જૂઠ્ઠા ખાખોચીઆ તરીકે જ જીવતા હોય તો તે અલગત ભયરૂપ છે, કે જેમ આજે બનવા પામ્યું છે.

કોઈપણ માન્યતા અને કોઈપણ ક્રિયાકાંડને છેલ્લટના સત્ય તરીકે, સાધન નહિ પણ સાધ્ય તરીકે, નરા સત્ય તરીકે, મનાવવાનો દુરાગ્રહ થાય ત્યારે લોકોમાં જડતા, ધર્મોધપણું, પ્રગતિને બદલે અનૂનીપણું અને બહેમીપણું આવે, એકતાનો લંગ થાય અને પ્રજા સડવા લાગે.

એમ ક્યારે બનવા પામે ?

ધર્મશુદ્ધિ જે અધૂરો, અપકવ, બીન અનુભવી; જ્ઞાન-ક્રિયાશક્તિના લંડોળ વગરનો સ્થિતિચુસ્ત, પ્રમાદી હોય તો જ.

જીવનસંગ્રામ ખેલીને પરાક્રમો કર્યા પછી જ અને તે દ્વારા જ્ઞાનશક્તિ પણ પૂરી ખિલવ્યા પછી જ ઋષિ કે ધર્મશુદ્ધિ બનવાનો જે કાળે રિવાજ હોતો તે કાળે વિવિધ હિંદુ ધર્મો સ્થપાયા હતા તેથી તે વખતે પ્રગતિને ભય નહોતો.

તેઓ તો અમુક બદલાતી માન્યતાઓ અને ક્રિયાકાંડો વડે સ્ત્રી-પુરુષને ઉંચા ને વધુ ઉંચા

‘ સંસ્કાર ’ (Culture) આપી તે પછી માન્યતાઓ બૂલાવી દેતા. કારણ કે માણસને જરૂર છે સંસ્કારની, નહિ કે માન્યતાની.

સંસ્કાર આપવા એ મનુષ્યના અંતઃકરણરૂપ જમીન પર કૃષિકાર્ય—ખેતી—કરવાનું કામ છે.

પ્રત્યેક આત્માને બે શરીર છે : એક, સ્થૂલ શરીર અને બીજું, સૂક્ષ્મ શરીર.

સ્થૂલ શરીર તે પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને પાંચ કર્મેન્દ્રિયો.

સૂક્ષ્મશરીર તે અંતઃકરણ, જેમાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર અથવા ‘ હું ’ એવું વ્યક્તિત્વભાન જેમાં ચરિત્ર રહેલું છે તે.

સઘળી શક્તિઓ આ ચાર સૂક્ષ્મ ‘ કરણ ’માં—અંતઃકરણમાં રહેલી છે. જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને કર્મેન્દ્રિયોને ચલાવનાર બળ અંતઃકરણમાં છે.

ખેડુત જમીનની ઉપર નહિ પણ જમીનના પેટમાં—અંતરમાં ખેતી કરે છે, તેમ જ શિક્ષક કે ધર્મગુરૂ પણ મનુષ્યના અંતઃકરણ પર જ ખેડાણ કરે છે અને ત્યાં સંસ્કાર નાખે છે, કે જે સંસ્કાર મુજબ જ મનુષ્ય જીવનનું દરેક વર્તન આપોઆપ થવા પામે છે.

અંતઃકરણ પર ઉંચા સંસ્કાર નાખવાની હિંદી ઋષિઓની કળાનિપુણતાને લીધે જ હિંદી હૃદયો ‘ ખેડાયલાં ’ બન્યાં હતાં, અને તેથી જ તેઓ ‘ આર્ય ’

કહેવાતા. ‘ આર્ય ’ શબ્દનો એક અર્થ ‘ સારી રીતે ખેડાયેલા ’ એવો પણ છે.

* * *

પણ તે દિવસો વહી ગયા.

આપણા દેશમાં અનેક જાતિઓ આવી, અનેક ધર્મો આવ્યા, અનેક રાજપલટા થયા,—અને આપણા ઋષિઓ ન રહ્યા; ઋષિઓ કે જેઓ ધર્મને ‘ વહેતી નદી ’ તરીકે જીવતો રાખી શકતા.

ઋષિઓ ન રહ્યા તેથી આપણા ધર્મો માત્ર માન્યતાઓ અને ક્રિયાકાંડ રૂપે રહી ગયા. ખુદ સંસ્કાર અથવા ‘ ઉચી ટેવ ’ એ પણ વહેમી વર્તન રૂપે — પડછાયા રૂપે — રહી ગયો.

ઋષિઓના વખતમાં શક્તિ પર સઘળું ધ્યાન અપાતું, હવે માન્યતાઓ અને ક્રિયાકાંડનાં ખોખાં સર્વસ્વ મનાવા લાગ્યાં. પ્રકાશનું સ્થાન અંધકારે લીધું: શક્તિની પૂજાને બદલે અશક્તિ—સડાની પૂજા ચાલી: અંતઃકરણની ક્રિયાને સ્થાને સ્થૂલ શરીરની ધમાલમાં જ સૌ રચ્યાપચ્યા રહ્યા, જેથી અશક્તિ વધતી ગઈ અને આખરે શક્તિવાળી પ્રજાઓ એક પછી એક આપણને ગુલામ બનાવવામાં ફતેહમંદ થઈ.

સંસ્કાર — અંતઃકરણના સંસ્કાર — ઉચી ટેવો — જ્ઞાનતંતુઓ (Nerves) ને પડેલી ઉચાં જ કાચો કરવાની ટેવો જ્યારે અદૃશ્ય થાય ત્યારે મિથ્યાભિમાન,

વક્તા અથવા છપી રીતે હલકું કામ કરવાની પ્રકૃતિ અને બુદ્ધિની જડતા : આ સર્વ જરૂર આવે જ. અને એ સ્થિતિમાં કલહ સિવાય બીજું કંઈ જ ન હોઈ શકે. દેશમાં કલહ, નાતબંધમાં કલહ, કુટુંબમાં કલહ, અને પોતાની જ ઇચ્છા અને બુદ્ધિ વચ્ચે પણ કલહ ચાલ્યાં કરે.

ઉંચા સંસ્કાર હોય ત્યાં ઇચ્છા, બુદ્ધિને અનુસરનારી દાસી હોય કે સખી હોય. ઉંચા સંસ્કાર ગયા તો સ્હમજવું કે ઇચ્છા અને બુદ્ધિ વચ્ચે કલહ જ થવાના અને ઘણી વખત બુદ્ધિ હારવાની. એટલે કે બુદ્ધિ વગરનાં જાનવરો જેમ ઇચ્છાથી દોરવાઈને જ વર્તે છે તેમ મનુષ્ય પણ ઇચ્છાની આજ્ઞા મુજબ જ વર્તવાનો. તેથી સ્વાભાવિક રીતે જ મનુષ્યનું જીવન યોજના વગરનું, ઠયેય વગરનું, ફેંકાફેંકરૂપ, ધાંધલરૂપ કીટવત, પશુવત જ બને. સ્વદેશપ્રેમ જેવી વિશાળ ભાવના ત્યાં ન હોઈ શકે અને વિશ્વભાવનાનો તો સંભવ પણ ન હોય. કારણ એ જ છે કે આજે આપણે ‘આર્ય’ અને ‘આર્યા’ નથી રહ્યાં. અંતઃકરણની બીમારીએ આપણા શરીરને પણ નિર્બળ અને રોગી બનાવ્યું છે. આપણું ગૃહજીવન તેમ જ સમાજજીવન તેથી જ રોગી બન્યું છે. અને તેથી જ આપણને બીજી પ્રજાઓ માનપાન આપવાને બદલે ‘અસ્પૃશ્ય’ માને છે.

એક વાર ફરીથી હિંદમાં આર્યધર્મને જગાડવાની કોશિશ થવા લાગી છે. એક વાર ફરીથી નવા આર્યો અને નવી આર્યાઓ ધડવાના પ્રયત્નો શરૂ થયા છે.

હિંદીહૃદય ધર્મથી એટલા લાંબા વખતથી ટેવાયેલું છે કે એને જગાડવા અને ખિલવવા માટે ધર્મને છોડીને કરાતો કોઈ પ્રયત્ન સફળ થવાનો સંભવ નથી, પણ સેંકડો ધર્મોવાળા દેશના મનુષ્યોને કયા એક ધર્મ વડે પદ્ધતિસર કેળવી શકાશે ?

કોઈપણ ધર્મવડે તે બની શકે: માત્ર ધર્મથી જે પરિણામ ઉપજાવવાનું છે તે ધર્મોપદેશકે બરાબર જાણવું જોઈએ અને દરેક ઉપદેશ એ ધ્યેય પર દૃષ્ટિ ઠેરવીને જ કરવો જોઈએ.

દરેક ધર્મની માન્યતાઓ અને ક્રિયાકાંડના મૂળ રહસ્યમાં ઉતરવું જોઈએ. પાણી જેટલું નીચે ઉતારશો તેટલું જ ઉંચે ચઢી શકશે, રહસ્ય શોધવામાં જેમ ઉંડા ઉતરશો તેમ ઉંચી દૃષ્ટિ અને ઉંચું જીવન બનશે.

મનુષ્ય બાળકમાંથી યુવાન બનતો જાય છે તેમ તેમ ત્હેનાં કપડાં બદલાતાં જાય છે એટલું જ નહિ પણ એના શરીરના દરેક પરમાણું બદલાઈ જાય છે, આ બદલાવું એ વિકાસનું પરિણામ છે અને તેથી સ્વાભાવિક છે. તેવી જ રીતે માણસનો ધર્મ પણ એનો વિકાસ કરી આખી અદૃશ્ય થાય છે અને નવા ધર્મને જગા

આપે છે. જેનું માનસ (અંતઃકરણ) ખિલતું રહે છે તેની બાબતમાં આમ સ્વભાવતઃ બનતું રહે છે.

* * *

આયા બનાવનારા સંસ્કાર આપવાનો આ ન્હાના પુસ્તકનો આશય છે, પણ સંસ્કાર એવી ચીજ છે કે જે બોલનાર અને સાંભળનાર બન્નેનો સહકાર માગે છે. સાંભળનારે બધા તર્કવિતર્કને દાબી રાખી એકચિત્ત સાંભળવું જોઈએ, અને સાંભળેલું (વાંચેલું) ચિત્તમાં લઈ જઈ ત્યાં એને મનનરૂપ પોષણ આપવું જોઈએ અને તે પછી ઉત્સાહપૂર્વક એને ક્રિયામાં મૂકવું જોઈએ. વારંવાર ક્રિયામાં મૂકવાથી ‘સંસ્કાર’ બની જાય છે.

હિંદુધર્મ કે જૈનધર્મની કોઈપણ શાખાને માનનારી જોઈએને આ પુસ્તકમાં પોતાનો જ ધર્મ દેખાશે. અને આ પુસ્તકના ઉપદેશ વડે પોતામાં સંસ્કાર પાડનાર દરેક જોઈએ પોતાના કૂળને, જાતિને, ધર્મને તેમ જ દેશને ગૌરવ આપનાર થશે,—સૌથી વધુ લાલ તો એ થશે કે પ્રજા ઉત્તરોત્તર ચઢીઆતી થશે, અને એક દિવસ એ પ્રજાની પ્રજા જ હિંદને ‘મુક્તિ’ આપશે. હિંદની મુક્તિ એ જ પ્રત્યેક આર્ય અને આર્યાની મુક્તિ. જેઓ અહીં મુક્તિ મેળવી શકતા નથી અથવા મુક્તિની સમીપ પણ જઈ શકતા નથી તેઓ માટે ક્યાંય પણ મુક્તિ નથી જ.

આર્યા

આર્યા એટલે સન્માનને યોગ્ય સ્ત્રી

માન કે સન્માનને યોગ્ય તે મનુષ્ય છે કે જેના દેહાર, જેના વિચાર, જેની વાણી અને જેનું વર્તન જોવાથી હરકોઈ સુઘડ મનુષ્યના જીવનમાં આપોઆપ સંતોષ થવા પામે.

માન માર્યું મળતું નથી, માન મેળવવા ઈચ્છનાર પોતા પ્રત્યેનું માન-સ્વમાન શુભાવી બેસે છે.

જે પોતા તરફ વફાદાર છે તે જ પોતા તરફ માન-સ્વમાન ધરાવી શકે છે.

કોઈપણ વાસણ ખાલી રહી શકે નહિ : કાંઈ નહિ ભર્યું હોય તો હવા હશે જ. કાંઈ નહિ વાળ્યું હોય એવી જમીનમાં નકામા રોપા ઉગશે. સ્વમાન જે હૃદયમાં નહિ પ્રકટાવ્યું હોય તેવા હૃદયમાં મિથ્યાભિમાન ઉગી નીકળશે.

બધી અશક્તિઓ અને બધી પડતીઓનું મૂળ એક માત્ર મિથ્યાભિમાન છે.

બધી શક્તિઓ અને ચડતીનું મૂળ કારણ સ્વમાન છે.

સ્વમાનવાળા મનુષ્યને માનદષ્ટિથી જોવાનું ફક્ત સ્વમાનવાળા મનુષ્યથી જ બને,—મિથ્યાભિમાનીથી નહિ.

સ્વમાન વગરના લોકો તરફથી અપાતું માન કિંમત વગરનું છે, અને તે સ્વીકારનારને જ નુકસાનકારક છે.

સ્વમાન વગરના લોકો તરફથી થતી પ્રશંસા કોઈ છૂપા સ્વાર્થથી કરાતી ખુશામત હોય અગર ક્ષણિક તરંગરૂપ હોય.

સ્વમાન વગરના લોકો તરફથી થતી પ્રશંસાથી રીઝે કે એમનાથી અપાતું માન સ્વીકારે તે ‘આર્યા’ નહિ પણ અણુઘડ સ્ત્રી.

સ્વમાન વગરના લોકોથી કરાતી નિંદા કે અપમાનમાં કાંઈ જ અર્થ નથી—કાંઈ જ કિંમત નથી—એની અસર પોતાના મન પર થવા દેવી એ નિર્ભળતા છે. આર્યા એવી અસરને વટાવી જાય.

સ્વમાન વગરના લોકોથી થતી પ્રશંસા અને નિંદાને પોતાના મન પર અસર કરવા દે તે સ્ત્રી પ્રતિદિન ઉંચા ચારિત્રથી પતિત થાય, શક્તિ ગુમાવે, ચિત્તશાન્તિ ગુમાવે અને એના શોખ દિનપ્રતિદિન હલકા થતા જાય.

ફક્ત સ્વમાનવાળા મનુષ્યો તરફથી કરાતી પ્રશંસા

કે અપાતું માન જ કિંમતવાળું છે : એથી જોઈ શકાય છે કે આપણે કેટલા ટકાનો વિકાસ સાધી શક્યા છીએ.

માન એ ગુણોની સુગંધ છે.

ગુણ કોઈ ક્ષણિક કલ્પના નથી, પણ અંતઃકરણની શક્તિ છે.

ગુણોની ગેરહાજરી હોય ત્યાં જ—અને માત્ર ત્યાં જ માનની ઇચ્છા હોય.

મનુષ્યોના મોટા ભાગમાં પુરુષો તેમ જ સ્ત્રીઓમાં ગુણોની એટલે અંતઃકરણના બળોની ગેરહાજરી હોય છે. તેથી એમની પસંદગીઓ અને નાપસંદગીઓની કશી કિંમત નથી,—એક ‘ આર્ય ’ કે ‘ આર્યા ’ ની દૃષ્ટિએ.

કોડ સ્વમાન વગરના લોકો વખાણે અને એક સ્વમાનવાળો મનુષ્ય વખોડે ત્યારે સમજવું કે આપણું જીવન આર્ય જીવનથી કંઈક ઉતરતું હોવું જોઈએ.

કોડ સ્વમાન વગરના લોકો વખોડે કે નિંદે અને એક સ્વમાનવાળો મનુષ્ય પ્રસન્ન થાય ત્યારે સમજવું કે આપણે ખરે રસ્તે છીએ.

‘ લોકો ’ના માન-અપમાન બન્નેથી બચવું હોય તેણે સ્વમાનની માત્રા દિનપ્રતિદિન વધારતા જવું : તો જ સમતોલપણું રહી શકશે.

જે કાંઈ વિચારો કે કરો તે એવું હોવું જોઈએ કે જેથી ત્હમારું સ્વમાન વધવા પામે.

લલાઈ પણ માન માટે નહિ પણ સ્વમાન માટેજ કરો.

ખીજાઓના સારા અભિપ્રાય ખાતર બલાઈ પશુ કરશે તો તહમારું મન નિર્બળ થશે, ગુલામવત્ થશે.

હીરાની કિંમત ઝવેરીને જ હોય અને ગુણની કિંમત ગુણીને જ હોય, તેથી ગુણી, ગુણી તરફ સ્વભાવત : પ્રેમ અને માન ધરાવે છે.

જેનામાં પોતા તરફનું માન છે તે પોતાના ધર્મ અને દેશ તરફ સ્વભાવત : માન ધરાવે છે.

તહમારો ધર્મ આર્યધર્મની એક શાખા છે, તહમારો દેશ આર્યાવર્તનો એક ભાગ છે : તે બે તરફ માન ધરાવવા માટે તહમારે સ્વમાન કેળવવું જ જોઈશે.

આર્ય ધર્મ

આર્ય ધર્મ એટલે આત્માની ઢંકાયલી, દબાયલી
શક્તિઓને પ્રકટાવનારી તાલીમ.

આત્માની શક્તિઓ અંતઃકરણમાં રહે છે.

અંતઃકરણ એટલે અંદરના કરણ અથવા યંત્ર.

અંદરના યંત્રો ચાર છે : મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર.

બહારના યંત્રો આંખ, કાન, નાક, જીભ અને ત્વચા છે.

એ પાંચ યંત્રોને ગતિમાન કરનાર મન છે.

મનને માર્ગ સૂચવનાર-હિતાહિતની સલાહ આપનાર બુદ્ધિ છે.

બુદ્ધિને પ્રકાશ આપનાર ચિત્ત છે.

ચિત્તમાં રહેલી વાતને ક્રિયાશક્તિ આપનાર અહંકાર
અથવા 'હું'પણું-ચારિત્ર છે, એજ નિશ્ચયબળ છે.

આર્યા તે છે કે જેનામાં નિશ્ચયબળ બિદ્યું હોય.

નિશ્ચયબળ એ કોઈ નરી ઈચ્છા નથી, ચિત્તના
પ્રકાશવાળી બુદ્ધિથી મનની ગતિ પર અંકુશ ધરાવવો
એજ નિશ્ચયબળ (will) છે.

મનનો હુકમ આંખ-કાન-જીભ વગેરે ઈન્દ્રિયો

પાળતી હોય એવા મનુષ્યને જનવર જાણવો. તે પોતાનું તેમ જ પારકાનું અહિત કરી બેસે છે.

બુદ્ધિની આજ્ઞા મુજબ મનને વર્તીવવાનો પ્રયત્ન કરવો એનું જ નામ ‘પુરુષાર્થ’ છે.

લડાઈ લડવી એ પુરુષાર્થ છે એમ જેઓ કહે છે, અને જેઓ કહે છે કે ઈશ્વરનું નામ જપ્યાં કરવું એ પુરુષાર્થ છે, તેઓ બન્ને શાસ્ત્રીય પરિભાષા સ્હમજ્યા નથી.

બુદ્ધિની આજ્ઞા જ્યારે મન ન માનતું હોય અને હઠીલું થઈ ધાર્યું કરવા કૂદાકૂદ કરી રહ્યું હોય ત્યારે તેને બીજે રસ્તે વાળવા ઈશ્વરનું નામ જપાય કે એને શાન્ત કરવા ધ્યાન ધરાય એ વાજબી રીતે તે વખતનો ‘પુરુષાર્થ’ છે, કારણ કે એમ કરવામાં મન ઉપર બુદ્ધિનો ઉપયોગ થયો છે.

લાંબા કાળની ગુલામીને લીધે અથવા ધર્મ સંબંધી ભૂલભરેલા કોઈ ખ્યાલને લીધે મનુષ્ય પ્રમાદી બની ગયો હોય ત્યારે જાતિ કે દેશ માટે સામાજિક કે રાજકીય યુદ્ધમાં ઉતરવું એ ‘પુરુષાર્થ’ છે, કારણ કે તેમાં પ્રમાદી મન પર બુદ્ધિએ પુરુષાર્થથી જય મેળવ્યો છે. પણ કૂદાકૂદ કરવી, કાંઈ નહિ ને કાંઈ ધમાલો કર્યા કરવી, પોતાની બુદ્ધિના ઉપયોગ વગર કોઈની ઉશ્કેરણીથી કોઈ જાતની લડાઈ કે પ્રવૃત્તિ કર્યા કરવી એ ‘પુરુષાર્થ’ નથી પણ પુરુષાર્થનું ખૂન છે.

પુરુષાર્થ તો મનની સુસ્તી તેમ જ મનની સ્વછંદી કૂદાકૂદ બન્નેને બુદ્ધિથી રોકવી એમાં જ છે.

બુદ્ધિનો તાત્કાલિક અવાજ એ સાચો અવાજ નથી. સંજોગોનું સાંગોપાંગ ચિત્ર દોરી બુદ્ધિ જ્યારે

ચિત્તના ભોંયરામાં જાય અને ત્યાંનો પ્રકાશ ઝીલી જે નિર્ણય કરે એ જ નિર્ણય બુદ્ધિનો સાચો અવાજ હોય.

બુદ્ધિને ઠગારી કહી છે તે એટલા માટે કે ચિત્તનો પ્રકાશ લીધા વગર બુદ્ધિ જે અભિપ્રાય ખાંધે છે તે તાત્કાલિક લાલ માટેના હોય છે, અને તાત્કાલિક લાલ બહુધા પરિણામે ગેરલાલ ઉપજાવનારા હોય છે.

ચિત્તના ભોંયરામાં જેમ વધુ વખત જવાય તેમ તેમ બુદ્ધિ વધુ પ્રકાશિત થવા પામે અને નિશ્ચયબળ વધુ દૃઢ થતું જાય.

ચિત્તના ભોંયરામાં જનારે આડાઅવળા તર્કવિતર્કથી બચવું જોઈએ, અને એક જ પ્રશ્ન પર સ્થિર રહેવું જોઈએ; એ સ્થિરતા જ ચારિત્ર ઘડે છે.

ચારિત્ર એ જ આર્યારૂપ વૃક્ષનું પુષ્પ.

જ્યાં ચારિત્ર છે ત્યાં—

સુખશીલીઆપણું ન હોય,

વેવલાપણું ન હોય,

સાંકડું મન ન હોય,

નિરૂત્સાહ ન હોય,

અધીરાપણું ન હોય,

છીછરાપણું ન હોય,

છાકટાપણું ન હોય,

ભીરૂપણું ન હોય,

બાલિશતા ન હોય,

જોખમદારીનું ભાન હોય, ધીરજ હોય.

આર્યધર્મનાં ચાર અંગ

આર્યધર્મનાં ચાર અંગ છે :

દાન, શીલ, તપ અને ભાવના.

એ ચાર વડે ચારિત્ર ઘડાય છે.
ચાર વડે ઉંચા સંસ્કાર બને છે.

અને તે જ વખતે એ ચારથી બીજાઓનું પણ
હિત થવા પામે છે.

મનુષ્ય જાતિમાં સુહેલશાન્તિ, એકતા, એક બીજાના
વિકાસમાં સહકાર અને જીવનનો ભાર ઉપાડવાની
સરળતા : ઉક્ત ચાર ક્રિયાઓનાં પરિણામ છે.

૪ દાન

દાન એટલે ઉદાર મનનું વર્તન.

ક્ષમા એ દાન છે. કોઈએ અબાણપણે નુકસાન કર્યું હોય—શરીરથી, મનથી, વચનથી— તે એની બુદ્ધિનો ગુન્હો નથી એવો વિવેક કરવામાં આવે તો ત્હેના તરફ સહબસહજ ક્ષમાલાવ જ રહે.

બાણીબૂજને કોઈ શરીરથી, મનથી, કે વચનથી નુકસાન કરે તે એની બુદ્ધિનું કાર્ય હોઈ ગુન્હો છે. એના એ કૃત્યને ‘ગુન્હા’ તરીકે બાણવું જોઈએ, પણ ઉશ્કેરાઈ જવું ન જોઈએ. ઉશ્કેરાઈ જવું એ પોતાની બુદ્ધિની નિર્બળતા સાબિત કરવા બરાબર છે.

ગુન્હેગારને જતો કરવો એ માનસિક નિર્બળતા છે, પણ ગુન્હેગારને જતો ન કરવો એનો અર્થ એ નથી કે કાયદો હાથમાં લેવો.

ગુન્હેગારને ઠપકો આપવાથી તે સુધરશે એવી માન્યતા ભૂલભરેલી છે.

યોગ્ય સત્તાને ગુન્હો જાહેર કરવો અને તે પશુ વૈરની ઇચ્છાથી નહિ, પણ સમાજની વ્યવસ્થામાં ફરી ફરી ભંગાણુ ન પડે એવા ઉદ્ધાર આશયથી. અને એવો ઉદ્ધાર આશય એ જ ક્ષમા ગુણ છે. એવી ઉદ્ધારતા પોતાના ચિત્તની શાન્તિ માટે પણ જરૂરની છે.

પોતાને કરાયેલી ઇબ્બ માટે ક્ષમા કરવાનો મનુષ્યનો હક્ક છે, પણ સમાજ કે દેશને ઇરાદાપૂર્વક કરાતી ઇબ્બ માટે ક્ષમા કરવાનો મનુષ્યને હક્ક નથી.

જે મનુષ્યો પોતાના સમાજ કે દેશને ઇરાદાપૂર્વક કરાતી ઇબ્બ સાંખે છે તેઓ ક્ષમાશીલ નથી, પણ કાયર છે, સાંકડી દૃષ્ટિવાળા છે, સ્વાર્થી છે. તેવાઓ પોતાના પંડકે કુટુંબમાં જ આપું જગત સમાયલું જોનારા હોય છે.

વ્યાપકબુદ્ધિના ઉપયોગપૂર્વક થતી ક્ષમા એ જ ક્ષમા છે, ટૂંકી બુદ્ધિથી કે બુદ્ધિનો મુફલ ઉપયોગ નહિ કરવાથી કોઇનું હુકૃત્ય સહન કરવું એ ક્ષમા નહિ પણ અંતઃકરણની નિર્ભગતા છે.

ક્ષમા એ વીરનું—અંતઃકરણના બળવાળા મનુષ્યનું ભૂષણ છે.

નબળાઓની કહેવાતી ક્ષમા એ જ જાતિ અને દેશના વિનાશનું મૂળ કારણ છે.

હુઃખી તરફ મનથી અનુકમ્પા કરવી એ દાન છે.

કોઈનું હુઃખ ટળે કે ઓછું થવા પામે એવી સલાહ આપવી એ દાન છે.

હુઃખીને દિલાસો મળે કે હિમ્મત મળે કે ઘડીલર હુઃખનો વિસારો થાય એવું બોલવું એ પણ દાન છે.

ભૂખ્યા-તરશ્યાને અન્નજળ આપવું એ દાન છે.

વિદ્યાદાન પોતે આપવું કે અપાવવું એ દાન છે.

રસ્તો ચૂકેલાને માર્ગ બતાવવો એ દાન છે.

લોકહિતના સુવ્યવસ્થિત કાર્યમાં દ્રવ્યથી, સિક્કા-રસથી કે જાતમહેનતથી ફાળો આપવો એ દાન છે.

ખીમારની માવજત કરવી—કરાવવી એ દાન છે.

ઘર, આંગણું, પોળ, ગામ સાફ રાખવું—રખાવવું એ સાર્વજનિક દાન છે.

જાતિમાંથી હાનિકારક રૂઢિઓ અને અજ્ઞાન દૂર થાય એવી પ્રવૃત્તિ કરવી કે કરાવવી તથા એવી પ્રવૃત્તિ કરનારને અનુમોદન તથા યથાશક્તિ સહકાર આપવો એ દાન છે.

સુખી કે જ્ઞાનીને જોઈ મનમાં ખુશી થવું એ દાન છે.

પોતાને દરરોજ કાંઈક નવું જ્ઞાન કે અનુભવ મળે એવી કાળજી રાખવી એ સ્વદયા અથવા શ્રેષ્ઠ દાન છે.

દાન માટે શ્રીમંત થવાની રાહ જોવી નહિ.

દાનનું મૂલ્ય ખર્ચેલી રકમ પરથી નહિ, પણ કેટલી ઉંડી લાગણીથી અને કેટલા વિવેકપૂર્વક દાન કરાયું તે પરથી જ આંકી શકાય.

વિવેક એટલે સર્વ ખાળુનો વિચાર.

વિવેક વગરનું દાન ‘પાપ’રૂપ પણ થાય.

પાપ એટલે જે વિચાર, વાણી કે કૃત્યથી પોતાના કે પરના શરીર, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત કે વ્યક્તિત્વને હાની પહોંચે તે. કોઈનું પણ પતન જેથી થાય તે પાપ.

પુણ્ય એટલે જે વિચાર, વાણી કે કૃત્યથી પોતાના કે પરના શરીર, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત કે વ્યક્તિત્વને હિત થવા પામે તે. કોઈને પણ નિર્મળ કરે-ઉન્નત કરે તે પુણ્ય.

છતી શક્તિએ, બુદ્ધિ અને હૃદયે મળીને કરેલી દાનની આજ્ઞાને સાંભળી ન સાંભળી કરવી એનું નામ ‘પ્રમાદ.’

પ્રમાદ એ મ્હોટામાં મ્હોટું પાપ છે, કારણ કે તેથી વ્યક્તિત્વ દબાઈ જાય છે.

દાનબુદ્ધિ જેમ વધુ પ્રબળ થાય તેમ વ્યક્તિત્વ વધુ ખિલવા પામે.

પૂર્ણ રીતે ખિલેલું વ્યક્તિત્વ એ જ દેવપણું, દિવ્યતા.

ખૂબ દબાયેલું વ્યક્તિત્વ એ જ નરક, પતિત દશા.

દાનબુદ્ધિ જે સમાજમાં ન હોય તે સમાજમાં સંઘટ્ટન અને સુવ્યવસ્થા, સુલેહ અને પ્રગતિ કદાપિ ન સંભવે.

ખાવું-પીવું, પહેરવું, જોવું : બધું જરૂરનું છે,—
એટલા માટે કે એથી રક્ષા ને વિકાસ થાય. પણ જે
મનુષ્ય ખાવા-પીવા-પહેરવા-જોવા માટે જ જીવે છે તે
મનનો ગુલામ છે. તેની બુદ્ધિ, ચિત્ત, વ્યક્તિત્વ છેક જ
દબાયલાં છે; તે જાનવર છે.

‘ જાનવર ’ થી દાન થાય જ નહિ.

દાન દેવ-દેવીથી જ થઈ શકે.

પૈસાની ગુલામી, મોજશોખની ગુલામી, હૃદય
વગરની બુદ્ધિની ગુલામી : એટલી ચીજો દાન કરવા
દેતી નથી.

જેણે દાનગુણ ખિલવ્યો નથી તેનાથી શીલ, તપ
અને ભાવના થઈ શકે જ નહિ. સહેલામાં સહેલો ગુણ
દાન ગુણ છે. સઘળા ગુણોનો ધાયો દાન ગુણ છે.

* *

સાવધાન ! ધૂર્ત કે પાખંડી લોકોને દાન કરશો
તો આખા મનુષ્યસમાજમાં દ્રોહ કરવાનું પાપ થશે.

સાવધાન ! દાનનો ઘમંડ કરશો તો વ્યક્તિત્વનો
નાશ કરી બેસશો : ખોટનો સોદો થશે !

સાવધાન ! દાન કે શીલ-તપાદિ જે કાંઈ કરો તે
પોતાના જ અંતઃકરણની શુદ્ધિ અર્થે — પોતાના જ
વ્યક્તિત્વની ખલવટ માટે-પોતાના જ આનંદ ખાતર-
કરજો,—‘ પરોપકાર ’ સ્ક્રમજીને નહિ.

લોકોની વાહવાહ ઘડીભરની છે, પચાસ ચોરીને
ખાંચનું દાન કરનારની પણ લોકો તો વાહવાહ કરે છે,

કોઈ મહત્વના કાર્ય માટે પોતાનું સર્વસ્વ ખરચી નાખનારની વાહવાહને બદલે લોકો ઉલટી હાંસી પણ કરે છે, અને આજે જેની વાહવાહ કરે છે તેની નિંદા પણ કાલે તેઓ જ કરે છે : આ બધું લોકસ્વરૂપ સહમજી રાખીને લોકોની વાહવાહરૂપ બલાથી દૂર જ રહેવું એ જ ખરો વિવેક અને સ્વદયા છે.

“ દયા કરો ! દયા કરો ! ” એવી ખૂમો તહમે હુમેશ ચોતરફથી સાંભળશો, પણ તહમારા દિલને મજબૂત બનાવો અને લોકપ્રવાહમાં ખેંચાઈ જતું રોકો. હું તહમને કહું છું : સ્વદયા કરો ! સ્વદયા કરો ! પોતા તરફ વફાદાર રહો—કે જેથી સર્વ તરફની વફાદારીનું જતન આપોઆપ થશે.

હું તમને કહું છું : નરી લાગણીના હાથમાં તહમારું સુકાન આપશો તો બહાણુ ફૂળ્યું સહમજજો ! નરી બુદ્ધિના હાથમાં સુકાન આપશો તો એક તસુ પણ આગળ નહિ વધી શકો. બુદ્ધિ અને લાગણીના સહકારથી તહમારું જીવનજહાજ સહીસલામત સફર કરશે.

ધૂતો કરતાં ય ‘ દયાળુ ’ એથી બહુ ચેતવાનું છે. દયાળુ કરતાં ય નરા બુદ્ધિવાદીએથી બહુ ચેતવાનું છે. ‘ સાવધાન ’ રહેવું એ મ્હોટામાં મ્હોટી સ્વદયા છે અને મ્હોટામાં મ્હોટી બુદ્ધિમત્તા છે.

બુદ્ધિ અને લાગણીનો પ્રમાદ એ મ્હોટામાં મ્હોટી આત્મહત્યા છે.

શીલ

શીલ એટલે સદ્વર્તન.

સદ્વર્તનમાં ઓજસ્ની જરૂર પડે છે, તેથી ઓજસ્ની રક્ષા અથવા પ્રદ્યયર્ચનું પાલન એને જ મુખ્યત્વે શીલ અથવા શિયળ કહે છે.

પ્રદ્યયર્ચ વગર મનોબળ ન સંભવે, નિશ્ચય જ ન થઈ શકે અને થાય તો ટકી ન શકે.

પ્રદ્યયર્ચ વગર બુદ્ધિ સ્થિર અને સૂક્ષ્મ ન હોય.
પ્રદ્યયર્ચ વગર ચિત્તની શુદ્ધિ ન હોય.

લોકો જ્યાં શરમાવું જોઈએ ત્યાં શરમાતા નથી અને આખા મનુષ્યસમાજના આરોગ્ય તથા વિકાસને જોના પર આધાર છે એવા વિષયો—પ્રદ્યયર્ચ અને લગ્ન—પર વાત કરવામાં ય શરમ માને છે.

આર્ય અને આર્યા ખોટી શરમની ગુલામી ન સ્વીકારે.

આર્ય અને આર્યા પોતે પોતાને બરાબર ઓળખે: પોતાના અંતઃકરણને તેમ જ બાહ્ય કરણને અને તે સર્વના સદુપયોગ તથા દુરુપયોગને.

બાહ્ય અંગો તેમ જ અંતરનાં અંગો (મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, વ્યક્તિત્વ)ને નિર્મળ રાખવાં જોઈએ તથા પ્રતિદિન વિકસાવવાં જોઈએ. કોઈપણ અંગનો દુરુપયોગ ન કરવો જોઈએ—ન થવા દેવો જોઈએ.

સામાન્ય મનુષ્ય અથવા અણુઘડ મનુષ્ય અને આર્ય અથવા સંસ્કારી મનુષ્ય : એ બે વચ્ચે મુખ્ય તફાવત એ છે કે પહેલો મનુષ્ય ઇન્દ્રિયોની તમામ ક્રિયાઓ મનની આજ્ઞા પ્રમાણે કરે છે, જ્યારે બીજો મનુષ્ય મનને શુદ્ધ બુદ્ધિના કાબૂમાં રાખી ઇન્દ્રિયો પાસે એવી ક્રિયાઓ કરાવે છે કે જેથી પરિણામે મોહાદું હિત થાય.

અણુઘડ મનુષ્ય જનનવરની માફક કામને તાબે થાય છે, આર્ય મનુષ્ય કામને કાબૂમાં લઈ પોતાથી પણ ચુડીઆતી પ્રજા ઉત્પન્ન કરવામાં એનો ઉપયોગ કરે છે.

પ્રજા શબ્દનો અર્થ જ જન્મ આપનાર જોડકાં કરતાં વિશેષ જ્ઞાનશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિ ધરાવનાર સંતાન એવો થાય છે.

લગ્નનો એક જ મૂળ આશય છે : ‘ પ્રજા ’ ઉત્પન્ન કરવાનો, એટલે કે જન્મ આપનારાઓ કરતાં શરીર અને અંતઃકરણની શક્તિઓમાં ચુડે એવું સંતાન જન્માવી એ દ્વારા મનુષ્યજાતિના વિકાસમાં ફાળો આપવાનો.

નખળા બાંધાવાળા અને મુઠદાલ અંતઃકરણવાળા મનુષ્યોએ સ્વદયા તેમ જ પરદયા ખાતર લગ્નથી દૂર રહેવું ઘટે, અને એવાં મનુષ્યો અજ્ઞાનદશામાં વિવાહિત થઈ ચૂક્યાં હોય તો તેઓએ પ્રજોત્પત્તિના મોહથી ખચવું એમાં એમનું, કુટુંબનું, દેશનું અને માનવ-જાતિનું હિત છે.

સશક્ત સ્ત્રી-પુરુષે પણ બાળઉછેરનાં સાધન વગર પ્રજોત્પત્તિનો મોહ ન કરવો ઘટે.

સશક્ત અને સાધનસંપન્ન સ્ત્રી-પુરુષે ત્રણ સંતાનથી વધુ ‘ જોખમદારી ’ ંહોરવા પહેલાં અનેકવાર વિચાર કરવો ઘટે.

સ્ત્રી-પુરુષના આખા જીવનની ન્હાની-મ્હોટી દરેક ક્રિયા લવિષ્યની પ્રજાને દષ્ટિમાં રાખીને જ થવી જોઈએ, કારણકે ક્રિયાઓ પ્રમાણે સંસ્કાર બને છે અને એ સંસ્કાર લવિષ્યમાં બાળકમાં ઉતરે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, લગ્ન એ એક લવિષ્યના બાળક માટે એક સ્ત્રી અને પુરુષથી અપાતો પોતાની જીંદગીઓનો ભોગ છે.

ઉંચા આશય વગરનું લગ્ન વ્યભિચાર છે.

ઉંચા આશય વગરનું જીવવું નરક છે.

ઉંચા આશય વગરનું ખાવું જાનવરપણું છે.

ઉંચા આશય વગરનું બોલવું ભસવું છે.

જીવનની દરેક ક્રિયા ઉંચા આશયથી જ કરવાની

ટેવ પાડો.

જીવનની દરેક ક્રિયા પદ્ધતિસર કરવાની ટેવ પાડો.
આશય અને પદ્ધતિને અનુસરીને જીવન જીવે
તે જ આર્ય અને આર્યા.

ખરા અર્થમાં પ્રજ્ઞેત્પત્તિને યોગ્ય ન હોય એવાં
પાત્રોને લગ્નની જોખમદારીમાં હોમનાર વડીલો અને
એ લગ્નની ક્રિયા કરનાર બ્રાહ્મણ : એમના કરતાં વધુ
મ્હોટા ખૂની દુનિયામાં શોધ્યા હાથ નહિ લાગે.

પ્રથમ તહમારી કાયાને, મનને, બુદ્ધિને, વ્યક્તિત્વને
ખરાબર ઘડો: પછી જ બાળક ઘડવાની જોખમદારી વહેરજો.

લગ્ન વિષયતૃપ્તિનો હક્ક આપે છે એવું માનનારાં
સ્ત્રી-પુરુષો નરકના જીવડા છે અને માતૃભૂમિના શત્રુ છે.

કિમતીમાં કિમતી બળોનો ક્ષણિક તરંગ ખાતર
વ્યય કરનાર સ્ત્રી-પુરુષો મ્હોટામાં મ્હોટા જીગારી કરતાં
વધારે ઉડાઉ અને ગુન્હેગાર છે.

સશક્ત સ્ત્રી-પુરુષથી થતી પ્રજ્ઞેત્પત્તિ પુણ્યકાર્ય છે.
અશક્ત સ્ત્રી-પુરુષનું કામસેવન મહા પાપકાર્ય છે.

બાળઉછેર અને ગૃહવ્યવસ્થા શિખ્યા પહેલાંનું
પરણું પોતાના હાથે નરક માંગી લેવા ખરાબર છે.

સુખ અને વિલાસની ગરજ હોય તેણે ગમે તેટલા
મ્હોટા વારસાને એક બાજુએ રાખીને પોતાના પતિની
આવક પર જ જીવન જીવવાની ટેક રાખવી ઘટે.

ગરીબ, મધ્યમ તેમ જ શ્રીમંત સ્થિતિની સ્ત્રીએ
રસોઈનું, કપડાં શીવવાનું, બાળઉછેરનું, તનદુરસ્તીના
સામાન્ય નિયમોનું, અકસ્માત પ્રસંગે લેવા યોગ્ય

તાત્કાલિક ઇલાજોનું અને ઘરનો હિસાબ રાખવાનું કામ જાણવું અને કરવું જોઈએ.

ગમે તેવી શ્રીમંત સ્થિતિમાં બાળકોને ધવરાવવા તથા ઉછેરવાનું અને પતિ માટે રસોઈ કરવાનું કામ સ્ત્રીએ પોતે જ કરવું એ સુંદર લ્હાવો છે અને સર્વને માટે હિતકર છે.

ગામગપાટા, કુથલી, કોઈનો અર્થ ન સરે એવી વાતચીત, પડ્યાં પડ્યાં તર્કવિતર્ક કરવા : આ સર્વ અનાર્યપણાના-અણુઘડપણાના લક્ષણ છે. આર્યા દરેક પળને કાંઈ નહિ ને કાંઈ ઉપયોગી કાર્યથી શણગારે.

ઉઘમીને ખોટા વિકાર થવા પામતા નથી.

કોઈપણ પુરુષને દેખીને આર્યા શરમાય નહિ. પુરુષ કે સ્ત્રીને જોતાં હું ‘મનુષ્ય’ને જોઉં છું એવો જ ખ્યાલ કરે.

સ્ત્રી એ પુરુષનો ભોગ્ય પદાર્થ છે એવી દૃષ્ટિવાળા મનુષ્યો ભયંકર નાગ છે. નાગથી અલબત્ત ‘મનુષ્ય’ બનીને જ ચાલે.

સેંકડો પેઢીઓ થયાં પુરુષના માનસમાં જે સ્વછંદી-પાણું ખિલતું આવ્યું છે ત્હેને દૂર કરી ત્હેની જગાએ વિવેક પ્રકટાવ્યા સિવાય હિંદીઓનું ગૃહજીવન કે જાહેર-જીવન તનદુરસ્ત કદાપિ થઈ શકે જ નહિ, અને પુરુષના માનસમાં વિવેક પ્રકટાવવાનું કામ વજ્ર જેવા શીલવાળી સ્ત્રીઓથી જ બની શકે, બીજા કોઈથી નહિ પણ સ્ત્રીઓના દૃઢ મનોબળવડે જ બની શકે.

સ્વછંદીપણું એટલે આંખ, જીભ, કાન, નાક, ત્વચા : એમને, મન જે જે પદાર્થોના સંગ કરાવે તે તે પદાર્થોમાં સપડાવાની ટેવ.

વિવેક એટલે મન પર બુદ્ધિનો કાબૂ. બુદ્ધિ કે જે અનેક પ્રશ્નો વિચારી નિર્ણય કરી શકે છે : અમુક પદાર્થની આ શરીરને જરૂર છે ? જરૂર હોય તો તે હુમણું કે બીજે કોઈ વખતે ? એ પદાર્થની કિંમત ભરવાની શક્તિ છે ? એ પદાર્થોના ઉપયોગ કરવાથી હિત શું છે અને અહિત શું છે ? કેવી રીતે ઉપયોગ કરવાથી અહિત કરતાં હિત વધારે છે ? અમુક ચીજની કિંમત ભરવાની શક્તિ હોય તો પણ તે કિંમત ભરતાં તે ચીજથી વધુ ઉપયોગી ચીજની કિંમત ભરવાની શક્તિ બચત રહે છે કે નહિ ?

વિવેક એટલે સદા જાગૃત બુદ્ધિ.

જ્યાં વિવેક હોય ત્યાં પંડ, વસ્ત્ર, ઘર, સરસામાન : સર્વની સુઘડતા અને સુખ્યવસ્થા હોય.

જ્યાં વિવેક હોય ત્યાં વિચારશ્રેણી વ્યવસ્થિત હોય.

જ્યાં વિવેક હોય ત્યાં વાણી સંસ્કારી હોય.

જ્યાં વિવેક હોય ત્યાં ન્હાનું મોટું દરેક કામ પદ્ધતિસર કરાતું હોય.

જ્યાં વિવેક હોય ત્યાં ઉશ્કેરાઈ જવું ન હોય.

જ્યાં વિવેક હોય ત્યાં મનનો ક્રોધ ન હોય, બુદ્ધિનો ક્રોધ—અર્થાત્ પ્રશસ્તક્રોધ—હૈતુપૂર્વક થતો ક્રોધ—હોય, કે જે ક્રોધમાં ચિત્તની શાન્તિને ખલેલ ન હોય.

* * *

મન પર કાબૂ ન રહેવાથી ઈચ્છા જોર કરતી હોય તો ઠંડા જળથી સ્નાન કરવું, એકાંત છોડવું, કોઈની પણ-બનતાં સુધી કોઈ વડીલની-સોબતમાં જવું કે કાંઈ વાંચવું. શરીરને શ્રમ પડે એવું કાંઈ મહેનતનું કામ કરવું એ વળી શ્રેષ્ઠ ઉપાય છે.

એક વાર પણ મનને ધાર્યું કરવા દેવાથી મન વધુને વધુ નિરંકુશ બને છે, બુદ્ધિનો અવાજ મંદ પડે છે, ચિત્તનો પ્રકાશ ઠંકાઈ જાય છે. આ મ્હોટામાં મ્હોટું નુકસાન છે કે જે હરવખતે અને હરેક કાર્યમાં નડતર કરે છે.

વિધવા સ્થિતિમાં અખંડ બ્રહ્મચર્ય સેવવું એ સ્વવિકાસ માટે જરૂરી છે, અને શક્ય પણ છે જ; પરંતુ સેંકડો પેઢીઓથી લગ્નના હક્કનો દુરુપયોગ થતો આવ્યો હોવાને પરિણામે ‘અહું’કાર અથવા વ્યક્તિત્વ અથવા ચારિત્ર નિર્બળ બની ચૂક્યું હોઈ યુવાન સ્ત્રી, પતિના મરણ બાદ સદાને માટે અપવાદ રહિત બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે એ સંભવતું નથી. એ સંજોગોમાં યુવાન વિધવા પાસે કુરબ્યાત વૈધવ્ય પળાવવાનો યત્ન એ અસ્વાભાવિક અને નિષ્ફળ કાર્ય છે. દરેક અસ્વાભાવિક કાર્ય બેવડું નુકસાન ઉપજાવે. બેવડા નુકસાનથી બચવા ઈચ્છનારે વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી ઓછામાં ઓછો હાનિકારક માર્ગ લેવો જોઈએ. એવો માર્ગ યુવાન વિધવાએ પોતે શોધવો જોઈએ અને વડીલોએ અને સમાજે તહેને તેમ કરવામાં સહકાર આપવો જોઈએ. સમાજ જો સહકારનો ધર્મ ચૂકે તો વ્યક્તિ માત્ર સ્વચ્છંદીપણામાં લપસી પડે.

ઔજસનો દુરૂપયોગ કરનાર પુરુષ તેમ કરનાર સ્ત્રી જેટલો જ દેશદ્રોહી છે. સ્ત્રીના ગુન્હાથી પુરુષને ગુન્હો કરવાનો હક્ક મળતો નથી, અને પુરુષના ગુન્હાથી સ્ત્રીને ગુન્હો કરવાનો હક્ક મળતો નથી, એકનો ગુન્હો બન્નેને અને સમાજને હાનિકારક હોઈ, એકના ગુન્હા માટે બન્નેએ શરમાવું ઘટે અને બન્નેએ ગુન્હાને નિર્મૂળ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

લગ્ન એ ભાગીદારી છે, જીવનભરની ભાગીદારી છે, અને પોતાથી સાતમી કે સત્તરમી પેઢીએ પોતાથી સત્તરસોગુણી શક્તિવાળું ફરજંદ ઉપજાવવા માટેની ભાગીદારી છે. એ નફા માટે બીજી બધી બાબતોનો ભોગ, અંગત સુખ-સગવડનો ભોગ હસતે મુખે આપવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.

હું એવી આર્યાઓ માગું છું કે જેના બોલવામાં એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય, જેના ચાલવામાં એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય, જેના વર્તનમાં એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય, જેના બીછાનામાં એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય, જેના રાચરચીલામાં એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય, જેના અખંડ પ્રહ્લયમાં એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય, જેના લગ્નમાં એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય, જેના લખવા-વાંચવામાં-રે જેના સ્વપ્નમાં પણ એકવીસમી સદીનું ફરજંદ હોય.

એ એક જ આશય સ્ત્રીજીવનનો છે,

એ એક જ એની સાધુતા છે,

એ એક જ એનો ધર્મ છે,
 એ એક જ એનો ત્યાગ છે,
 એ એક જ એની મુક્તિ છે,
 એ સિવાયનું બધું સ્ત્રીને નરકમાં ખેંચી જનારું છે.
 ક્રીડાઓ જાણનારી સ્ત્રી વેશ્યાથી ય ખૂરી છે. ક્રીડાઓ
 જાણવાની ના કહેવાની તાકાત સ્ત્રીમાં છે જ.

દેવ જન્માવવાની યોગ્યતા પોતામાં નથી એમ
 શોધી કહાડવું એ પહેલો સદ્ગુણ છે, એ યોગ્યતા મેળ-
 વવા પ્રયાસ કરવો એ બીજો સદ્ગુણ છે, એ યોગ્યતા
 મેળવવા સુધી લગ્નની જોખમદારીથી બચવું એ ત્રીજો
 સદ્ગુણ છે, એ યોગ્યતા ન જ પ્રાપ્ત થાય તો આખી
 જીંદગી અવિવાહિત રહેવાનો નિશ્ચય કરવો એ ચોથો
 સદ્ગુણ છે.

કાંઈપણ નિશ્ચય ન કરી શકે એ સ્ત્રી જડ છે,
 મનુષ્ય નથી; અને એને આર્યા અથવા સન્માનને યોગ્ય
 સ્ત્રી તરીકેના માનનો કશો હક્ક ન હોઈ શકે.

સ્ત્રીઓ આજે ખૂમ મારે છે કે હજારો વર્ષથી
 પુરુષવર્ગે આપખુદ બની સ્ત્રીઓ પર પરતંત્રતાની બેડીઓ
 નાખી છે. વાત ખોટી નથી, પણ નબળાઓ ઉપર
 સબળાઓ હુમેશ એમ જ કરે છે. હિંદીઓ નબળા થયા
 તો મુસલમાનો અને અંગ્રેજો તહેમના પર બેડી નાખી
 શક્યા. જેમનામાં પરસ્પરનો સહકાર અને વ્યક્તિત્વનું
 બળ નહિ હોય તેઓની હુમેશ એ જ દશા થવાની.
 દુનિયા હજી એટલી સંસ્કારી નથી બની કે બીજાઓનું
 બળ ખિલવવા દ્વારા પોતાનું બળ ખિલવવાનું એને સૂઝે.

ત્યાં સુધી નબળા પક્ષે સબળા પક્ષને ગાળો દઈને લમણે હાથ દઈ બેસવાથી એનું પોતાનું હિત નહિ જ થાય. બડબડવું એ નિર્માયતા છે. વ્યક્તિત્વ ખિલવવું અને સહકાર સાધવો એ જ ખરો ઈલાજ છે. હજી સ્ત્રીઓ પોતાના નિશ્ચય જ પોતે નથી કરી શકતી તો સહકાર તો સાધે જ કેવી રીતે ? અને તેમ ન થાય તો પુરુષ-વર્ગની જોડુકમી કે સ્વેચ્છાચારીપણાને અટકાવી પણ કેમ શકશે ? આર્યાઓ ! લાખ વાતો છોડી વ્યક્તિત્વ કેળવો અને અખિલ સ્ત્રી વર્ગનું સંઘટ્ટન કરો—પછી બધું આપોઆપ ઠીક થશે. વ્યક્તિત્વ વગર સંઘટ્ટન પણ નહિ જ બને. “ચાર મળે ચોટલા તો ઉખાડી નાખે ચોટલા” એ કહેવત સ્ત્રી વર્ગમાં વ્યક્તિત્વ નહિ કેળવાયાનું જ પરિણામ છે.

યુરોપ—અમેરિકામાં હજારો વિવેકી સ્ત્રીઓ જોખમ-દારીના ભાનને લીધે જ જીંદગી પર્યંત અવિવાહિત રહેવાનું પસંદ કરે છે. હજારો સ્ત્રીઓ સંજોગોની રાહ જોઈ ત્રીસ—પાંત્રીસ વર્ષ સુધી કુમારિકા રહે છે. એમને તો આજીવિકા પણ આપકમાઈમાંથી કરવાની હોય છે, પણ એમની તરફ કુદૃષ્ટિ કરવાની પુરુષો હિંમત તો શું પણ ખ્યાલ પણ કરી શકતા નથી. તમારા દેશના પુરુષ-વર્ગને એવા બનાવવાનું કામ તહમારું પોતાનું છે.

બ્રહ્મચર્યનો ખરો અર્થ શું છે ? બ્રહ્મ એટલે આદ્ય-શક્તિ, પરમાત્મા, મૂળતત્ત્વ, આત્મા. પરમાત્મામાં જ આદ્ય અર્થાત્ પરમાત્મા તરફ જ અખંડદૃષ્ટિ રાખીને

જીવન જીવવું તે. હું પરમાત્માનો અંશ છું એવી દૃષ્ટિથી જીવન જીવવું તે. પરમાત્મા મહારી જગાએ હોય તો કેમ વર્તે એ પ્રશ્ન પૂછીને દરેક કામ કરવું તેનું નામ ધર્મચર્ય. હવે એ સ્થિતિમાં કેવાં કામ થાય અને કેવાં કામ ન થાય તે દરેકે પોતપોતાની સ્વતંત્ર બુદ્ધિથી વિચારી લેવું. આ એક પ્રશ્ન પર જેમ જેમ વધુ મનન કરશો તેમ તેમ ત્હમારી કલ્પનાશક્તિ વધુને વધુ તીવ્ર, ઉંચી અને સર્વ વ્યાપક બનતી જશે. ત્હમારી પસંદગીઓ આપોઆપ ઉંચી જ થતી જશે.

૪ તપ

તપ એટલે તપાવવું તે.

કોને તપાવશો ? શરીર અને મનને.

શરીરને શા માટે તપાવશો ? અને કેમ તપાવશો ? સઘળા રોગોનું મૂળ કારણ હોજરીમાં બરાયેલો કચરો છે. હોજરીમાં ખોરાક નાખતા બંધ થાઓ તો તે પોતાની રહીસહી અગ્નિ કચરાને બાળવાના કામમાં વાપરે છે. કચરો બળી જવાથી તે પ્રદિસ થાય છે અને પછી જે ખોરાક ખાવામાં આવે તેને બરાબર પચાવી લેાહી કરી મગજ વગેરે જગાએ મોકલી આપે છે. તેથી જ્યારે પણ અપચો કે અપચાથી થતો કોઈ રોગ થાય ત્યારે કોઈ પણ ખોરાક ન લેવાનો નિશ્ચય કરવો એ તપ છે.

ખોરાક લેવાથી ટેવાયલી ઇન્દ્રિયો એ વખતે પોકાર કરશે અને મન ફૂદાફૂદ કરશે, તે વખતે બુદ્ધિએ મજબૂત થઈને એમને ચૂપ કરવી જોઈશે.

તપ કરો તે ત્હમારા જ હિત માટે—જરૂરીઆત તરીકે—કરો છો એમ સમજીને કરજો. ધર્માત્મા ગણાવાનો મોહ ન રાખશો. એમાં અભિમાન કરવા જેવું કાંઈ જ નથી. જેમ ખાવાની જરૂર પડી ત્યારે ખાધું એ કાંઈ કોઈને માટે ખાધું નથી, તેમ અનિયમિત કે વધુ પડતું કે અનિષ્ટ ખાણું ખાવાની ભૂલ કરી તે ભૂલ સુધારવા ઉપવાસ કર્યો તે પણ પોતાની જરૂરીઆત છે એમાં માન પામવા જેવું કાંઈ જ નથી.

ઉપવાસથી અશક્તિ આવે એ વાત ખોટી છે. લોકો અગાઉથી એવું માની લે છે તેથી જ એમને નબળાઈ લાગે છે. ઉપવાસ કરીને તમામ કાર્ય કરતા રહેવું જોઈએ.

ઉપવાસના આગલે દિવસે અને ઉપવાસના પછીના દિવસે વધારે ખાનારા કે ધામધૂમ કરનારાઓ માત્ર ખાળકો છે—મૂર્ખ છે.

પેટ સાફ થયું લાગે, મગજ શાન્ત લાગે, જીભ સ્વચ્છ થયેલી લાગે, અને કુદરતી—નહિ કે ખોટી—ભૂખ લાગવા માંડે એટલા વખત સુધીના ઉપવાસ કરવા. મતલબ કે આગળથી ૫ કે ૧૦ કે ૨૦ ઉપવાસનો નિયમ કરી લેવો એ ભૂલ છે.

જરૂર કરતાં વધુ ઉપવાસ કરવાથી શરીર અને મનની શક્તિઓનો નાશ થાય છે.

શારીરિક તપ માત્ર ઉપવાસ કરવાથી જ થાય એમ નથી. બીજા પણ શારીરિક તપો છે.

જ્યારે ખોરાક ખાઓ ત્યારે પણ વિવેક પૂર્વક ખાવો એ તપ છે. શું ખાવાથી શરીર અને બુદ્ધિને હિત છે, અને શું ખાવાથી અહિત છે તેનો વિવેક કરવો જ જોઈએ, કેટલા પ્રમાણમાં ખાવું તેનો પણ વિવેક જોઈએ, ક્યારે ખાવું ને ક્યારે નહિ એનો પણ વિવેક જોઈએ.

માસનો કે તેથી વધુ સામટો તપ કરનાર માણસ તે પછીના દિવસોમાં જો મરચાં અને અથાણાં ખાતો હોય તો તેના જેવો મૂર્ખ કોઈ નહિ. મરચાં, અથાણાં અને તીખખા પદાર્થો લોહીનો નાશ કરે છે, બુદ્ધિને અસ્થિર કરે છે અને મનને વિદૂલ કરે છે.

ખરો તપસ્વી તે છે કે જે હમેશા ખાતો હોય, કોઈ દિવસ તપ ન કરતો હોય, સાચી ભૂખ વખતે જ ખાતો હોય, ભૂખ પૂરતું જ-વધુ તો નહિ પણ ઓછુંય નહિ જ-ખાતો હોય. પોષણ પૂરું મળે એવા પદાર્થો—નહિ કે માત્ર દાળ-ભાત કે-જેમાં પોષણ કાંઈ જ નથી-ખાતો હોય અને ખાધા પછી પાચનને વિઘ્ન કરે એવું કશું કામ ન કરતો હોય. તેવો મનુષ્ય હમેશા ખાવા છતાં સદાનો તપસ્વી છે.

આજના હિંદીઓનાં શરીર સેંકડો વર્ષની અંધા-ધુધીલરી જીવન પ્રણાલિકાને લીધે રોગિષ્ટ જ છે અને કુટેવોથી ભરેલા જ છે. તનદુરસ્તમાં તનદુરસ્ત દેખાતાં સ્ત્રી—સ્ત્રી પુરુષો પણ તેઓ ન જાણતાં હોય એવી રીતે એક યા બીજા રોગના ભોગ હોય છે, તેથી અવારનવાર

ઉપવાસની એમને જરૂર અવશ્ય છે. ઉપવાસ તે છે કે જેના પાલનથી અમુક વર્ષે એવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થવી જોઈએ કે જ્યારે ઉપવાસની જરૂર જ ન રહે.

ઉપવાસ કરવા અને પછી ખોરાકના કુદરતી નિય-
મોનો ભંગ કરતા રહેવું એ મ્હોટામાં મ્હોટી મૂર્ખતા છે.

હાથ-પગને ઉઘમી રાખવા એ પણ તપ છે.

હાથ-પગને સદા થકવી નાખે એવો શ્રમ લેનાર સ્ત્રી પુરુષનું મગજ શાન્ત રહે છે, પાચનક્રિયા ખરાબર થાય છે અને હિંમત વધે છે.

વાણી બોલવા પહેલાં વિચાર કરવાની ટેવ પાડવી એ પણ તપ છે. બોલનાર હું કઈ સ્થિતિનો મનુષ્ય છું? કેાની સમક્ષ બોલું છું? પ્રસંગ શું છે? બોલવામાં મ્હારો આશય શું છે? પરિણામ શું સંભવે છે? આ બધું વિચારતાં સુધી બોલવું અટકાવવું એ તપ છે.

સંકુચિત સ્વાર્થને દાખી બીજા કોઈની કે સમાજની સેવા થાય—હિત થાય એવું કાંઈ કરવું તે તપ છે. કારણ કે એમાં સંકુચિત સ્વાર્થની પ્રેરણાને દાબવાનો પુરુષાર્થ છે.

પોતાના તાત્કાલિક હિત કે સુખના ખ્યાલને દાખી પોતાના દૂરના અને મ્હોટા હિતના વિચારથી કામ કરવું એ પણ તપ છે.

મનના સંકલ્પવિકલ્પને દાખીને કાંઈ ઉપયોગી વાત સાંભળવી, ઉપયોગી ગ્રંથ વાંચવો, અગત્યની ખાબત પર મનન કરવું એ ઉંચા પ્રકારનો—માનસિક તપ છે.

મન અને બુદ્ધિ : બન્નેને ચૂપ કરીને—શરીર તેમ જ મનથી અક્રિય બનવું—એ સૌથી મોટો તપ છે. જેમાંથી ખર્ચાઈ ગયેલી શક્તિઓ પાછી આવે છે.

નહાના—મોટા બધા તપ આ જીવનમાં જ લાભકારક છે અને તેથી તપ વગરનું જીવન મિથ્યા જીવન છે.

તાત્કાલિક અગવડ, થોડું નુકસાન, શ્રમ, સહી લેવાની કાયરતા એ જ તપ કરતાં અટકાવે છે, અને મનુષ્યને વધુને વધુ કાયર બનાવે છે, કે જે કાયરતા દંભને જન્મ આપે છે અને દંભ પોતાના આખા જીવનને વિકૃત કરવા ઉપરાંત હજારોના જીવનને નુકસાન કરે છે.

લોકો જેને આત્મભોગ કહે છે તેના સિવાય તપ થઈ શકે જ નહિ. અને આત્મભોગ ખરેખર શું છે ? આત્માને ખરેખરી રીતે ભોગવવા ખાતર આત્મા નહિ એવી ચીજોનો ભોગ ઉદ્દેશ્યપૂર્વક આપવો તે.

આંધળીઆં કરીને કોઈના કદ્દાથી અપાતા ભોગ એ ભોગ નથી : એ તો અશક્તિનો નાચ છે. શક્તિના નાચ રૂપ ભોગ તે છે કે જે આશયપૂર્વક, વિવેકપૂર્વક અંતઃકરણ-માંથી પ્રકટતો હોય,—અંતઃકરણની જવાબા રૂપ હોય. સઘળો વિકાસ ભોગ અથવા તપ નામના યજ્ઞકુંડદ્વારા જ થાય છે.

અગ્નિ જેમ એછે દિશા કે એછે ખૂણાને છોડતી નથી તેમ તપ મનુષ્યના જીવનની એછે દિશા કે ખૂણા

છોડતો નથી, પણ જ્યાં જ્યાં નકામો કચરો હોય, જ્યાં જ્યાં નકામી મિલકતરૂપ બોજો હોય, જ્યાં જ્યાં નકામી કે હાનીકારક ટેવરૂપ આડખીલ હોય ત્યાં ત્યાં પહોંચી જઈ એને બાળી સફાવટ કરે ત્યારે જ તહેની શાન્તિ થાય છે. સઘળા કચરાને બાળી તપ શાન્ત થાય છે, અદૃશ્ય થાય છે અને પછી એ મનુષ્યમાં અપૂર્વ શાન્તિ પ્રકટે છે. તપ એ શાન્તિનો છડીદાર છે.

૪ ભાવના

શુદ્ધ બુદ્ધિથી કાઢ એક ખ્યાલ પર
મનન કરવું એ ભાવના.

એવી ભાવના કરો કે—

—ઘર એ હું નથી, મહારા શરીરને રહેવાનું સ્થાન છે.

—વસ્ત્ર એ હું નથી, મહારા શરીરને ટાઢ-તડકાથી
બચાવવાની ચીજ છે.

—ધન-મિલકત એ હું નથી, પણ મહારા શરીરની
જરૂરીઆતો પૂરવાનાં સાધન છે.

—શરીર એ હું નથી, હું જેમાં વસુ છું એ ઘર છે.

—કર્મેન્દ્રિયો એ હું નથી, પણ.....

—જ્ઞાનેન્દ્રિયો એ હું નથી, પણ.....

—અંતઃકરણ એ હું નથી : મહારી ક્રિયાશક્તિ અને
જ્ઞાનશક્તિનો સ્ટોરરૂમ છે.

—હું આ સઘળાનો સ્વામી છું અથવા ઉપયોગ કરનાર છું.

—જેટલા પ્રમાણમાં હું તે સર્વનો વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરું તેટલા પ્રમાણમાં મ્હારી શક્તિઓ ખિલે છે.

—જેટલા પ્રમાણમાં હું તે સર્વનો દુરુપયોગ કરું....

x x x x

—શક્તિઓ વધતી વધતી અમર્યાદ શક્તિ બને એટલે હું જ પરમાત્મારૂપ બનું.

—હું પરમાત્માનું કિરણ છું અને પરમાત્મામાં જ મ્હારું સ્થાન છે.

—જેમ હું પરમાત્માનું એક કિરણ છું તેમ સઘળા જીવો પરમાત્માનાં કિરણો છે.

—સર્વ મનુષ્યો પરમાત્માનાં કિરણ છે.

—મ્હારો દેશ પરમાત્માનું કિરણ છે.

—મ્હારું કુટુંબ પરમાત્માનું કિરણ છે.

—મ્હારા શત્રુ તરીકે વર્તનાર પણ પરમાત્માનું જ કિરણ છે.

—જેઓ પરમાત્મા સાથેનો સંબંધ તોડી બેઠા છે તેઓ મ્હારી દયાને પાત્ર છે.

x x x x

પોતાનો વિકાસ પ્રતિદિન થાય છે કે કોહોવાટ કે પતન થાય છે તેની વિચારણા માટે દર મહિને એક રાત્રી વિચાર કરો—જાગરણ કરો.

પોતાની સંભાળ નીચેનાં મનુષ્યોમાં શારીરિક અને માનસિક આરોગ્ય અને વિકાસની વિચારણા માટે દર મહીને એક રાત્રી જાગરણ કરો.

પોતાની કેમ....નું જાગરણ કરો.

પોતાના દેશ જાગરણ કરો.

× × × ×
જન્મ, યુવાની, વૃદ્ધાવસ્થા, મરણ....

× × × ×
× × × ×
જાગૃત, સ્વપ્ન, સુસુપ્તિની વિચારણા કરો....

× × × ×
હર્ષ-શોક, સુખ-દુઃખ અને એ ઈંદ્રો વગરની સ્થિતિનો

× × × ×
× × × ×
× × × ×

૪ મુક્તિ

દાન, શીલ, તપ અને ભાવના : એ ચારનું
યથાર્થ રીતે સેવન કરવું એ જ મુક્તિ.

જો દાન, શીલ, તપ અને ભાવનાથી આ જીવનમાં
મુક્તિ ન મળે અગર મુક્તિની નજીકમાં ન અવાય
તો સ્હમજો કે ત્હમે દાન, શીલ, તપ, ભાવના વાજખી
રીતે સેવ્યાં નથી.

મુક્તિ કેાની ? ત્હમે જ કહો છો કે મ્હારે મુક્તિ
જોધએ છે. એટલે મુક્તિ ત્હમારા ‘હું’ ની ત્હમે માંગો છો.
એ હું જ પોતાને સુખી અને દુઃખી માને છે, એ જ
પોતાને બદ્ધ અને મુક્ત માને છે; તો મુક્તિ પણ
એને જ જોધએ.

બાહ્ય જગતમાં વ્યક્તિ માત્રને કાનૂનનું બંધન
છે જ, પણ વ્યક્તિ રાજા બને તો રાજાને કાનૂનનું બંધન

નથી. તેમ જ તહમારા ‘હું’ અથવા વ્યક્તિત્વને તહમે રાજા બનાવો—સમષ્ટિરૂપ બનાવો તો તહમે સુખ-હુઃખના કાનૂનરૂપી બંધનથી મુક્ત જ છો.

ઘરડાંઓ કહે છે કે ‘મુકિત આ લોકમાં નહિ પણ પરલોકમાં મળે છે’ અને એ વાત ખોટી નથી. બાહ્ય ઈન્દ્રિયોને દેખાતી દુનિયા—એ આલોક, અને અંતઃકરણ—મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર—થી અનુભવાતું સર્વ કંઈ એ પરલોક છે’ આ લોકમાં તો મનુરી અને શ્રમ જ —તરફડાટ જ હોય; શાન્તિ, મુકિત, આનંદ એ અનુભવો અંતઃકરણ અથવા પરલોકના જ છે.

પણ પરલોક કંઈ ભવિષ્યકાળની જ ચીજ નથી, વર્તમાનમાં પણ તહેની હયાતી છે. તહમે આજે પણ પરલોકમાં તેમ જ આલોકમાં વસો છો તેથી આજે પણ મુકિતનું ભાન મેળવી શકો છો.

મુક્ત મનુષ્યનું દરેક વર્તન અને વિચારવું બદ્ધ મનુષ્યના વર્તન અને વિચારવાથી જૂઠું જ હોય. ગામડીઓ પણ ખાય છે, શહેરી પણ ખાય છે અને રાજા પણ ખાય છે : ત્રણેની ખાવાની રીતમાં અને ખાવાના પદાર્થમાં ફેર હોય. ભિખારીને હર્ષ-શોક થાય છે, રાજાને હર્ષ-શોક થાય છે, સાધુને પણ હર્ષ-શોક થાય છે : પણ ત્રણેના હર્ષ-શોક જૂદી ભાતના હોય.

મુકિત ભવિષ્યમાં મળવાનાં વચનો પર મોહ ન રાખો : આ જન્મમાં જ મેળવવાની ગરજ કરો કે જેથી મુક્ત બનીને જીવનના અશ્વ પર ખેલવાની મઝા ચાખી

શકે. ખચ્ચર પર લધાયલા ગાડાંની પેઠે હુંદગીને મરતાં-રોતાં ખેંચ્યા કરવામાં શું મજા છે ?

મુક્ત આર્યો, અને મુક્ત આર્યાઓ આર્યાવર્તને રમતાં-ખેલતાં મુક્ત કરશે,—ના મનુષ્યજાતિને મુક્ત કરશે.

તહમે મુક્ત થવાના પરિશ્રમ યોજનાપૂર્વક અને ઉત્સાહપૂર્વક કરવા છતાં આ હુંદગીમાં મુક્તિ ન મેળવી શકે તો પણ એ પ્રયત્નોથી મુક્તિને નજીક તો લાવી જ શકે અને તહમારી પ્રજા મુક્તિને એથી ય વધુ નજીક લાવી શકે, અને તહેની પ્રજા મુક્તિ પર સવાર થઈ શકે. એ સિંહણ પર સવાર થવાની તાલાવેલીવાળી પ્રજાને જન્માવો તો ય તહમારી મુક્તિ જ સમજાવે; તહમારી તે પ્રજાની મુક્તિ એ તહમારી નવા જન્મની મુક્તિ છે—તહમારી બીજી કે બારમી આવૃત્તિની મુક્તિ છે. ગુલામ દેશ ગુલામો માટે જ રહેવા દો.....

x		x		x		x
	x		x		x	
x		x		x		x

— સમાપ્ત —

સ્વ. વા. મો. શાહ કૃત પુસ્તકો

જે શબ્દ, વ્યાખ્યા, સૂત્ર, પુસ્તક, સલાહ
'આપણને' ઉપયોગમાં ન આવે, આપણા ભાનને
જનનેન્દ્રિયથી અને ઉદરથી ઉપાડીને હૃદયે કે
ગળે કે તાળવે ખેંચી ન જાય - વિકાસક્રમ કે
પ્રગતિમાં ન મૂકે તે દરેક શબ્દ, વ્યાખ્યા, સૂત્ર,
પુસ્તક, સલાહને ભલા થઈ અભરાઈ પર જ રહેવા
દેજો. માયા ઉપર ચઢાવી નાહક ભારે ન મરતા.

અંદરની 'ભૂખ' વગર મિષ્ટાન્ન પણ તનદુ-
સ્સ્તીને હાનિકારક થઈ પડે, અંદરની ગરજ વગરનું
વાચન-લેખન કલેશકારી થઈ પડે, બહારની ક્ષણિક
ચળ ભાગે એ જૂદી વાત છે.

પ્રત્યેક ગરજ હૃદયાકાશમાં બળતી જ્વાળા હોય.
મગજની કલ્પના માત્ર નહિ, બુદ્ધિની પસંદગી નહિ,
શબ્દાડંબર નહિ.

અને દરેક ગરજ જીવમી હોય : પોતાની દરેક
પ્રકારની 'મિલકત'ના ભોગે તે પોતાની તૃપ્તિ ઇચ્છે !

— વા. મો. શાહ.

‘વા. મો. શા.’ પ બિલ શીં ગ હા ઉ સ
સા રંગપુર—બુખારાની પોળ-અમદાવાદ.

મઢી શકતાં પુસ્તકો અને અભિપ્રાયો

૧ એક

પ્રથમ આવૃત્તિ, સન ૧૯૩૨ : મૂલ્ય-પાકુ પૂઠું એક રૂપિયો.

‘સાહિત્ય’ માસિકપત્ર—૧૯૨૬ માં લખાયલું આ પુસ્તક પહેલવારકું હાલં બહાર પડ્યું. એ ખૂબ વિચાર પ્રેરક છે. વાતના વળા દ્વારા લખનારે આર્થતત્વજ્ઞાનના અમર સિદ્ધાંતો ઠસાવવાનો અજબ જેવો યત્ન કર્યો છે. પ્રસ્તાવથી તે અંત સુધી પ્રસ્તાવના એક એટલે એકતા કુટુંબમાં, સંસારમાં, રાજકાજમાં, શાસનમાં, શરીરમાં, અધ્યાત્મમાં કેટલે દરજ્જે મહત્વ ભોગવે છે તે દર્શાવી વાર્તામાં એ મહત્વને હરેક રીતે આગળ આણવાનો-સાખીત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. પાર્થિવ જગત અને તેના પાર્થિવ સંબંધોની મર્યાદા દર્શાવવી, અત્ર અત્રે ૩ અને શરાદ્વીના ખેત્ર પાછળ ગાંડી થતી દુનિયા સાધનો છતાં ગરીબી ને ભુખમરો શા માટે વેઠે છે એ બતાવવું, મનની અને ચિત્તની એકાગ્રતા સાધતાં પરમસત્ય કેવી રીતે પમાય તે જણાવવું: આ પુસ્તકનો હેતુ પાર પડ્યો છે. લેખકની શૈલી ગંભીર છતાં જરા તોફાની છે: જ્ઞાનગર્વિત હોવા છતાં તેમાં તનમનાટ છે. છેવટે તેઓ ઠસાવે છે:

“એક એવી જબર ઈચ્છા કરો, જેની નીચે બધી ઈચ્છાઓ દબાઈ જાય, એક એવી જીજ્ઞાસા કરો કે બધું જાણવાની ચળ બળી જાય; એક એવી મસ્તી કરો, જેથી બધી મસ્તીઓ હડી જાય; એક એવો શબ્દ ગમવો, જેમાં સઘળા અવાજ અને અવાજ ઉત્પન્ન કરનાર વિશ્વ ડૂબી જાય.” ખરે, સકળ વિશ્વની એકતા સાધવાથી-અનુભવવાથી જ આવું પરિણામ આવી શકે.—

ડીસે. ૧૯૩૨

ગુજરાતી પંચ:—આ પણ એક વાર્તા છે. પરંતુ તે દ્વારા સમાજ સુધારાના ઘણા પ્રશ્નોને આર્ય ફીલસુફીથી લેખકે ચર્ચ્યા છે. ભાષા જોમવાળી છે, અને જાણે લેખક પોતાનો અંતરનાદ રજૂ કરતા હોય એવું તેમાંથી સાફસાફ સમજાઈ આવે છે. આ પુસ્તક મનન કરવા જેવું છે. ૧૧-૧૨-૩૨

મુંબઈ સમાચાર:—આ પુસ્તકમાં જ્ઞાન, ભાવ અને ભક્તિની ઉંચી ફીલસુફી સંવાદરૂપે સમજાવી છે. સાથે સાથે તેઓ ગુરૂ અને રાજ્યની સંસ્થાના ઉદ્દેશ અને અન્ય પ્રશ્નોની ચર્ચા કરવાને પણ ચૂક્યા નથી. પરમાનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે એકતાની કેટલી જરૂર છે, તે તેમણે સુંદર રીતે સમજાવ્યું છે.

પુસ્તકાલય:—એકતાનું મહત્વ જીવનના એકેએક ક્ષેત્રમાં કેટલું બધું છે અને એના વિના બધાંજ કાર્ય કેવાં કથળે છે તે આ પુસ્તકનો અભ્યાસ કરનારાં સ્પષ્ટ રૂપે જોઈ શકશે. જ્ઞાનદેવ, ભાવસિંહ, સાંઈ, ઉદાસી, ફક્કડ, મસ્ત, ભક્તિજનન વગેરે વાર્તાનાં પાત્રોનાં નામ પણ ખાસ સૂચક હોઈ આધ્યાત્મ જીવનનો જ આખાદ ખ્યાલ આપે છે. વાર્તા સાહિત્યમાં અનેરી ભાત પાડનારું આ પુસ્તક ધાર્મિકવૃત્તિવાળા જીજ્ઞાસુ જનોને ખાસ રૂચે એમ હોવાથી પુસ્તકાલયોમાં એને અવશ્ય સ્થાન મળવું ઘટે. —સપ્ટે. ૧૯૩૩

સાંજ વર્તમાન:—આ પુસ્તક પાંચ પ્રકરણની એક નવલકથા કહી શકાય. પરંતુ બીજી નવલકથાઓ કરતાં આ નવલકથાની વસ્તુ નિરાળીજ છે. સ્વ. વાડીલાલની લાક્ષણિક શૈલી અને ઝમકદાર ભાષા આ પુસ્તકમાં પણ નજરે પડે છે. પુસ્તક વાંચીને જ્ઞાન મેળવી શકાય એવું છે.

પ્રાયશ્ચિત્ત

પ્રથમ આવૃત્તિ, સન ૧૯૩૨ : મૂલ્ય - બે આના.

પ્રજાપ્ત્યુઃ—આ એક ભાવનામય ગદ્યકાવ્ય છે અને તે કવિશ્રી નાનાલાલના અપદ્યાગદ્યની ધાટીએ લખાયેલું તથા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલું છે. ‘પાપ’ અને ‘નીતિ’ના સંબંધમાં લેખકના વિચારોનું તેમાં દર્શન થાય છે. કે જે વિચારો નિત્યેની ફીલસુફી ઉપર ઘડાયેલા અને પોષાયેલા જણાય છે.

પ્લેટોને સૌક્રેટીસને, કાઇસ્તને, ક્યા ગુન્હા માટે માર્યા ?
નિત્યેને ક્યા ગુન્હા ખાતર, દીવાનાશાળામાં ધકકેલ્યો ?
સીતાને રામ જેવાએ ક્યા ગુન્હા ખાતર આગમાં ઉતારી ?
કલાપીને શા માટે અલ્પાયુ રૂઝામાં જ વિતાડવું પડ્યું ?
કહો હવે કે ગુન્હો એ કોઈ “ચીજ” નથી—ભૂત છે !
ત્હમ્હારી અલ્પધડ ‘લાગણી’એનો ધખારો માત્ર !
સરળ — ભોળા — ભક્તિમાન જીવોને ડરાવવાનો હાલ !
ને કૂર રાક્ષસોનો રસ્તો સાફ કરનાર હજી !

+

+

+

પ્રૌઢતા, પરોપકાર, ક્ષમા ને આત્મભોગ,
શોભે છે માત્ર યુક્તના સંતાનોના મુખમાં !
અન્યત્ર ભલાઈ છે ટુચ્છ દૃશ્ય, પાપ, ગુન્હો !
કાણે બોલ્યું કે ‘સહુ’ એ ધર્મ છે ?
વગર શક્તિએ સરદારી મેળવવાની ઇચ્છા ?
સરદારી જીવેને જન્મનો વારસો છે, તહેને તો ઇચ્છાએ નથી !
ને શક્તિ એની રો રો વહે છે !
સહે છે તે તો પોતે જ ઉત્પન્ન કરેલાં સંકટો !
પારકાં નાંખેલાં સંકટો સહવાં તે તહેને અધર્મ છે !

લેખકની વિચારસરણી, ભાષાનું ઓજસૂ અને તાત્ત્વિક વીરતા તથા નીતિનો ખ્યાલ આટલા ઉતારા પરથી આવી શકશે. અલખત, તેમાં પંક્તિએ પંક્તિએ વીરતા ભરી છે, પરંતુ એ વીરતા પચાવવાનું કાર્ય સામાન્ય જનતા માટે મુશ્કેલ છે. “શક્તિ ઉભરાઈ જવાનો ખેલ તે જ સખાવત છે” એવી ‘સખાવત’ ની સામાન્ય વ્યાખ્યા ભય ઉપજાવે તેવી છે, પરંતુ વસ્તુતઃ તેમ નથી. જેઓ ‘વીર’ છે, ‘યુદ્ધના સંતાનો’ છે, તેમને માટે એ સ્વાભાવિક છે, અન્યત્ર તે તુચ્છતા છે: આ પ્રકારના વિવેકપૂર્વક જ જે આ કાવ્ય સમજવામાં આવે તો જ તેમાંની વિચારસરણી ઉપકારક નીવડી શકે તેમ છે. ખરેખર, પોતાના હૃદયમાં જળતી સત્યની જ્વાળાજ્વલે લેખકે પોતાની વાણીના ધગધગતા તરંગોમાં ઉતારી છે.

તા. ૬-૮-૩૩

સાહિત્ય:—ગુન્હો એટલે શું એ એના પરમ સ્વરૂપમાં જાણવું હોય તો આ નાનો નિબંધ વાંચો. પ્રાયશ્ચિત્તનો અર્થ પણ સમજાશે. જેમ ગુન્હાની નવી ફિલસુફી એમાં છે, તેમ વાક્યોને અજબ બળ અર્પે એવી મિતાક્ષરી કે સુત્રાત્મક કે પ્રશ્નાત્મક ભાષા તમને જરૂર આકર્ષશે.

હિંદુસ્તાન અને પ્રજામિત્ર:—એમાં વાડીલાલની ભાષાની ભલક એના પૂર જહારમાં છે. કેટલાક વિચારો નોંધવા સરખા છે.

==સગાળશા શેઠ અને કેલૈયો કુમાર==

પ્રથમ આવૃત્તિ, સન ૧૯૩૨ : મૂલ્ય—બે આના.

સાંજ વર્તમાન:—જાણીતા વિચારક, વિવેચક. ફિલસૂફ અને લેખક શ્રી વાડીલાલ મોતીલાલ શાહે પોતાની લાક્ષણિક શૈલીમાં આ ચોપડીમાં સગાળશા શેઠ અને કેલૈયો કુમારની કથા આલેખી છે. કથા જે કે નાની છે પણ તે ઉંડી અને સમજવા

લાયક ભાવનાથી ભરપૂર છે. કથાના અંતમાં એઓ જણાવે છે કે “લોકોને સ્થૂલના ભોગ આપવા પાલવતા નથી, સ્થૂલ માત્ર ભોગવવા જોઈએ છે ! માથાં મૂકવાં નથી, માથાં કાપવાં છે ! આનુંજ નામ “માયાપુરી.”

પુસ્તકાલય:—સગાળશા શેઠનું ભજન સૌ કોઈએ સાંભળ્યું હશે જ. આ ભજનમાંના પાત્રો સગાળશા, તેમની સ્ત્રી, કુમાર અને સંત એ ચારે પાત્રોની વિશેષતા લેખક પોતાની સંસ્કારી ભાષામાં રસદાયક રીતે વર્ણવી છે. પુસ્તકમાં છેવટનાં પૃષ્ઠોમાં કશ્ચુતા ઝળકી ઉઠે છે. આવું નાનું સરખું પુસ્તક ઘણું પ્રિય લાગે એવું છે. દરેક સુશિક્ષિત ભાઈએ તે ખરીદવું ને વાંચવું ઘટે છે.
—એપ્રિલ, ૧૯૩૩

મહાત્મા કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદો

(વિવેચન સાથે)

ત્રીજી આવૃત્તિ, સન ૧૯૩૨ : મૂલ્ય—પાકુ પૂઠું સવા રૂપિયો

આ પુસ્તક પ્રાયમરી સ્કૂલ્સ અને ટ્રેનીંગ ઈન્સ્ટીટ્યુટસમાં શિક્ષકોની લાયબ્રેરીઓ માટે મંજૂર થયું છે.

ગુજરાતી પંચ:—આ પુસ્તકમાં મહાત્મા કબીરનાં આધ્યાત્મિક પદોનો સંગ્રહ કરી પોતાની ભલકભરી શૈલીએ સ્વર્ગસ્થ જૈન સાક્ષર અને તત્વવેત્તા શ્રી. વાડીલાલ મોતીલાલ શાહે તેના ઉપર વિવેચન કર્યું છે. કબીરજીનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર પણ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યું છે. હિંદુ—મુસલમાન ઐક્યના આ પ્રગતિના જમાનામાં જાહેર જનતાને આવા ઉપયોગી પદોના પુસ્તકની ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રકટ કરવા માટે સ્વર્ગસ્થના બંધુઓને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે. માયાની વાતો, પરમેશ્વરની વાતો, ધૈર્ય, સંસારમાં સુખ ક્યાં વગેરે બાબતો સંબંધીના કબીરજીનાં પદો સત્ય વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરનારાં અને મનન કરવા યોગ્ય છે.

તા. ૧૧-૧૨-૩૨

સાહિત્ય:—ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પડે એ બેશક પુસ્તકની લોકપ્રિયતા સાબીત કરે. એ લોકપ્રિયતા શાથી? એ જેટલી કબીરજીની વાણીને લીધે, તેટલીજ સ્વ. વાડીલાલના વિવેચનને લીધે છે. દરેક પદ પસંદ કરવામાં અને તેની ટીકા તળે યોજવામાં વિદ્વતા અને વિવેકનો ભેગો મેળ સાધવામાં આવ્યો છે. —ડીસે. ૧૯૩૨

મુંબઈ સમાચાર:—કબીરના પદોથી ભાગ્યેજ કોઈ અગ્નણ હોય પણ તેમાં રહેલો ગુઢ ભાવાર્થ ધણા ઓછા સમજે છે. કબીરનાં પદોના અર્થ અને સમજણ અનેક ભાષાની માફક ગુજરાતીમાં પણ પ્રગટ થઈ છે પણ સ્વર્ગસ્થ વાડીલાલ શાહે ઉપલા પુસ્તકમાં તેનો અર્થ સમજાવ્યો છે તેનો જરૂર અભ્યાસ થવો ઘટે છે.

હિંદુસ્તાન અને પ્રજામિત્ર:—હિંદીતત્વવેતાઓએ હજાર વખત ચુંથી નાખેલા વિષયો પર કબીરની પ્રાસાદિક અને લોક-ભોગ્ય વાણીમાં લખાયેલા પદોનું બહુજ યુક્તિમત વિવરણ કરવામાં વાડીલાલે બહુજ સારી કૃતેહ મેળવી છે.

સાંજવર્તમાન:—વાચકોને કબીરજીને લગતાં બહાર પડેલાં પુસ્તકોમાં અનેરીભાત પાડતું સ્વ. વા. મો. શાહ કૃત આ પુસ્તક વસાવવાની ભલામણ છે.

પુસ્તકાલય:—તમામ પદો મુખપાઠ કરવા જેવાં સુંદર અને તત્ત્વથી ભરેલાં હોઈ દરેક જ્ઞાસુએ ખાસ વાંચવા જેવાં છે. પુસ્તક આદરપાત્ર હોઈ તેટલુંજ કિમતી છે. જનતા એને સુવેળે અપનાવે. —સપ્ટે. ૧૯૩૩

કૌમુદી:—ટીકા લખનાર સ્વ. વાડીલાલ શાહ જેવા કલ્પના-શીલ વિચારક અને મર્મગ્રાહી લેખક છે એ પરથી જ તેની ઉપ-યોગિતા સમજાશે. —ડીસે. ૧૯૩૧

== શ્રી મહાવીર કહેતા હવા ==

સચિત્ર બીજી આવૃત્તિ, સન ૧૯૩૩ : મૂલ્ય-પાંચ આના.

સાંજ વર્તમાન:—આ પુસ્તક બાર વર્ષ પહેલાં પ્રગટ થયેલું છતાં તેની આ બીજી આવૃત્તિ હજી પણ તેટલાજ રસથી વાંચી શકાય તેવી છે. એ વીસમી સદીના હિંદ માટે નૂતન રાષ્ટ્રીય ગીતા અને શક્તિશાળી વ્યક્તિત્વ ઘડનારી નીતિની એક નૂતન ભાવનાનું પુસ્તક છે.

આ ચોપડીમાં મહાવીર, શત્રુંજય વગેરે જૈન ધર્માનુયાયીઓના માનીતાં નામો લેખકે પોતાની કલાના સાધન તરીકે વાપર્યા છે અને મહાવીરના શ્રી મુખેથી શક્તિના પુવારા છુટતા હોય તેવાં વાક્યો ખરેખર કમાલ છે. મરહુમ ભાઈ વાડીલાલની કલમનું જોમ તાતી તલવારના પાણીની માફક આમાં ચમકારા મારી રહ્યું છે. આવતી કાલના શક્તિશાળી ભારતવાસીઓ બનાવવામાં આ પુસ્તક જરૂર સુંદર ફાળો આપી શકશે.

તા. ૧૩-૪-૧૯૩૫

પુસ્તકાલય:—પુસ્તક ઘણી સારી અને ભાવવાહી શૈલીમાં લખાયું છે. લેખકનું ધાર્મિક જ્ઞાન ઘણું ઉત્તમ પ્રકારનું જણાય છે. ‘બ્રહ્મ સત્ય જગન્મિથા’ એ સૂત્ર આખા પુસ્તકમાં પ્રસરી રહ્યું છે. આધ્યાત્મિક ભાવ બતાવનારાં ત્રણ ચિત્રો પુસ્તકની શોભામાં વધારો કરે છે. મુમુક્ષુઓને આ પુસ્તક જરૂર ખરીદવા ભલામણ છે. પુસ્તકાલયે પણ વસાવવા જેવું છે. —એપ્રિલ, ૧૯૩૩

સાહિત્ય:—નિર્દોષ બાળક થયા વિના-થવા પહેલાં કાઢતો ઉદ્ધાર નથી, અને બાળક એટલે શું એ સમજાવતાં સમજાવતાં લેખકે પોતાની ફીલસુફી રચી છે. ખોટી બીક કે ખોટી અહિંસા એ બેનું તોલ એમણે કાઢ્યું છે. આ નાનીસી ફીલસુફીને પૂરી ઘટાવવા કે બહલાવવા એ રહ્યા નહિ એટલી આપણી દીલગીરી. લખનારની શૈલી અસરકારક, ધસારામંધ, વેગવતી અને જોરદાર છે. એનું બળ અસીમ છે.

સદગત શ્રી વા. મો. શાહનું છેલ્લામાં છેલ્લું પુસ્તક.

આર્ય ધર્મ

— અથવા —

વીસમી સદીના આર્ય અને આર્યા ધડનાર સંસ્કાર

ત્રીજી આવૃત્તિ, સન ૧૯૩૫ : મૂલ્ય-પાંચ આના.

(૧) દિ. બ. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી M. A. LL. B.
(મુંબઈ હાઈકોર્ટના રીટાયર્ડજજ અને ગૂજરાતી સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખ) લખે છે કે:— “ સ્વ. ભાઈ વાડીલાલભાઈનું ‘આર્ય ધર્મ’નું પુસ્તક એમના હમેશાંના જીવસા અને જોમથી લખાયેલું છે. ‘આપણે કોણ’ એ પ્રકરણમાં અસલ ઋષિજીવનનો એમણે ટૂંકા પણ સચોટ ખ્યાલ આપ્યો છે. ‘આર્ય અને આર્યા’ બંનેને એમણે જે સદુપદેશ આપ્યો છે તે જે સંદેશો પહોંચાડ્યો છે તે ખરેખર મનનીય હોવા ઉપરાંત હાલના વાતાવરણને અંગે ઘણો જ જરૂરનો છે, એટલે એ પુસ્તક વખતસર જ બહાર પડે છે. ”

(૨) શ્રીયુત હર્ષિમતલાલ ગણેશજી અંબરીયા M. A. LL. B. (મુંબઈ ન્યુ. ગૂ. શાળાઓના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ) લખે છે કે:—
‘આર્ય ધર્મ’ સર્વાંશસુંદર નાનુસરખું પુસ્તક છે. તેની પ્રસ્તાવના ઉત્તેજક, સૂચક અને નિર્ણયાત્મક છે. જ્યાં સુધી હિન્દની જનતા કાંઈક સમાજઘટના કે વિચારઘટનામાં સ્થિર નહિ થાય ત્યાં સુધી એ પ્રસ્તાવના એક પ્રભાતના ડંકા જેવી, ઉંઘનારાને જગાડનાર જેવી, પતનશીલ સમાજને ચોકાવનાર માર્ગદર્શક જેવી અને દરેક વાચક અને વિચારકને પ્રેરણા કરનાર એક ગેબી અવાજ જેવી બની રહેશે. આર્ય ધર્મના મૂળગત સિદ્ધાંતોની સમજ આપવામાં પણ એ પુસ્તક ખરેખર બહુ ઉપયોગી અને કિમતી ગણાવું જોઈએ.

પ્રાથમિક શાળાના છઠ્ઠા સાતમા ધોરણમાં અને હાઈસ્કુલોના પાંચમા, છઠ્ઠા, સાતમા ધોરણોમાં એ પુસ્તક એક દ્રશ્યવાત શિક્ષણપુસ્તક તરીકે રાખવામાં આવે તો દરેક આર્ય પોતાનો ખરો ધર્મ સમજી શકે. કોઈ પણ હિન્દુને તે પુસ્તકના એક પણ શબ્દની સામે વિરોધ તો શું પણ અસંતોષ પણ બતાવવાનો રહે જ નહિ એમ હું તો નિશ્ચયપૂર્વક કહી શકું છું.

ગુજરાતી દરેક શિક્ષણસંસ્થામાં, દરેક લાયબ્રેરીમાં અને હું તો કહું છું કે દરેક ઘરમાં એ પુસ્તક જવું જાઝ એ—જવું જોઈએ એટલું જ નહિ પણ દરેક નિશાળમાં (જ્યાં જ્યાં ઉંચા ધોરણો હોય ત્યાં ત્યાં), કોલેજોમાં, હોસ્ટેલોમાં અને જ્યાં જ્યાં વિદ્યાર્થી સમુદાયો હોય ત્યાં ત્યાં તે વંચાવું જોઈએ અને તેનો અભ્યાસ આવશ્યક ગણાવવો જોઈએ.”

(૩) મહાત્મા ગાંધીજી (ચરવડા સેન્ટ્રલ જેલમાંથી) તા. ૧૮-૧૨-૩૨ના પત્રમાં લખે છે “તમારો કાગળ મળ્યો. વળી પણ તમને નિરાશ કરવા પડશે. તમને અભિપ્રાય મોકલવાની મને છૂટ નથી.”

(૪) મુંબઈ સમાચાર—આ પુસ્તક યુવકો તેમજ વૃદ્ધોએ વાંચી મનન કરવા જેવું છે. આપણા સમાજ અને દેશની પડતીનું કારણ તેમાંથી મળી આવવા ઉપરાંત ઉન્નતિ માટે શું કરવું જોઈએ તે પણ તે પરથી સમજી શકાય તેમ છે. ધર્મગુરૂ અને શ્રીમંતોએ દેશનું કેટલી હદે સત્યાનાશ વાળ્યું છે તે આ પુસ્તક પરથી યથાર્થ સમજી શકાય તેમ છે. પુસ્તકની પ્રસ્તાવના વાંચવાથીજ હિંદની અત્યારની સ્થિતિ જોઈ તેમનું હૃદય કેવું રડતું હતું તે જણાઈ આવ્યા વિના રહેતું નથી. આર્યધર્મના મૂળ સિદ્ધાંત સમજવા માટે આ પુસ્તક જરૂર ઉપયોગી થઈ પડશે. આ પુસ્તકને પુસ્તકાલયો અને શાળાઓમાં સ્થાન મળવું ઘટે છે. —તા. ૫-૧-૩૩

‘બોમ્બે સેન્ટીનલ’ (અંગ્રેજી દૈનિક)—પુસ્તક નાનું પણ ઘણું ઉપયોગી છે. આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ થોડાજ મહિનામાં ખપી ગઈ એજ પુસ્તકની ઉપયોગીતા અને ખ્યાતિ પૂરવાર કરે છે.

(૬) ‘ગુજરાતી’ સાપ્તાહિક પત્ર (મુંબઈ)—હિંદુ, પારસી, જૈન, મુસ્લીમ દરેકે આ પુસ્તક વાંચવા જેવું છે. દરેક રકુલમાં આ પુસ્તક રાખવામાં આવે એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. તા. ૧૭-૯-૩૭

(૭) ‘પુસ્તકાલય’ માસિક પત્ર (વડોદરા)—લેખકે દાન, શીલ, તપ, ભાવનાના લેખોમાં સુંદર વિચારો ગુંથ્યા છે. આવા નીડર લેખકની આ અમોલી કૃતિ છે. પુષ્કળ સૂક્ષ્મ પાકટ વિચારોને મુક્તિમાર્ગો લેખકે એમાં દર્શાવેલા છે. —ઑગસ્ટ, ૧૯૩૩

(૮) ‘સાહિત્ય’ માસિક પત્ર (વડોદરા)—આ વાડીલાલ શાહની છેલ્લી પ્રસાદી હોવાથી આપણને ખુબ પ્રિય થઈ પડશે. તેઓ સમર્થ પ્રસ્તાવનામાં એમની લાક્ષણિક શૈલીમાં કહે છે : “હિંદ જો ધર્મ ગુમાવશે તો જંગલી-રાક્ષસીજ બની જશે. એના અનિયંત્રિત માનસને કાબુમાં રાખનારી એ એકની એક ચીજ નાબુદ થાય એ એના વિકાસને અને મુક્તિને માટે નહિ ઇચ્છવા જોગ છે. પણ હિંદ એના અતિ ધર્મને લીધેજ ધર્મનો નાશ કરી બેસશે તો કાણ અટકાવી શકશે?” આ બે વાક્યોનો, આ નાના નિબંધનો કહો કે નિબંધ સંગ્રહનો કહો સારો ઉદ્દેશ સમાઈ જાય છે. એક બાબુ ધર્માધતા અને પાખંડ અને બીજી બાબુ નાસ્તીકતા અને અશ્રદ્ધા: એ બેની વચ્ચે હિંદુસ્તાને સંભાળીને પ્રયાણ કરવાનું છે. સીમાઓ ઓળંગવાથી ભયંકર પ્રદેશોમાં જવાય એ વાતની યાદ વારે વારે વાડીલાલે જીવતાં આપી હતી. આ ડેહી આપડીમાં તેઓ સાચો આર્ય ધર્મ (યાદ રાખો કે એ જૈન ધર્મને પણ આર્યધર્મનો ભાગજ ગણતા) આપણને સમજાવે છે ને તે એવા ઉદ્દેશથી કે નાનપણમાંજ ધર્મના અંકુર ડુટી નીકળે. જાહેર શાળામાં શીખવવા જેવા આ ધાર્મિક ટુંકા પ્રવચનો છે. ‘આપણે કાણ’ એ પ્રશ્નમાં તે મૂળ હિંદુ ધર્મ શું તે સમજાવે છે, પછી આર્યા એટલે કેવી સ્ત્રી જેનું વિવેચન બીજા નીબંધમાં છે, આર્ય ધર્મ તે શું તે ત્રીજો વિષય છે અને તેના ચાર અંગ દાન, શીલ, તપ, અને ભાવના એના

પર ગહન છતાં સરળ વિચાર આપેલા છે. છેલ્લા ભાવના વિષેના ઉદ્દગારો ખુબ ઉંચી ભાવના જગાડે એવા સરસ છે. નિશાળો-માં ચલાવવા લાયક આ ચોપડી છે.

(૯) સાંજ વર્તમાન—પ્રસ્તાવના વાંચવા, મનન કરવા અને જીવનમાં ઉતારવા લાયક છે...આ પુસ્તક લખવાનો લેખકનો ઉદ્દેશ તનદુરસ્ત હિંદી ધડવાનો છે...આ પુસ્તક હિંદુ કે ખીન હિંદુને પણ સરખી રીતે ઉપયોગી થઈ પડે તેવું છે.

(૧૦) કૌમુદી—એટલું તો આપણે ખુલ્લા દિલે સ્વીકારવું જ પડે તેમ છે કે પ્રસ્તાવનાનાં કર્તાએ આપણને જે ચાખખા માર્યા છે તેને આપણે જેમ પૂરેપૂરા લાયક છીએ, તેમ ગ્રંથમાં આર્યત્વ વિશેનાં જે સત્યો વિધાનાત્મક રીતે તેમણે રજૂ કર્યા છે તે આચરવાં એ પણ આપણને ખરેખર લાજમ છે. એપ્રિલ, ૧૯૩૩

સુદર્શન (નોવેક)

ત્રીજી આવૃત્તિ : સન ૧૯૧૧ : મૂલ્ય દશ આના.

‘પ્રજામંદુ’ સામાજિક પત્ર—વર્તમાન જૈન સમાજની નૈતિક અને સામાજિક નિર્માણતાઓ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં બતાવી આપતી અને તેમાં ઈષ્ટ સુધારણા કરવાના હેતુથી શ્રી વા. મો. શાહે કેટલાંક વર્ષો પહેલાં આ જૈન નવલકથા લખી હતી. પોતાની જલવંત શૈલીમાં તેમણે જૈન સમાજનાં નિર્માણ મર્મસ્થાનો બતાવી તે ઉપર કડક પ્રહારો કર્યા છે અને સુયોગ્ય વિચારોથી દોરવણી પણ કરી છે. ‘સુદર્શન’ ને નવલકથાનું રૂપ આપવામાં આવ્યું છે, પરંતુ વસ્તુતઃ તેમાં નવલકથાની કલા નથી. મર્મસ્થાનને સ્પર્શીને હૃદયને ક્ષુબ્ધ કરી છેવટે વિચારણાને માર્ગે ચડાવે તેવા ઉપદેશવાળી વાર્તા છે. સુદર્શનનો જન્મ થતાં પૂર્વથી વાર્તાની શરૂઆત થાય છે અને તે જન્મે છે, લાણે છે, પરણે છે, ત્યાં સુધીમાં વિવિધ જીવન પ્રસંગો યોજાને તેને ઘટતી વિચારણા લેખકે સમાજ સમક્ષ રજૂ કરી એક મનુષ્યના જન્મથી મરણ સુધીના જીવનમાં જે સ્વાભાવિક પ્રસંગો આવે તે પ્રત્યેક પ્રસંગોને

અનુસરતી દોરવણી કરવાનો લેખકનો આશય છે એમ સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે, અને આ પ્રથમ ખંડમાં લગ્ન સુધીના પ્રસંગો આવી જાય છે. બાળલગ્ન, કન્યાવિક્રય, કન્યાની પસંદગી, લગ્નનાં અણુઘટતાં ખર્ચો, જ્ઞાતિ ભોજનનાં ગંદા જમણુવાર, પતિત સાધુ-ઓના આચાર ઈત્યાદિ અનેક બાબતો વિષે લેખક પોતાના વિચારો ધગધગતા શબ્દોમાં દર્શાવ્યા છે, જે વિચારો વર્તમાન જૈન સમાજ ધરાવતો થયો છે. તે વિચારો આજથી લગભગ ૨૫ વર્ષ પૂર્વે આ પુસ્તકમાં સ્વ. વા. મો. શાહ જૈન જનતા સમક્ષ રજુ કર્યા હતા.

—૨૫ જુન ૧૯૩૩

ગુજરાતી પંચ:—જેની વસ્તુસંકલના ઘડતાં સ્વર્ગસ્થે આપણા લોકોની લગ્નની રીતો, દાન ધર્મની પ્રથા, જમણુવારની ગેરવ્યવસ્થા વગેરે બાબતોમાં કેવા કેવા સુધારાની આવશ્યકતા છે, તે સમજાવ્યું છે. વિચારો બોધપ્રદ છે અને વાર્તા વાંચીને સાર ગ્રહણ કરવા જેવી છે. ૧૧-૧૨-૩૨

સાહિત્ય:—સ્વ. વાડીલાલની આ નવલકથામાં પણ વસ્તુ કરતાં બોધ પર વધારે ભાર મૂકેલો છે. કૃત્રિમ કે નાટકીયા સ્નેહના આ જમાનામાં આ વાત ન પણ રૂચે. વળી ગુજરાતી સાહિત્યમાં ભોળો અને અખો એ બેએ સમાજને ખુબ ચાબખા મારેલા. સ્વ. વાડીલાલ પણ એ ચાબખારીતના ઉપાસક હતા. —ડીસે. ૧૯૪૨

મૃત્યુના મહેાંમાં

અથવા

અમૃતલાલનું અઠવાડિયું

સચિત્ર બીજી આવૃત્તિ સન ૧૯૩૫ : પાકું પૂઠું મૂ. બે રૂપિયા

સંકટ સિવાય બીજી કોઈ ચીજ મનુષ્યના હૃદયને પલટો આપી શકતી નથી અને હૃદયના પલટા પછી મનુષ્યમાત્ર એક અઠવાડિયા જેટલા ટૂંક સમયમાં કેવાં દિવ્ય પરાક્રમ કરી શકે છે તે ખતાવનારી અને એક મહાત્મા, એક મિલ માલેક તથા એક સાયન્ટીસ્ટ : મુડદાલ હિંદનો પુનરુદ્ધાર કેવી રીતે કરે છે, તે કહેનારી અદ્ભૂત કથા.

મિલોનાં પોકળ કેમ સુધરે, મહાત્માનો સર્વ પ્રજા જોગ હંદેરો, ડયુક ઓફ કોર્નાટ મહાત્માની મૈત્રી માગે છે, દવા વગરનું નૂતન આરોગ્યલવન, શક્તિશાસ્ત્રના અમોઘસૂત્રો, તમામ ધર્મેતિ જગાડનાર નૂતનધર્મ, જ્ઞાતિ અને શિક્ષણના પ્રશ્નો ઉકેલ અને દુનિયાનું ભવિષ્ય વગેરે બાબતો ગાંધીયુગની શરૂઆત પહેલાં લખાયેલી આ કથામાં જોશો. આ પુસ્તકમાં આપેલું દુનિયાનું ભવિષ્ય આજે તદ્દન ખરું પડતું જોવામાં આવે છે. પહેલી આવૃત્તિની માત્ર ૧૦૦ પ્રતો જ શીલીકમાં છે જ એક રૂપિયાની કિંમતથી મળી શકશે.

જૈન દીક્ષા

પ્રથમ આવૃત્તિ, સન ૧૯૨૯ : મૂલ્ય-પાકું પૂંડું બે રૂપિયા
દીક્ષા શું ચીજ છે, શા માટે છે; સાધુનું સ્થાન જૈન શાસનમાં ક્યાં છે, સાધુની સામાન્ય અને વિશેષ ફરજો શું છે, સાધુ સાચો હોય તો જગતને શું હિત છે; જૈન ધર્મ શું ચીજ છે, શા માટે છે, કોને માટે છે; જગતમાં જૈન ધર્મનું સ્થાન ક્યાં છે; જૈન ધર્મની આજે સ્થિતિ શું છે, જૈન સાધુની આજે સ્થિતિ શું છે, શ્રાવકવર્ગની આજે સ્થિતિ શું છે, જગતના ઉદ્ધારમાં સાધુ-શ્રાવકનું સ્થાન શું છે; ઉદ્ધાર એટલે શું, મોક્ષ એટલે શું, આ હુંદગીમાં ઉદ્ધાર કે મોક્ષ કેમ થાય; જૈન બન્યા સિવાય દુનિયાના કોઈ મનુષ્યને નહિજ ચાલી શકે અને દરેક સાચા જૈનને ઉપર લખેલા પ્રશ્નોના જ્ઞાન વગર પણ નહોંજ ચાલે. એ જ્ઞાન થશે તો દીક્ષાના તેમજ કોઈ જાતના ઝગડા થવા નહોં પામે. એ જ્ઞાન આપનાર એકનું એક પુસ્તક “ જૈન દીક્ષા ” હમણાંજ ખરીદો. અને એમાંનો શબ્દેશબ્દ એકાંતમાં વાંચો. આ પુસ્તકમાં યોગશાસ્ત્રની છૂપી ચાવીઓ પહેલીવાર ખુલ્લી કરી છે, ઉપરાંત શાસ્ત્રોનું રહસ્ય અને તપ, વ્રત, ધ્યાનાદિનો ઉપયોગ બતાવ્યો છે. જૈન શાસનની સત્તા આખી દુનિયા પર સ્થાપવાની કળા પણ એમાં જોશો. માત્ર થોડી જ પ્રતો શીલીકમાં છે.

પ્રગતિના પાદચિન્હો

અથવા

અનુભવના ઓડકાર

પ્રથમ આવૃત્તિ, સન ૧૯૩૩ : મૂલ્ય-પાકું પૂઠું એક રૂપિયા
આ લેખમાળા 'પ્રગતિ' પત્રમાં છપાયા પછી એટલી બધી લોકપ્રિય થઈ પડી હતી કે થોડાજ વખતમાં 'હિંદુસ્તાન' દૈનિક, 'જૈનજીવન' સાપ્તાહિક આદિ પત્રોમાં લેનો ઉતારો થયો હતો. કેટલાક વિદ્વાન મિત્રોની માગણીથી આ લેખમાળાને પુસ્તકરૂપે પ્રકટ કરવામાં આવી છે. આ પુસ્તકમાં લેખકે પોતે લખેલું પોતાનું આત્મવૃત્ત પણ આપવામાં આવ્યું છે. પ્રગતિની ખરી ગરજવાળા દરેક મનુષ્યે આ પુસ્તકનો અવશ્ય અભ્યાસ કરવો ઘટે છે.

નવસત્ય

પ્રથમ આવૃત્તિ : મૂલ્ય-પાકું પૂઠું અઢી રૂપિયા.

આ લેખમાળા ન્યારથી પ્રગટ થવા લાગી ત્યારથી ગુજરાતી શબ્દકોશમાં 'નવસત્ય' નામનો નવો જ શબ્દ ઉમેરાયો છે અને પત્રકારો, લેખકો તેમજ જાહેરજનતા લેનો છૂટથી ઉપયોગ કરે છે.

આ લેખમાળા માટે લેખકને આધુનિક ગુજરાતી લેખકોની કદર માટે યોગ્યતા શ્રી ગલીઆરા પ્રાઈઝીસનું પ્રથમ પંક્તિનું રૂપિયા એક હજારનું પ્રાઈઝ મળ્યું હતું.

આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં મુંબઈ હાઈકોર્ટના રિટાયર્ડ જજ અને ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખ દિ. બ. શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી જણાવે છે કે:—

“ રા. વાડીલાલે લખ્યું છે ને ચિંતવ્યું છે તેને સુધારી શકે યા તેની પરે જઈ શકે એવી તો કોઈ વિરલ જ વ્યક્તિ મળી શકે. ”

વીર વીજય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શા. મણિલાલ છગનલાલે છાપી.

સાગરની ખડકી રતનપોળ—અમદાવાદ

વાંચનારની નોંધ.

૯૬

— આખી દુનિયા —

(લંડન, બર્લીન, પેરીસ, હોવાન્ડ, ઇટલી, તમારા દીવાનખાનામાં સાંભળવી હોય)

સાખા રેડીયો ખરીદો

સાખા રેડીયો સર્વોત્તમ હોવાથી આખી દુનિયામાં વપરાય છે. કરતાં વધારે ઠેકાણે ચાલુ છે. આ રેડીયો લિટુસ્તાનના આખોલવાને અનુકુળ થાય એવી રીતે બનાવેલો હોવાથી એક વર્ષમાં વાલ્વ સિવાય ગમે તે ભાગ બગડે નહીં. :: જાણ તો તે મફત બદલી આપવામાં આવે છે.

ક્રી. ડી. મોન્ડ્રેશન માટે લખો ચા રાખો —

સાખા રેડીયો કંપની

હેડ ઓફિસ— ર૯ ન્યુ કવીન્સ રોડ — મુંબઈ
ટેલીફોન ૨૦૯૬૩.....ટેલીગ્રામ્સ VAMOSH.

: શાખાઓ :

મદ્રાસ : ૯૮ A વાલાબહ રોડ — માર્કન્ટ રોડ

બેંગલોર : ૯૧ ચીટ પેટ

રાવલપીંડી : એડવર્ડ રોડ

કલકત્તા : ઓગસ્ટ માસમાં ખુલશે.

ન્યાં આ કંપનીની શાખા ન હોય ત્યાં હેડ તરફથી એમ્પલ ડિપર સાખા રેડીયો મળી શકશે.

જરૂર પડ્યે પૂછાવશો

‘વા. મો. શા.’ છાપના જર્મન જન પાર્ટર્સ, મીટ્ર-જન લગતો તમામ સ્ટોર્સ, દરેક જાતની મશીનરી અને છટા ભાગે મગરે માલની જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે અમને પૂછાવશો. પાચોનિયર માથ સ્ટોર્સ ટ્રેડીંગ કું. એચોલોસ્કોપ, કોલ-મું

